

ΜΑΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΕΣ ΣΥΝΗΘΕΙΑΙ ΠΡΟΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΝ ΕΠΙΔΗΜΙΚΩΝ ΝΟΣΩΝ

(ΤΡΥΠΟΠΕΡΑΣΜΑ. ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΦΩΤΙΑ - ΔΙΑΒΟΛΟΦΩΤΙΑ. ΣΙΔΕΡΟ)

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Αἱ εἰδήσεις, τὰς ὁποίας παρέχω κατωτέρω, ἀναφέρονται εἰς τὰ τελούμενα ἐν Θράκῃ πρὸς θεραπείαν ἢ ἀποτροπὴν ἐπιδημικῶν νόσων ἰδίᾳ τῶν ζώων, προέρχονται δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν περιοχῶν Σουφλίου καὶ Διδυμοτείχου, τὰς ὁποίας περιῆλθον διὰ λαογραφικοὺς σκοποὺς κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1922 (ἀριθ. 1—18)¹⁾. Εἰς ταύτας προστίθενται σφέεις πληροφορίες, συλλεχθεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ τὸ 1912 παρὰ χωρικῶν, καταγομένων ἐκ τῶν περὶ τὴν Μεσημβρίαν, Ἀγαθούπολιν καὶ τὸ Κεβαλλὶ πῆς βορείου Θράκης ἐλληνικῶν χωρίων (ἀριθ. 19—30), ὡς καὶ παλαιότεραι τινες περιγραφαὶ τῶν τελουμένων εἰς ὅσα ἄλλα θρακικὰ χωρία, τὰς Φεράς καὶ τὸ Τσορέκκιον, ὀφειλόμεναι εἰς τὸν ἱερεῖα Συμεὼν Μανασσείδην (ἀριθ. 31—32).

Ἐν τέλει παρατίθενται τὰ ἐν Σκοπέλῳ Πέτρῳ καὶ Σκοπῷ, χωρίοις τῆς Ἀνατ. Θράκης, τελούμενα κατὰ περιγραφὴν τοῦ Α. Πετροπούλου (ἀριθ. 33), ὡς καὶ συνήθειαι τιγες τῶν ποιμένων τῆς Δυτ. Μακεδονίας καὶ Αἰτωλίας, καταγραφεῖσαι τὸ μὲν ὑπ' ἐμοῦ, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ μακ. Δ. Λουκοπούλου (ἀριθ. 34—35).

Εἰς τὰς εἰδήσεις ἀκολουθοῦν σημειώσεις περὶ τῶν τελουμένων.

¹⁾ Περὶ τῶν χωρίων τῶν περιοχῶν τούτων βλ. τὰ σημειωθέντα ὑπ' ἐμοῦ ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. Ζ' 1923 σ. 465 σημ. 1 καὶ ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου Α' 1939 σ. 6 κ. ε. ὅπου καὶ σχετικὸς τοπογραφικὸς χάρτης.

Αἱ ἀφηγήσεις τῶν χωρικῶν εἶναι πιστῶς καταγεγραμμέναι, ἀλλ' ὅλα τὰ κείμενα ρὲν ἀποδίδουν ἀκριβῶς καὶ τὴν φωνητικὴν τοῦ τοπικοῦ ἰδιώματος.

Τὰ κείμενα (1—18) παρετέθησαν κατὰ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῶν χωρίων, ἐκ τῶν ὁποίων προέρχονται.

1.

Τριφύλλι (Πασμακτσί). Παρά Ἀθ. Μαργαζιόγλου, ἐτῶν 76.

Γιανὶ καρὰ¹⁾ πιάν' τ' ἀγιλάδια. Τό' πιασι αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια τ' ἀγιλάδ'; φουσκών' ἀμέσους, οἱ μισὴ ὥρα μέσα φουφάει πέφτ' καταῆ, 'πὺν τοὺν κώλου τ' γαῖμα τρέχ'. Κείνου τοῦ πρᾶμα νὲ²⁾ τοῦ γδέρουν, νὲ τὰ σκυλιά τοῦ τρῶν' τοῦ παραχώνουν.

«Μέγας εἶσαι, Κύριε...! Πῶς μᾶς ἀκόλλ'σι αὐτὸ τοῦ κακό!» χωρατεύουμε ἕνας τοὺν ἄλλον μας. Καλημέρα δὲ λέγ'μισι καὶ αὐτὸν τοῦ λόγον λέμι. Οὐλ' οἱ χουριανοί, καὶ γέροι καὶ νέοι, ἔχουμ' ἕναν λόγον, τί νὰ κάνουμε...

Ἀξαφνα ἔριτι³⁾ τοῦ κακό. Ἀπὸ βρουκόλακα μᾶς φαίνιτι αὐτὸς οὐ πάθους ἀνθρουπους πιθαίν', δὲ προυφταίνουν νὰ τοὺν κοῖνουνήσουν, νὰ τοὺν ξιμουλουήσουν, γένιτι βρουκόλακας. Κι ἅμα εἶνι πιδὶ ἀθάφτιστον, δὲν τοῦ κοινουνάει παπᾶς· κι αὐτὸ γένιτι βρουκόλακας κι πασιν' σιὰ πράματα κι τὰ φουφάει.

Ἀρρώστεια ἄξαφνη πέκ'⁴⁾ γένιτι, λέν' παπποῦδης. Ὑσιρα, τς φαίνιτι, ἀκουλνάει κι τς ἀνθρῶπ' ἀρρώστεια, ἀλλὰ εἶσι νὰ πινάι τς πειράζουνταν' ἔχαναν τῆ: σειρά τς, ἅμα ἔρουνταν⁵⁾ αὐτὸ τοῦ κακό.

«Τι νὰ κάνουμε, πιδιά;» ἔλιγαν οὐναται τς οἱ γειτόν', ἕνας τοὺν ἄλλον. «Νὰ μάσσουμε ἀπὸν τρία χουριά παπάδης, νὰ διαδάσουν τοῦ Μόδεστου τῇ φυλλάδα κι κατόπ' νὰ βγάλουμε κι κινούργια φουτιὰ.» Εἶσι τὴν ἤλιγαν παπποῦδης.

Πάβαιναν στῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ χαγιατ'⁶⁾ καὶ ἔδχαναν κινούργια φουτιὰ μὲ ἀρντίτσια⁷⁾... «Οποίους τύχ', ὅποιους θέλ' ἂς εἶνι κονμμάτ' νὰ ξέρ' ἀπ' τεκείν' τῇ δουλειὰ κι νὰ εἶνι ζερβός, νὰ εἶνι καὶ στῆς θάλασσας τὰ καράδια ἀνεβαστός, νὰ εἶνι πιρασμένους 'πὺν τῇ θάλασσα· τότ' γένιτι καλλιγώτιρα. Ἀμα ξέρ' τῆς θάλασσας τὰ πράματα, θὰ τοὺν πάρουν τέτοιουν ἀνθρουπον. Καὶ νὰ μὴν ἔχ' ἄλλον ὄνουμα τέτοιου μέσα σιτὸν χουριό· νὰ τοὺν λέν' Ἀδρία, μαναδ⁸⁾ κείνους νὰ εἶνι μέσα σιτὸν χουριό. Κ' ἕνα πιδὶ νὰ εἶνι, νὰ μὴν γινηθῇ ἄλλον ἢ μάννα τ', μουνουγενής. Τότ' θεραπεύιτι αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια. Εἶσι εἶν' τοῦ συνήθειον τάχα.

Παίρνουν ἀρντίτσια ξύλα, κέδρα, κι τὰ ζεύτουν⁹⁾ εἶσι: μπήγουν ἕνα παλούκ' ἰδῶ καὶ ἕνα ἰδῶ, τὰ τρυπᾶν 'πὺν μιὰ τρυπα, κι φκιάνουν ἕνα ξύλον, ἴσια-ἴσια νὰ χουράει στέκεινες τὶς τρυπες, νὰ ἔριτι³⁾ σφιχτὸ-σφιχτὸ στέκεινα τὰ ντιρέκια¹⁰⁾ πὺν λέν. Τρυπᾶν κι μιὰ τρυπούδα μὲ μιὰ μικρὴ ἀρίδα¹¹⁾ κι τῇ βγάνουν στέκειν' τὴν τρυπα

¹⁾ Λέξεις τουρκ. σημαίνουσα μαυροκαμένος καὶ συνεκδοχικῶς τὴν λοιμώδη νόσον τῶν ζώων, τὸν ἀνθρακα. ²⁾ οὔτε—οὔτε ³⁾ ἔρχεται ⁴⁾ ἀπὸ ἐκεῖ, ἐκ τούτου ⁵⁾ ἔρχονταν, ⁶⁾ ὑπόστεγον, σιτὰ ἀνοικτὴ, ἐδῶ νάρθηξ ἐκκλησίας ⁷⁾ λ. τουρκ. κέδρα ⁸⁾ μοναχὰ ⁹⁾ ζευγνύουν· βλ. κατωτέρω τὴν εἰκ. 2 ¹⁰⁾ στύλους ¹¹⁾ τρυπάνη.

πὺν σέρνιτι τοὺν ξύλον. Στέκειν' τὴν τρυπούδα χύνουν καμπόσου μπαρότ¹⁾, χώνουν κὶ καμπόσ' γίσκνα ἱκεῖ, τὴν τσιακτίζουν²⁾ καὶ στὰ δυὸ τὰ ντιρέκια, κλώνουν κὶ μιὰ τριχιά³⁾ στοὺν ξύλον, πὺν εἶνι ἀνάμισα στὰ παλούκια, κ' ἕνας ἀνθρουπους κάθιτι ποδῶ κ' ἕνας ποδῶ κὶ τραυᾶν τὴν τριχιά. Γύρνα-γύρνα, τοὺν ξύλου ζισταινιτι, ἀνάφτ' τοὺν μπαρότ', ἀνάφτ' κ' ἡ γίσκνα ποὺ τοὺν μπαρότ' πακ κάμν⁴⁾, φουρλαντίζ⁵⁾ κείν' ἡ γίσκνα ἔχουν κ' ἔτοιμες πέτισες πὸ κέδρα φτινὰ φτινὰ⁶⁾, τίς βάζουν ἱκεῖ μέσα κὶ ἀνάφτουν κείνες οἱ πέτισες... ἔδγαλαν τὴν κινούργια τὴ φουτιά!

Θὰ τὴν πάρουν ὕσιρα νὰ τὴν πάνουν ὅξ' ἀπ' τοὺν χουριό. Θὰ εἶνι στράτις σταυρουτές, μιὰ στράτια θὰ πασίν' ἔτο', μιὰ ἔτο', μέσα στοὺν μιρᾶ⁷⁾, (σ' ἄλλου χουριὸ δὲ σὲ βάνουν, δὲ σὲ θέλουν). Τέτοιον ἕνα μέρους θὰ βροῦν, θ' ἀνάφουν δυὸ φουτιές ἀπ' τέκειν' τὴ φουτιά κὶ θὰ πιράσουν τ' ἀγιλάδια πανάμισα ποὺ τίς φουτιές.

Κεῖ στοὺν σταυρουδρόμ' ἀνοίγουν κὶ μιὰ τ ρ ὕ π α στοὺν μπαίρ', ὅσον νὰ χουρέσ' ἕνα βόδ' μὶ τοὺν ζόρ' νὰ πιράσ'. Μπρουστὰ θὰ πιράσ' ν' πὸ τὴν τρυπα πᾶπ'κάτ' κ' ὕσιρα ποὺ τίς φουτιές.

Μὰ θὰ τὰ κάμουν ἀγιασμὸ μπροσουτίρα με τοὺν παπᾶ. Θὰ διαβάσ' τοῦ Μόδεστου τὴ φυλλάδα παπᾶς ἱκεῖ ὅξ' ἀπ' τοὺν χουριό, στοὺν σταυρουδρόμ'. Φέρ'ν κὶ τοὺν κόνισμά τ'.

Θὰ εἶνι οὐλλους οὐ κάσμιους ἱκεῖ μάστιγες, ἀνθρουπους δὲ θὰ μείν' μέσ' στοὺν χουριό, ζουντανὴ ψυχὴ μέσ' στοὺν χουριό δὲ θὰ εἶνι — κὶ γάτις κὶ σκυλιά, θὰ τὰ πάρουν μαζί. Θὰ τὴ βάλ'ς μέσ' σ' ἕνα σακί τὴ γάτα σ', θὰ τὴν πάρ'ς κὶ τὴ γάτα σ', γιὰ νὰ μὴν εἶνι ζουντανὴ ψυχὴ μέσ' στοὺν χουριό καὶ μείν' βρουκόλακας σιτὴ ζουντανὴ τὴν ψυχὴ ἱκεῖ. Τὰ πουντίκια θὰ μείνουν, δὲν πιάν'νται καί!

Φουτιά παλιὰ δὲ θ' ἀπουμείν' μέσ' στοὺν χουριό. Οὐ λόγους πὸ μπρουστὰ ἀκόμα. Ἀμα χιρήσουν νὰ λέν', θὰ βγάλουμι κινούργια φουτιά, διαταὴ τοῦ χουριοῦ, νὰ σβήσουν οἱ φουτιές οὐλές.

Ἔχουν κ' ἕνα σίδερον, πάππο μ' πρὸς πάππο μ' τό' χουν, δὲν τοὺν θ' μοῦντι ποιδὺς τό' καμὶ, τοὺν παίρνουν κὶ αὐτὸ ἱκεῖ στοὺν σταυρουδρόμ'.

Κεῖνον τοῦ σίδερον κλιμμένον εἶνι. Κεῖνους μάστιγας ποὺ τό' καμὶ κλιμμένον τό' χ': θὰ πάρ' σίδερα πὸ δώδικα χουριὰ κὶ ὅταν τοὺν δουλεύ', δὲ θὰ χουρατεύ' χίτς⁸⁾ κὶ θὰ εἶνι τοὺν μαγαζὶ κλεισμένον, θὰ θέλ' ⁹⁾ μέρα, θὰ θέλ' νύχτα, σιοῦν¹⁰⁾ ἀνθρουπους νὰ μὴν εἶνι ἄλλους ποὺ τς καλφάδης τρεῖς ἀνθρουπ' θὰ εἶνι χουρις ἄλλον, μὰ δὲ θὰ χουρατεύουν' μὶ φαίνιτι γιὰ νὰ εἶνι ἕνας γκουλιόμπαρους¹¹⁾, κὶ θὰ

1) πυρτίτις

2) πιέζουν

3) περιτυλίσσουν καὶ ἕνα σχοιῖ

4) κάμνει κρότον

5) παίρνει φωτιά

6) λεπτά

7) περιοχὴ χωρίου

8) διόλου

9) σὰν θέλῃ

10) φθάνει

ἀρκεῖ 11) γυμνός.

φκιάξουν μιὰ θέργα, στήν ἄκρα θὰ γέν' σταυρός. "Υστια, ὅποι κανουν αὐτὴν τὴν πρᾶξ' κείνου τοῦ σίδερου τοῦ καὶν' ἱκεῖ σὴ φουτιά μέσα.

Εἴπαμι πὼς οὐλα τὰ πράματα, πρῶτα τ' ἀγιλάδια, τὰ πινᾶν 'πανάμισα 'πὸ τὶς φουτιές' δυὸ φουτιές καὶν' μεγάλες, δεκαπέντι—εἴκουσ' ἀμάξια οὐλο κέδρα, κὶ κείνους πὸν εἶνι ζέρβας, κείνους θὰν' ἔχ' κείνου τοῦ σίδερου μὲ τοὺν σταυρὸ κὶ πινῶντα (εἶνι καμένου κεῖ σὴ φουτιά), οὐλα τ' ἀγιλάδια θὰ τὰ βάν' νταμκᾶ¹⁾, κὶ ἄλλ' δυὸ ἀνθρῶπ' στέκουντι στὶς φουτιές, ἕνας 'πεδῶ ἕνας 'πεκεῖ, παίρν'ν κέδρα καμένα κὶ τὰ κουντιᾶν²⁾ τ' ἀγιλάδια, τὰ καφαλίζουν' θὰ κάψουν τὴν τριχὰ τς καμπόσον.

Θὰ³⁾ τελειώσουν τ' ἀγιλάδια, ὅστιρα θὰ φέρουν τ' ἄλουγα, τὰ γκατζόλια⁴⁾ κὶ κεῖνα ἔισ' θὰ τὰ κάμουν τοῦ σταυρὸ κὶ θὰ τὰ καφαλίσουν μὲ τὰ κέδρα. "Αμα σω-θοῦν αὐτά, θὰ πιδάσουν τὰ πρόβατα κὶ τὰ κατοίκια.

Τὰ κατοίκια μὲ τοὺν σταυρὸ δὲν τὰ καίει' περνᾶν ἀγλήγουρα μὲ τοὺν σίδερου μαναὰ ἔισ' τὰ βλουγάει τὰ κάμ' ἔισ' στοὺν ἄερα θὰ⁵⁾ σταυρὸ κὶ τὰ καφαλίζουν μαναὰ μὲ τὰ κέδρα. Κὶ τὰ πρόβατα ἔισ' τὰ κάμουν.

Τόσους κόσμους μαζομένους, ἄντιο⁶⁾, γ'ναῖκς, κουρίτσια κὶ πιδιά, τὰ τ' λῖγουν τ' ἀγιλάδια κὶ τὰ κατοίκια, στέκουντι μὲ τὰ ἔβλα' στοὺν χέρ', δὲν τ' ἀφίν'ν νὰ κασιρ-ντίσουν⁷⁾ 'πέκ' δὲ γέν'ται γιατρικό.

Τὰ πράματα μαζομένα εἶνι κατὰ βασίλεια ἡλίου κὶ πιδάμενα κατὰ δύν'τα ἡλίου⁸⁾ θὰ τὰ χαῖντιᾶν⁹⁾ 'σιακεῖ, καθὼς βραῖν' ἡλίου καρσί¹⁰⁾, πονλὺ προῦτ', νύχτια, σκουτ'νὰ ἀκόμα θὰ πᾶν' ἔισ' εἶν' διαταμέν' ἔσθ' "Αμα πιδάσουν τὰ πράματα, τότε νὰ βγῇ οὗ ἡλίου. Κὶ τό 'χουν λόγο, π' ἀρίστη μεριά νὰ πααίν'τι. Θὰ πιδάσουν πρῶτα 'πὸ τὴν τρυπα ποκάτ' κ' ὅστιρα κατὰ δύν'τα ἡλίου εἶν' οἱ φουτιές' θὰ πιδά-σουν κὶ ἀπὸ τὶς φουτιές. Καὶ νὰ φυσάη βορεῶς, εἶνι καλλιγώτερα, νὰ πάη 'σιακάτ' τοὺν κακό, νὰ μὴν ἀκλουθῇσ' ξανά.

"Αμα τελειώσ' αὐτό, ὅστιρα χιονάει¹⁰⁾ οὗ κόσμους νὰ πινᾶη, 'πανάμεσ' ἀπ' τεκεῖνες τὶς φουτιές, γ'ναῖκς, κουρίτσια, ἄντιρ, ἀνακατομέν' σβαρνίτζ'¹¹⁾ κὶ τοὺν σκυλί τ' κὶ τὴ γάτα τ' στοὺν νόμου μὲ τοὺν σακκί' κάμουν χάχανα¹²⁾ ἱκεῖ. Αὐτὸς πάλι κάμ' ἔισ' μὲ τοὺν σταυρὸ στοὺν ἄερα κ' οἱ ἄλλ' τς καφαλίζουν μὲ τὰ κέδρα κατὰ τὰ πον-δάγια τς, κατὰ τὸ κεφάλ' τς, ὅπ' τύχ'. "Ε, μπέ, μ' ἔκαρις! Πινᾶν οὗ κόσμους, τελειών' αὐτό.

"Υστια ἕνα γ'ρουνάκ' τ' ἀλείφουν κατράν' κὶ τοὺν δύνουν φουτιά. Κείνου κου'σεύ'¹³⁾ μέσ' στοὺν κόσμου, στ' ἀγιλάδια γιλάει οὗ κόσμους, τὰ πιδιά, ὥσπου νὰ καῖ κείνου τοῦ γ'ρουνάκ'. "Αμα πέσ', τοὺν παίρνουν κόσμους κὶ τοὺν παραχώνουν, νὰ μὴν

¹⁾ σημάδι, σφραγίδα

²⁾ κεντοῦν, κτυποῦν ἀκροστιγῶς

³⁾ σὰν ⁴⁾ γαϊδούρια

⁵⁾ ἄντροι, ἄνδρες

⁶⁾ ξεφύγουν

⁷⁾ κατὰ δύνοντα ὁ ἥλιος, κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου

⁸⁾ παρορμῶν, ὀδηγοῦν μὲ φωνές

⁹⁾ ἀντικρὺ

¹⁰⁾ ἀρχίζει

¹¹⁾ σέρνει

¹²⁾ γέλια

¹³⁾ τρέχει.

τοὺ φᾶν' τὰ σκυλιά· λυσσάζουν ὕσιρα τὰ σκυλιά. Ἀπ' ταὐτὸ λυσσάζουν τὰ σκυλιά, ἔλιγαν παπποῦδης, κι ἀπὸν τὰ σκυλιά ἀκουλνάει κι τς ἀνθρῶπ'. Κι τοὺ γκουτζιούν' ¹⁾ μὲ τὴν κινούργια τὴ φουτιά τ' ἀναφταν.

"Ὑσιρα παίρουν ἀπ' τὴ κείν'να τὴ φουτιά οἱ γ'ναίικς σ' ἓνα τσουκάλ' μέσα ἦ σ' ἓνα θυμνιατὸ λόγου χάρ' κι πᾶν' σπῖτ'.

Τὴ στάχτ' τὴν παλιά θὰ τὴ μάσουν, θὰ τὴ ρίξουν. Κ' ὕσιρα ὅποια ἀμπέλια καίγουντι κι ὅποια δέντρα ἀνοίγουν κι τὰ ρίχνουν τὰ λουλούδια, τὰ τ'νάζουν, ἔλιγαν παπποῦδης, 'πὸν τὰ κείν'να τὴν κινούργια τὴ στάχτ' νὰ βάλουν στὴ ρίζα τὰ δέντρα, τ' ἀμπέλια.

Σαράντα μέρις τὴν ἔχουν χρήσιμα κείν'να τὴ στάχτ' τὴν ἔχουν μαζεμένα νὰ νὴ βάλουν στὰ δέντρα. Διαταῖμέν' μέρα Τεσσαράκοντα μαρτύρων, τὶς ἐννιά τοῦ Μάρτ'. Μιά χαρούμεν' μέρα τὴν ἔχουν, θὰν ²⁾ παναγύρ' τὴν ἔχουν κείν'να τὴ μέρα. Ἀμα τελειώσουν, ὕσιρα μαζεῦουντι κι κάθουντι σ' ἓνα φαροδὸν μέρους· κάμουν χου-ρουδὶς ὕσιρα, πᾶνουντι χορὸ· θὰ μᾶς δώσ' Θεὸς καρπὸ γι' αὐτὸ πὸν ἔρρ'ξαμ.. Θὰ παλαίφουν πελεθανέοι ³⁾)..

Τὰ πράματα πηγαίζουν νὰ βασκῆσούν· ὕσιρα δὲν τὰ φέρνουν στοὺ χουριό· ὅσον νὰ κοπῇ κείν' ἡ ἀρρώστεια, τ' ἀγιάδια δὲν τὰ λένουν, στὰ μπαῖρια θὰ κοι-μούντι, ὅσον ν' ἀρρώσ' ⁴⁾ αὐτὸ τοῦ κακοῦ. Κι ὅσα πράματα πουφῆσούν, τὰ παραχω-νουν, νὰ μὴν τὰ φᾶν' τὰ σκυλιά· μολεῦνουντι τὰ σκυλιά, μολεῦνουντι οὐ κόσμους. Μεγάλ' προφύλαξ' τοῦχαν' λύσσα προέδρευε παγούκλα 'πὸ ταὐτὸ προέρχονταν....

Μὲ ταὐτὰ τὰ καμώματα πιρνάει αὐτὸ τοῦ βρουκόλακα τὸ πάθ'. Αὐτὸ εἶν' τοῦ γιατρικοῦ τ'.

"Ἄν εἶν' χ'μώνας κι τύχ' νιρό, τὰ πιρνᾶν κι 'πὸν νιρό. Κι κείνου καλὸ εἶνι Τυχαίν' τοῦ καλονκαῖρ' κι δὲν ἔχουν τὰ ρέματα νιρό, τριχσθμίνα νιρά. Ποῦθι νὰ τὰ πιράσουν; Ἀλλὰ τοῦ καλύτιρου εἶνι νὰ πιράσουν κι ἀπ' τοῦ νιρό κι ἀνθρῶπ' κι οὔλα τὰ πράματα. Ἔτο' εἶν' ἡ τάξ'. Ὅπως τρέχ' τοῦ ποντάμ', τοῦ νιρό, ἔτσ' κι αὐτὸ τοῦ κακοῦ νὰ τρέξ' ἀπ' τὰ πράματα, ἀπ' τς ἀνθρῶπ'.

Κ' ὕσιρα θὰ νὰ καθαρίσ' καθένας, νὰ κάψ' τὰ κέρατα, νὰ θυμνιατίσ' τ' ἀχούρια.

Σάββατον μέρα τὰ κάμουν αὐτά. Σήμερα Σάββατον, νὰ ποῦμι, τὰ πέρασαν 'πὸν τὴ φουτιά, τ' ἄλλον Σάββατον θὰ τὰ πιράσουν πάλι 'πὸν τοῦ νιρό.

2.

Κι οὐπλί. Παρὰ Γ. Παπάζογλου, ἐτῶν 86.

Πόταν ἔρουνταν ⁵⁾ καμνιά ἀστένεια στὰ ζῶα, ἤλιγαν: ἀγλήγουρα, νὰ προυλάδ'τι, νὰ τὰ θγάλ'ι ἀπ' τοῦ χουριό ὄξον, μακριά, σὶ μέρους πὸν νὰ μὴν ἀκούγιτι δριγθα.

¹⁾ γουρουνάκι

²⁾ σάν

³⁾ παλαισταί

⁴⁾ ἀραιώση

⁵⁾ ἔρχονταν.

Κεῖ ἔσκαβαν τῇ γῆς κ' ἔκαναν ἓνα πέραμα. Ὑστισα δυὸ ἄντρ', νὰ εἶναι ζέρεβ', ζερεβόχιρ', ἔπιαναν ξύλον ἀπὸν κέδρον, τό 'κουθαν κι τοὺ πιρνοῦσαν σὰν ἀδράχτ' ἀπουμέσ' ἀπὸν δυὸ ἄλλα ξύλα· τὰ ξύλα τὰ ἔμπηγαν στὴ γῆς σὰ στῦλο, κι μὴ τοῦ σκοινι' ἓνας ἀπουδῶ κι ἄλλους ἀπουκεῖ τρανοῦσαν. Γυρνοῦσι τ' ἀδράχτ', τό στριβαν κ' ἔπιανι φουτιά· ἄναβιν αὐτὸ κι τοῦχαν, ὅτι «οὐρανόθεν» ἀνάβ', ἄναβιν ἀπὸ τὸ «ἀνεσπέρου φωτός».

Ὅμοιους φουτιὰ δὲ θὰ ἦταν ἀναμμέν' στοὺν χουριό. Ὑγουρφυλάκ' γύρ' ζαν στὰ σπίτια κι τηροῦσαν. Ἄν θὰ ἦταν φουτιὰ ἀναμμέν' στοὺν χουριό, δὲ θὰ ἐνεργοῦσι.

Κεῖ στὸ στῦλο ἔπιανι φουτιὰ, μὲ τὴν ἴσκηνα τὴ βαστοῦσαν. Ὑστισα ἄλειφαν πίσσα ἓνα γ' ρουνοῦδ', τ' ἄναβαν μὲ κείν' τὴ φουτιὰ καὶ καίγοντιαν τοὺ γ' ρουνοῦδ'. Ἀμα καίγοντιαν τοὺ γ' ρουνοῦδ', ἔβαναν δυὸ ξύλα δυὸ ζερεβόχιρ' ἀνθρῶπ', πάλε ἄναφτιαν τὰ δαυλιὰ κεῖ στὴν πίσσα ποὺ καίγοντιαν τοὺ γ' ρουνοῦδ' καὶ περνῶντας τὰ ζῶα ἓνα πρὸς ἓνα ἀπ' τὸ πέραμα μὲ κείνα τὰ δαυλιὰ τὰ χριοῦσαν, ὥστε τὰ μύρωναν· ὡς μύρον τοῦχαν, νὰ προφυλαχτοῦν ἀπ' τὴν ἀστένεια κείν' να, ὡς ἱερὸ ἓνα πρᾶγμα τοῦχαν.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξάλειφαν τὴν ἀστένεια. Τοὺ παραδέχοντιαν κόσμους σὰν θαματοργό. Ἐσθῆγαν ὅλες τὶς φουτιές κ' ὕστισα ἔπιοναν ποκεῖ φουτιὰ κι ἄναβαν στὰ σπίτια. Λιτανεία καὶ ἀγρυπνία τὰ παρατοῦσαν. Θὰ νὰ κάμουν αὐτό.

Γιὰ τὰ βουβάλια τὴν ἀστένεια (τὸν χιολαμά¹⁾), πήγαιναν νὰ κλέβουν τρεῖς ζέρεβ' ἀνθρῶπ'· πὸ ἓνα ἐργαλεῖο ἀπ' τὸ χιολαμά τοῦ γεωργοῦ (τὰ 'κουθαν τότε στὸ χιολαμά τὰ ἐργαλεῖα), θὰ νὰ βροῦν καὶ ζέρεβο σιδηροουργὸ νὰ κόψ' κι ἀπ' τὰ τρία τὰ ἐργαλεῖα ἓνα κουμμάτ', νὰ κάμ' ἓνα σίδερο μακρὸν ὅσο δυὸ π'θαμές, νὰ τὸ χῶσ' σ' ἓνα ξύλον, νὰ τὸ κάμ' σὰ λόγχ'. Ὑστισα ἓνας τὸ βαστοῦσε σὰν ἱερὸ στὸ σπίτ' καὶ τὸν μνηνοῦσαν νὰ ἔρτ' νὰ κάψ' τὸ χιολαμά. Πήγαινε αὐτὸς στὰ σπίτια, ζέσταινε τὸ σίδερο στὴ φουτιὰ καὶ τσιτοῦσε²⁾ τὰ βουβάλια· ἔτισ' ἓνας χρῆσιμος ἦταν.

3.

Δ α δ ι ά. Παρὰ Θανάση Ἀλεξίου, ἐτῶν 80.

Εἶναι μιὰ ἀστένεια, γιανὶ καρὰ τὴ λέν': τὸ δέν'ς 'ποβραδὺς τὸ ζῶο, καλό· τὸ πρῶτ' τὸ βροίσκ'ς πρόφιο, κι ὅταν θὰ πάρ'ς τὸ πετσί τ', θὰ ἔχ' ἓνα κομμάτ' μαῦρο κρέας ἀπάν' στὰ πουσινά, στὴ νουρά, σὰ νὰ εἶναι χτυπημένο.

Ἀμα τὰ πιάσ' αὐτὴ ἡ ἀστένεια, μαζεῦουν ὅλα τὰ γελάδια τοῦ χωριοῦ, μικρὰ μεγάλα, (ψυχὴ νὰ μὴν ἀπομείν'), καὶ τὰ πᾶν' σ' ἓναν ποταμὸ καὶ τὰ περνοῦν στὴν ἄλλ' μεριά· π' τὸν ποταμὸ· ψυχὴ πὸ δῶθε δὲν ἀφίνουν.

¹⁾ Χιολαμάς, ὁ πονόλαιμος βουβάλων καὶ χοίρων, βλ. κατ. ἀρ. 6

²⁾ κεντοῦσε.

‘Ο ποταμός θά ἔχ’ γιάρ, νόχτο. Ἀπ’ τοῦ νεροῦ τὸ μέρος φκιάν’ν μιὰ τρυπα, πὺν νὰ περνοῦν τρία—τέσσερα γελάδια μαζί· τὸ ἕνα στόμα νὰ γλέπ’ στὸ νερό, τὸ ἄλλο στόμα νὰ γλέπ’ στὰ χωράφια.

Ἀφοῦ θὰ γέν’ ἡ τρυπα αὐτή, θὰ σβήσουν πρώτα τὶς φωτιές ἀπ’ τὰ σπίτια οὔλες, ὕστερα θὰ συναχτοῦν τρεῖς—τέσσεροι ἄντροι, ζέρβοι, καὶ θὰ βγάλουν καινούργια φωτιά.

Νύχτα τὴ βγάνουν· μπηγουν δυὸ παλούκια στὴ γῆς ἀπὸ κέδρο κι ἀνάμεσα περνοῦν ἕνα ἄλλο ξύλο, κεδρήσιο, καὶ μ’ ἕνα σκοινὶ τὸ γυρνοῦν γλήγορα γλήγορα, χωρὶς νὰ χωρατεύουν. Γυρνοῦντα γυρνοῦντα τὰ ξύλα ἔκείνα μέσα στὶς τρυπες ἀπ’ τὰ παλούκια ἀνάβουν καὶ μὲ μιὰ ἴσκα πιάνουν φωτιά.

Ὑστερα ἀπ’ αὐτὴν τὴ φωτιά κάνουν δυὸ φωτιές κοντὰ στὴν τρυπα πρὸς τὸ μέρος τοῦ ποταμοῦ, μιὰ ἀπὸ δῶ καὶ μιὰ ἀπὸ κεῖ. Τὸ πρῶτ’ ὕστερα πααίνουν καὶ περνοῦν τὰ πράματα ‘πομέσ’ ἀπὸ τὴν τρυπα. Ἐκεῖ στὴ φωτιά στέκουν δυὸ ἀνθρῶπ’ ζέρβ’, παίρουν ‘πὸ ἕνα δαυλί, γκλοκ’νιά¹⁾, καὶ περῶντα τὸ τοιτάει²⁾ τὸ πρῶμα ρίχνεται μέσ’ στὸ νερό τὸ πρῶμα, ὕστερα, αὐτὸ σὲ τοῦτ’ τὴ μεριά. Κι ἀνθρῶπ’ πού ναι στὰ πράματα κοντὰ κι αὐτοὶ περνοῦν πο καὶ πὸ μέσα, θὰ ριχτοῦν κι αὐτοὶ μέσ’ στὸ νερό· τυχαίν’ καὶ βαθὺν καμὰ φορά, ἕνα ζῷον³⁾ νερό, τέσσερ’ς πέντε π’ θαμὲς νερό, θὰ ριχτῇς μέσα καὶ νὰ μὴ ριχτῇς, θὰ σὲ μαζέψουν⁴⁾ οἱ ἄλλ’ γιὰτὶ τὰ ζῷα περνοῦν πανωτὰ.

Μόνε γιὰ τὰ πράματα⁴⁾ εἶναι αὐτὸ, γιὰ τὸν ἄνθρωπο δὲν εἶναι. Ὑστερα παίρνουν ἀποκεῖ φωτιά καὶ ἀνάβουν στὰ σπίτια.

Γιανὶ καρὰ ἀπὸ Τοῦρκο γίνεται, κι ἀπὸ σκυλὶ γίνεται. Ἀπὸ κεφάλ’ ἑνας μυαλὸς γκουτλάει⁵⁾ μέσ’ στὸ νερό, σὲ κάνα μπατάκ’⁶⁾, ζουντανεύει, φωτιά γίνεται. Γιανὶ καρὰ κεῖνο λέμε.

Μιὰ γάτα ἄμα νὴ ρίξ’ς μέσα στὸ νερό, κεφάλ’ εἶναι, ὁ μυαλὸς φουσκών’. Τὶ γίνεται; γίνεται ἕνα θερίο, πετάει στὸν ἀέρα· γίνεται ἀέρας ὕστερα. Εἶναι μερικοὶ πὺν τὴ γλέπουν τὴ φωτιά· ἀνάβ’, σβάει. Κεῖνος ἀπού’ ναι σαββατιανός, κεῖνος τὰ γλέπ’ αὐτὰ.

Τὸ πρῶμα πὺν θὰ τὸ μπογκουνλντίσ’, πὺν θὰ τὸ βυζάζ’ ἀπ’ τὴ ζερβιά τὴ μεριά, τὸ μανρίζ’ τὸ γιόμα τ’, τὸ σαπίζ’. Σὲ εἰκοσ’τέσσερ’ς ὥρες δὲ βαστάει. Τὸ γιόμα τ’ τὸ πίν’ κι ἀπ’ τὸ κεῖνο τὸ μέρος ἀπ’ τὸ βυζάν’, σαπίζ’. Δὲν ἔχ’ πλιά γιόμα, γίνεται νερό.

¹⁾ εἶδος τι δένδρου, ἀγνωστὸ ποῖον

²⁾ κεντῶ

³⁾ θὰ σὲ σπρώξουν

⁴⁾ τὰ ζῷα

⁵⁾ κυλάει

⁶⁾ ἔλος, τέλμα.

4.

Φυλαχτὸ (Σιμενλί¹). Παρὰ Στεργίου Χριστοδούλου, ἀγροφύλακος ἐκ Λευκίμης, ἐτῶν 42.

Θὰ ἔχ' τῶρα ἀπάν' κατ' δυὸ μῆνες ποὺ τὸ κάναμε²).

Τὰ ζῶα φοφοῦσαν κάθε μέρα 'πὸ ἕνα, 'πὸ δύο.

'Αποβραδὺς εἶπαν, ὅτι θὰ βγάλουμε γενὶ ἀτῆς, καινούργια φωτιά, γιὰ νὰ περάσ' αὐτὴ ἡ ἀστένεια. Τὸ πρωτὶ σ'κώθ'καν καὶ μαζεύ'καν ὅλ' στὸ καφενεῖο ἀπόξω, Τοῦρκ' καὶ Βουργάρ'. Δυὸ τρεῖς νομάτ' ἔβαλαν ἕναν μακαρᾶ³) μὲ τριχές⁴), πῆραν καὶ κατ' πέτσες ἀπὸ κέδρο καὶ τραύα τραύα αὐτὸ τὸ σκοινί, μὲ ἀριστερὸ χέρ', ἔπιασαν φωτιά. Ἀλλὰ ὁμως τὰ φῶτα, τὰ τσιγάρα σθησμένα' φωτιά στὰ σπίτια δὲ θὰ ἔχ', ὅλα τὰ σβένουν κι ἀνάβουν ἀπ' αὐτὴ τὴν καινούργια τὴ φωτιά μὰ φωτιά ὅξω στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Ὑστερα μάζεψαν τὰ ζῶα ὅλα, μικρὰ μεγάλα, (βόδια, ἄλογα, γομάρια), δὲν ἀφήκαν τίποτα.

'Ήταν ν' ἀνοίξουν τρυπα, μὰ δὲν ἀνοῖξαν. Ήταν ἕνα μέρος σιενὸ κι ἀπὸ ἕνα ἕνα ζῶο τὰ περνοῦσαν.

Εἶχαν ἕνα καζάν' νερό, (νερὸ ἀπὸ πηγᾶδ⁵) τὰ ἔριχναν ἀπὸ μιὰ γούφα νερό, τὰ βρεγαν καὶ κατὰ μ' ἕνα δαυλὶ ἀπ' τὴ φωτιά τὰ τσίταγαν⁶ καὶ πάγαιναν ὅλα στὴ δ'λειά τς. Ὑστερα ἀπ' αὐτὴν τὴ φωτιά ἀναψαν καὶ στὰ σπίτια.

Ἀλλὰ ὁμως εὐθύς, κάμοντας τὴ φωτιά, κόπ'κεν ἡ ἀστένεια κανένα δὲν ψόφ'σε πλιά.

5.

Λευκίμη (Καβατζίκι). Παρὰ Γεώργη Καφετζῆ, 65 ἐτῶν.

... Ἄλλοι πιάνουν τὴ φωτιά κι ἄλλοι φκιάνουν τὴ γούρα. Μαζεύονται τρεῖς ζέρβοι ἀνθρῶπ' καὶ γυρνοῦν τὸ τσικρίκ' κι ἀνάφτ'. Ἀποκεῖ βγάνουν καινούργια φωτιά καὶ παίρνουν κι ἀνάφτουν ἐκεῖ στὴ γούρα. Τίς ἄλλες τίς φωτιές τίς σβοῦν.

Ἕνας στέκ' δέξια, ἄλλος ζέρβα καὶ μ' ἕνα δαυλὶ 'πὸ κείν' τὴ φωτιά τὰ καφαλίζουν. Ὑστερα ἕνα τ'φέκ' πατλαντίζουν⁶), γιὰ νὰ πάψ' τὸ κακό.

Αὐτὸ κάθε λίγο τὸ κάν'νε. Γιὰ τὰ χαϊδάνια μαναχά' γιὰ τς ἀνθρῶπ' φωτιά δὲ θ'μάμαστι.

¹) Συνοικισμὸς Τούρκων καὶ Βουλγάρων, προσφυγόντων ἐκ Πανόρμου καὶ Μπαλούκ κσεσέρ ²) δηλ. τέλος Δεκεμβρίου 1922 ³) τροχαλία ⁴) σχοινιά ⁵) κεντιούσαν

⁶) ἐκπυρσοκροτοῦν.

Καμπόσες φορὲς γέν'ται καλό, καμπόσες δὲ γέν'ται. Καμπόσες φορὲς φέρ'ν χοιζάδες, τὰ γράφουσιν, γιὰ νὰ πάν' ἡ ἀρροουσιεία.

Φωτιά βγάντας δὲν πααίν'ν ἄλλ' ἀνθρῶπ' ἐκεῖ. Κόσμος λογιούν τοῦ λογιού' παίρν' μάτ' λέν' καὶ δὲν ἀνάφτ'.

6.

Δογαντζί. Παρὰ Πολυχρόνη Μόσχου, ἐτῶν 60.

Τὸ σίδερο μόνο γιὰ τὰ βουβάλια εἶναι, γιὰ τὸ χιρλαμᾶ. Τὰ πιάν' χιρλαμᾶς, μπογαζλαμᾶς' πὸ τὸ λαιμὸ κι ἀρχινοῦν χίρ, χίρ... .

"Ενας μάστορας θὰ νὰ τὸ κάμ' τὸ σίδερο αὐτὸ γκόλιαβος ¹⁾, ὅπως γεννιέται. Θὰ νὰ καθίσ' μέσα στ' ἀργαστήρ' νὰ τὸ κάμ' μαναχός τ'. — Ἀνάφτ' τὸ σίδερο, ἅμα εἶναι κ' ἡ κυρά τ' μαζί. — Κ' ἔπρεπε τὸ σίδερο νὰ εἶναι' πὸ ἐννιά καζάδες κλεμμένο. "Εχω, νὰ ποῦμε, πεταῖμένα σιδεράκια ἐγώ, αὐτὸς τὸ παίρ' νὰ μὴν τὸ ξέρω ἐγώ, πὸν θὰ τὸ πάρ'ς.

"Αμα τό'καμνε τὸ σίδερο κεῖνο, τὸ 'παίρν' μάστορας κ' ἤβγαίξε νύχτα γκόλιαβος καὶ γύριζε τὸ χωριὸ οὐλο τρεῖς φορὲς, σημερώντα Σάββατο. "Υστερα φώναζε: νὰ φέρ'τε τὰ πράματα αὐριο νὰ τὰ κάμουνε.

Πρῶτ' πρῶτ', πρῶν νὰ θῶς' ἥλιος, τὸ Σάββατο, πᾶναιν τὰ πράματα κι αὐτὸς τὸ 'καίγε τὸ σίδερο στὴ φωτιά καὶ τὰ τραποῦσε μιά στὸν λαιμό, μιά στὸν κῶλο πίσω καὶ σταματοῦσε ἡ ἀστένεια αὐτή.

Τὸ Σάββατο πρῶτ' τὰ 'καίγε, ἄλλ' μέρα δὲν ἔκαμνε. Τὰ μεσάνυχτα κ' ὕστερα τὰ πααίναμε. Τὴ νύχτα ὅλο τὰ καίγαμε.

Καὶ τὰ βόδια τὰ περνοῦσαν ἀπ' τὴ θέργα αὐτήνα: Νὰ μὴ μολέσουν καὶ τὰ βόδια' δὲ φέρν' κακὸ τὸ σίδερο κεῖνο. Ἡῦραν τὰ χωριά καλό, ὄφελο μὲ τὸ σίδερο.

7.

Λάβαρα (Σαλτίκι). Παρὰ Γιάννη Σιδερά, ἐτῶν 58.

Κάναν κιρὸ παππούς μ' τὸ 'φκιανι τοὺν σίδιρου.

Τοῦν φκιάς' μου δέ'ναι τίπουτας. Τοῦν δύσκουλου εἶνι τοὺν σίδιρου νὰ τοῦν μᾶς'ς ¹⁾. Πὸν ἐννιά καζάδης ²⁾ θὰ παίρ'ς' πὸν ἓνα κουμματάκ' σίδιρου: 'ποῦν ἓνα κάρρου θὰ πάρ'ς τοὺν ταινέ τ' (δηλαδή τοῦν καρφὶ πὸν βάν'ν, γιὰ νὰ μὴ βγαίν' ἡ ρόδα), 'ποῦν κᾶνα ἄλουγου τοῦν πέταλό τ' ἢ νὰ τοῦν βρῆς ἢ νὰ τοῦν κλέψ'ς' τοῦδρις, τοῦν πῆρις, τοῦν τ' μάρεψις ³⁾.

"Ενας μάστουρας μὲ τὴ γυναικα τ', ἀντρώγενα, τὸ φκιάν'ν γκόλιαβ' ⁴⁾.

¹⁾ νὰ τὸ μαζέψης

²⁾ περιφέρειες

³⁾ τὸ ἐξησφάλισες

⁴⁾ γυμνοί.

Τῇ νύχτα τοῦ φκιάν'ν θὰ σφαλίς'ν τὶς πόρτις, ἀλλὰ μαζῶντι κὶ διαβόλ' ἐκεῖ. Μὲ νόημα θὰ τοῦ φκιάν'ν, δὲ μιλοῦν. Ἡ γυναῖκα τρανάει τὸ μουνχάν' ¹⁾. Θὰ τὰ μάς' αὐτός, τοῦ κάμ' τόσο γιά ²⁾, θὰ τοῦ πιράς' καὶ σλιάρ' ³⁾, μανίξ' ⁴⁾.

Θὰ πάρ'ν ὅστιρα τοῦ σίδιρου κὶ οἱ δυὸ τς θὰ γυρίσ'ν μιὰ βόλτα ἀπόξ' ἀπόξου τοῦ χουριό' ἀντρας θὰ παγαίξ' μπρουστά, ἀντρας θὰ τό 'χ'· φ'λάγεται νὰ μὴν τοὺς δγῇ κανένας.

Κάθε ἓνας δὲ μπορεῖ νὰ τοῦ φκιάς'. Πρέπ' νὰ μὴ φουβ'θῇς, νὰ κοιτᾷς ὅλου ν' ἐργασία σ'. Βγαίν'ν διαβόλ' νὰ σὶ μιλήσ'ν γιὰ νὰ χάς'ς, γιὰ νὰ μὴ γέν' γιατρικό, γιὰ νὰ σὶ γυρίσουν κατ' ἐκείνους. Ἄμα καταπιαστοῦν σὲ τέτοια, τ' ἀντρώγενα νησιεῦ' οὐλα τὰ πράματα διαβολιὰ δὲ χωράει.—Γὼ ἄμα δῶ ντὴ γριά μ' γκόλιαθ', δὲ μπορῶ, θὰ μπῶ στὴν ἁμαρτία. Θὰ 'χ' καὶ ζουντιανὸ διάβολο ἐκεῖ. Διαβόλ' θὰ γλέπ'ς ἐκεῖ γύρω.

Σίδιρον εἶνι γιὰ τὰ β'θάλια, γιὰ τὸ χιρλαμᾶ. Νύχτα θὰ περπατήξ' σπὶτ' σὲ σπὶτ'. Καινούργια φουτιὰ δὲ χρειάζεται. Στὴ φουτιὰ θὰ τὸ κάψ'ς, νὰ γέν' κόκκ'νον ὅσου νὰ σβήσ' θὰ καὶς τὰ πράματα πόν' σιὸν γκιουρντάν' ⁵⁾ κὶ πιρνάει χιρλαμᾶς. Καίοντι καίοντι, νά, τόσο γιὰ πόν'ν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

8.

ΑΘΗΝΩΝ

Ἀμόριοι (Καρὰ Μπεηλί). Παρὰ Βαγγέλη Παπάζογλου, γέροντος.

Καρὰ γιανίξ δὲν ἔχ' θεραπεία· σπ' θὰ τοῦ χιτυπῇς τὸν πρᾶμα, ἄλλον μαυρίζ', ἄλλον κιτρινίζ'. τοῦ αἵμα τ' νιρὸ γέντι. Κεῖ π' θὰ τοῦ θαρές' σαπίξ'.

Ἐναν κιρὸ ἔπιαναν κινούργια φουτιὰ. Πρώτου γιατρικό αὐτὸ ἦταν. Πήλαιζαν, ἀνοιγαν μινὰ τρυπὰ σ' ἄλλον μιρᾶ ⁶⁾, κεῖ πού συνουρεύουνταν δυὸ χουριὰ. Ὅστιρα σβοῦσαν τὶς φουτιὲς στὸν χουριό, νὰ μὴν εἶνι φουτιὰ ἕς ⁷⁾, διόλ', στὰ σπίνια. Ὅστιρα ἔβαζαν δυὸ ξύλα ἔτσ' (ὄρθια) κὶ στὴ μέσ' ἓνα ἄλλου, σὰ μηχανὴ τό 'κναν κὶ τρανοῦσαν μὲ τοῦ σκοινι' κ' ἔβγαίζαν κινούργια φουτιὰ 'πὸ κείνου τοῦ ξύλου, τοῦ κέδρου. Κὶ ὅσου νὰ βγῇ ἡ φουτιὰ, ἓνας ἀπ' αὐτοὺς θὰ νά 'ταν γκόλιατους ⁸⁾, ξεγυμνουμένους κὶ αὐτὸς πιρνοῦσι γκόλιατους πρώτους 'πὸ τὴν τρυπὰ κ' ὅστιρα τὰ πράματα.

Εἶχαν κ' ἓνα σίδιρου, τό 'καιγαν στὴ φουτιὰ καὶ μὲ κείνου τοῦ σίδιρου τὰ καιγαν τὰ πράματα πού πιρνοῦσαν 'πὸ κείνη τὴν τρυπὰ τὰ βαρνοῦσαν μὲ τοῦ σίδιρου γιὰ καλό.

Τώρα ἀπαγορεύ'καν κεῖνα· τώρα φέρ'ν τὴν Παναγία 'πὸ τοῦ μαναστήρ'. ἄλλ' φέρ'ν τὸ χότζα καὶ τὰ διαβάξ'.

¹⁾ φουσερὸ ²⁾ τόσο δά ³⁾ στυλιάρι ⁴⁾ λαβή ⁵⁾ στὴ λαιμαργιά, λουρεὶ γύρω στὸ λαιμὸ ⁶⁾ περιοχὴ ⁷⁾ χίτες, λ. τουρκ.—καθόλου ⁸⁾ γυμνός.

9.

Πετράδες. Παρὰ Λουλούδη Βασιλείου, 74 ἐτῶν.

Ἀρρώστεια πὺν θὰ ἔχουν τὰ χαϊδάνια¹⁾, φανάζουν οἱ κιχαγιάδεις²⁾: Ἀῦριον θὰ βγάνουμι κινούργια φουτιά...

Θὰ βάλουν τέσσερ'—πέντε ἀνθρώπ'· αὐτοὶ θὰ κάμουν τσιγκρίκ'³⁾ μὲ χωρὶς λάδ' καὶ γυρνῶντα γυρνῶντα ἀνάφτ', κορών'⁴⁾, θὰ βγάν' φουτιά: δυὸ ξύλα θὰ τὰ κἀν' νὰ γυρνοῦν χωρὶς λάδ'· πῶς εἶνι τοῦ τσάρκ'⁵⁾, μύλους νὰ ποῦμι γυρνῶντα γυρνῶντα θ' ἀνάψ'. Ὁ, τ' ξύλου καὶ νὰ 'ναι, καὶν' ⁶⁾ παραπάν', ὅλου θὰ τοῦ γυρνοῦν, ὅσον ν' ἀνάψ', χίτις νὰ μὴ σταθῇ. Κι αὐτὸ ὅξον στοὺν μπαῖρ⁷⁾, στοὺν σύνουρον ἀπάν', μωρᾶς πὺν χω-
ρίζ', ἐκεῖ.

Στὸ Κούλελι, ἅμα φανῇ ἀρρώστεια σιὰ πράματα, κάμνουν μυιὰ τρυπα σ' ἕνα σύνουρον ἀπάν' κι μαζώνουν τὰ πράματα τρία—τέσσερα χουριά, ὅσα εἶνι γύρου κι τὰ πιρνοῦν κι τὰ καὶν' μὲ κείν' τῇ φουτιά. Καὶνὰ τὰ χουριά πὺν θὰ πᾶν' νὰ τὰ πιράσουν, σβοῦν τίς φουτιές οὐλεις, νὰ μὴν ἔχ' κανέναν φουτιά.

10.

Κωστί (Διδυμοτείχου). Παρὰ Παράσχου Ἀλ. Μπαρμπάκη, 66 ἐτῶν.

Ἐχ'μι κἀτ' σίδιρα κι τὰ σταυρών' μὲ τὰ πράματα, τὰ καῖμι. Πὸ ἐννιὰ καζά-
δεις⁸⁾ εἶνι κείνου τοῦ σίδιρου, κλεφτικό: πῆγεις στοὺν Διμότχον, πῆγεις ἕνα κουμμάτ' σίδιρου, πιταλουκάρφ', ὅ, τ' εἶνι, πῆγεις στοὺν Σουφλί, καζᾶς εἶνι, πῆγεις κι ἀπουκεῖ ἕνα κουμμάτ', πῆγεις στοὺν Κιουπρί⁹⁾, σιτὴν Ἐντιρνέ¹⁰⁾, πὸ ἐννιὰ καζάδεις σίδιρου. Ὑστιρας τὰ δένουν¹¹⁾ στοὺν ντεμερτζή¹²⁾, μιὰ βέργα τὰ κάμουν. Σιδιρᾶς γκόλιους¹³⁾ τοῦν δέρν', ἀντρας κι γυναικὰ γκόλιοι τοῦν κάμουν νύχτα, νὰ μὴν τίς δῇ κανέναν.

Ἐρθ' ἕνα ζουλούμ', ἀνημπουριά, μέσ' στοὺν χουριό. Τοῦν Σαββάτου, προμὴ θγῇ νήλιους, πααίν'ν στοὺν ντεμερτζή οὐλ' μὲ τὰ πράματα. Τοῦν κονκ'νίξ' ντεμερτζής τοῦν σίδιρου, τοῦν βγάν' ὕστιρα, τοῦν τρανάει ἔτσ' σ' ἀστήθ', σιτὴ μέσ' ἀπάν' κι ἀνά-
μεσα σιὰ μπούτια τ', τοῦν σταυρών' τρεῖς μεριές.

Κινούργια φουτιά βγάν'ν οἱ ξένουν μωρᾶ μὲ τοῦν ξύλου. Ξῶντα, ξῶντα, ξῶντα τῇ βγάν'ν κυζδίξ' τοῦν ἀρντίς¹⁴⁾, βάν'ν ἴσκα καὶ πιάν'ν φουτιά. Ἀκ'γῇ¹⁵⁾ τό 'χω μεις δὲν τὸ κἀν'με. Στὸ Καράμζα τὸ κάμαν.

1) ζῶα, κτήνη 2) κοινοτικοὶ κλητῆρες 3) ροδάνη 4) πυρακτοῦται 5) ρόδα, τρο-
χὸς 6) πεῦκο 7) ράχης βουνοῦ 8) ἐπαρχίες 9) Μακρὰ Γέφυρα 10) Ἀδριανού-
πολις 11) ἀνταμώνουν, σφουρηλατοῦν 12) σιδηρουργὸς 13) γυμνὸς 14) ἀνάβει τὸ
κέδρο 15) ἀκοή.

11.

Καρωτή (Κορουτζί). Παρά Παν. Πάλα, ἐτῶν 76.

“Αμα εἶνι καμνιά ἀστένεια στὰ ζῶγα, μεις γυρίζουμι στὰ σπία, νὰ μὴ βροῦμι φουτιὰ ἀναμμέν’, νὰ βγάλουμι κινούργια. Χουρὶς κάφ¹⁾, χουρὶς σπέρτου, ἀπ’ τοῦ ξύλου βγάν’μι φουτιὰ. Τὰ πιρνοῦμι κι ἀπ’ τῇ γῆς, γιὰ νὰ βροῦμι θεραπεία.

Δυὸ ἀνθρῶπ’ ζέρεβ’ μονουνόματ’ (μονάχα ἓνα ὄνουμα θὰ νά ’ναι μέσα στοὺ χουριό’ ἓνας Ἡλίας, νὰ ποῦμι, ἄλλουν Ἡλία στοὺ χουριό μας νὰ μὴν ἔχ’), αὐτοῖν’ οἱ ἀνθρῶπ’ θὰ πᾶν’ στοὺ μπαῖρ, θὰ πάρ’ν δυὸ κομματάκια κέδρου ξερό, (π’ ἄλλον ξύλου δὲ βγαίξ’), θὰ τὰ τρυπήσ’ν ἀπάν’ ἀπάν’, θὰ τὰ χτυπήσ’ν στὴ γῆς θὰν²⁾ παλούκια κι θὰ πιράσ’ν στὶς τρυπὶς ἓνα ἄλλου κέδρου. Ὑστισα θὰ πάρ’ν μυιὰν ἀλ’σίδα κι θὰ τὴν τ’λίξουν στοὺ κέδρου κεῖ κι θὰ καθίς’ ἓνας ἀπουδῶ κι ἓνας ἀπουκεῖ, ἀντίκρα κι ἀντίκρα’ κι τῶρα ἓνας θὰ τρανάη καταδῶ κι ἄλλους κατακεῖ σὺν θὰ τραυᾶς, γὼ θ’ ἀπουλνῶ, θὰν³⁾ τοὺ πριγιόν’ κι ἓνας ἄλλους θὰ ἔχ’ τοὺ κάφ’ (=γίσκνα). Ἀπ’ τὸν πολὺν τὸν τραῦο κυζιντζ’⁴⁾, χ’νάει⁵⁾ νὰ βγάλ’ καπνὸ βᾶσκ’⁶⁾ αὐτὸς τότε τοὺ κάφ’ κι χ’νάει κι ἀνάφτ’ τοὺ κάφ’ κι πᾶν’ φουτιὰ. Κι ἅμα δὲ βγαίξ’, τότε ξιντύνουσι αὐτοῖν’ οἱ δυὸ, γκόλιαθ’⁷⁾ χαρὶς ροῦχα, τίποτι, καθὼς γεννέει⁸⁾ πὸ τὴν μάνα τ’ κι τρανοῦν τὴν ἀλ’σίδα.

Ἀνοίγ’μι κι μυιὰ τρυπα ἱκεῖ στοὺ μπαῖρ, ἀπὸ ξένου σύνουρου, κι πιρνοῦμι τὰ ζῶγα. Ἰκεῖ βρίσκουμι μυιὰ ψηλάλα κι κἀνάουμι μυιὰ τρυπα πονκάτ’, θὰ²⁾ γιουφύρ’, κ’ ἱκεῖ ἀπάν’ φκιάνουμι κινούργια φουτιὰ. Τότε φανάζουμι τοὺν κόσμου κι κάθε ἓνας πιρνάει⁹⁾ ποκεῖ τὰ ζῶγα τ’ κ’ ἐκεῖν’ οἱ ἀνθρῶπ’ οἱ ζέρεβ’ κάθονται¹⁰⁾ κεῖ ἀπάν’ κι τὰ κἀν’ν ἓνα σταυρὸ μὲ τοὺ δαυλὶ στὴ ράχ’ μὲ τέκεῖνο τοὺ δαυλὶ ποὺ θὰ πάρουν φουτιὰ μὲ τέκεῖνο τὰ σταυρών’ν τὰ ζῶγα οὔλα κι λέν’ : οὐ Θιὸς γιαιτρός!

Πρῶτα πρῶτα πιρνᾶ γιλαδάς καὶ δῆθεν γκόλιος (χουρὶς ροῦχα, τίποτις) κ’ ὕστισα οὔλα τὰ πράματα μὲ τὴ σειρά. “Αμα τελειώσουν τὰ πράματα, σφαλνοῦμι τὴν τρυπα, κόφτουμι τσαλιά⁶⁾, ξύλα, δι,τι δῆποτι κι τὴν στουπώνουμι, νὰ μὴ μὲν’ ἀνοιχτή, νὰ μὴν πιράσ’ ἄλλον προᾶμα. Σὶ λίγουν κινὸ ξεγέρε⁷⁾ καὶ μόνο του, γιὰτ’ εἶνι μικρό.

Ἀπουκεῖ θὰ πάρουνι ὕστισα φουτιὰ νὰ φέρουμι στοὺ χουριό κι ἀνάβ’⁸⁾ κάθε σπία⁹⁾ πὸ κείν’ τὴν κινούργια τὴ φουτιὰ.

Τ’χαῖν’ μερικὲς φουρὲς καὶ παναμερνάει¹⁰⁾ ἡ ἀρρώστεια, φεγ’¹¹⁾ καὶ γένηται θεραπεία στὰ ζῶγα.

¹⁾ προσάναμμα ²⁾ σάν
ἀκανθώδεις ³⁾ κρημνίζεται

⁴⁾ ἀνάβει ⁵⁾ ἀρχινάει
⁶⁾ παρμερρίζει.

⁷⁾ βάζει ⁸⁾ θάμνους

12.

Ἀμπελάκια (Κούλακλί). Παρὰ Στέργιου Ἀσημάκη, ἐτῶν 65.

Σάββατον, σώνουντας ἡ βδουμάδα, τότε γένονταν αὐτό, ἀλλ' ἄλλ' ἡμέρα ὄχ'. Ἐκαμναν ἀπουκάτ' ἀπ' τῇ γῆς τρυῖπες, ὅστιρα μάζευαν ὅλα τὰ πράματα, τὰ πάαιναν ἀπ' τέκεϊ καὶ τὰ περνοῦσαν.

Πρῶτα σβοῦσαν τίς φουτιές μέσα στοὺν χουριό, ὅστιρα δυὸ ἀνθρώπ' ζερβοί, μονονόματ', ἔβαναν δυὸ πόδια κεδρήσια κ' ἓνα κέδρο ἀδράχτ' σιτὴ μέσ', περνοῦσαν μιὰν ἀλ'σίδα στ' ἀδράχτ' κὶ τρανοῦσαν ἓνας πὸ δῶ, ἓνας πὸ κεῖ κόρωνε ἀπὸ μονάχο, ἔπιανε φουτιά κὶ τὴν ἤλιγαν κινούργια φουτιά κ' ἡπαιρναν ἀποκεῖ κι ἀναφταν. Ὑστισα πάαιναν σιτὴν τρυῖπα, κόρωναν ἓνα ξυλάκ' καὶ περνοῦντα τὰ ζῶα, σολάκ'ς¹⁾ ὅποιος ἦταν, ἓνας ποδῶ, ἓνας ποκεῖ, καρσί—καρσί²⁾, τὰ σημάδευαν μὲ τοὺν δαυλὶ κ' ἤλεγαν: ντεφ ὀλοσὺν (=νὰ λείπ' ἡ ἀρρώστεια). Τὸ γιατρικὸν ἦταν αὐτό.

Ἀπὸ κείν' τῇ φουτιά ἡπαιρναν σ' ἓνα τσουκαλάκ', σ' ἓναν τενεκὲ καὶ πάαιναν στὰ σπίτια τς κι ἀναφταν φουτιά.

Γιὰ τὰ β' θάλια πάλι, εἶχαν ἓνα αἶθερο, τὸ εἶχαν μαζεμένο ἀπὸ ἐννιά καζάδεις: ἓνα κομμάτ' ἀποδῶ, ἓνα κομμάτ' ἀποκεῖ, κλεμμένο ἓνα πέταλο, ἓνα καρφί, ὅ,τι νὰ γὰρ ὅστιρα ἓνας ντεμερετζῆς τὸ ὄρεγε καὶ τὸ φουτιε βέργα. Ὑστισα κείνου τοῦ βράδ', Σάββατον, κείνους πονοὶ τοῦ σολάκ'κου³⁾ τοῦ γέρ', πάαινε στὰ σπίτια καὶ τὰ καιγι τὰ β' θάλια μὲ τὴ βέργα.

13.

Βρυσικό (Καρὰ Μπουνάρο). Παρὰ Κωνστ. Γκρόντογλου, 72 ἐτῶν.

Ἄντα ἔρετ' κἀνα χασταλίκ' ⁴⁾ στὰ πράματα⁵⁾, ἀνάφτ' ν φουτιά κὶ τὰ περνοῦμι πὸ ντὴ γῆς. Νά! προχτὲ τὰ πέρασάμι.

Γυρίζουν μουχτάρς⁶⁾ κι ἄλλ' χουριανοὶ στοὺν χουριό κὶ σβοῦν τίς σιές· ὅτι, σὰν εἶνι σιὰ κὶ καίγ' ὀδῶ, δὲν ἀνάβ' κολαί⁷⁾... Ποβραδὸν φανάζ' κιχαγιᾶς⁸⁾ στοὺν χουριό νὰ μὴ πάγ' κανένας σιτὴν πλύσ', νὰ μὴ ζ' μῶσ' τὸ φουμί· ἔ! θὰν⁹⁾ πάρουν ποκεῖ φουτιά, ὡς τοὺν θράδ' ἄς ζ' μῶσ'.

Βάν' ν δυὸ παλούκια ἔτσιαιγιά, κεδρήσια ὅστιρα κόφ' ν κι ἓνα ἄλλου ξύλου, κεδρήσιου κὶ κείνου, κὶ τοὺν βάν' ν ἔτσ' ἀνάμσα. Ὑστισα κάθουντι δυονοὶ καρσί—καρσί, ἀπέδου κι ἀπέκ' κ' ἔχ' ν μιὰν ἀλ'σίδα τὴν ἑλγ' ν γύρου στοὺν ξύλου αὐτὸ κὶ τρανοῦν ν ἀλ'σίδα 'σιαδῶ—'σιακεῖ. Καὶ κείν' πού θὰ τρανοῦν, μόν' κεινοὶ νὰ εἶν' τὰ νόματά τς στοὺν χουριό. Μερικὰ χουριὰ πιάν' ν γκολιόμπαρ¹⁰⁾. Πὸ τοὺν τραῦθ τοὺν πουλὺν

¹⁾ ζερβός²⁾ ἀντικρουστά³⁾ ἀριστερό⁴⁾ τουρκ. λ. ἀσθένεια⁵⁾ ζῶα⁶⁾ πρόεδρος κοινότητος⁷⁾ εὐκολα⁸⁾ κοινοτικὸς κλητῆρ⁹⁾ σὰν¹⁰⁾ γυμνοί.

κυζντίζ¹⁾ τοῦ κέδρου, χ'νάει²⁾ νὰ καπνίζῃ· κὶ οἱ κείνα τὰ παλούκια ἔχ'ν κὶ τὴ γί'σκηνα κείν' πὸν τσιακίζ³⁾ κὶ ἀνάβ' τοὺν κάφ'.

Ἄμα θ' ἀνάψ' ἱκείνου, ἄρον ἄρον φκιάχνουν μιὰ σιὰ οὐδεκεῖ. Θὰ βροῦν κ' ἓνα μέρους κεῖ π' ἔχουμε τοὺν σύνουρου, οἱ ξένου μωῶ, κὶ θ' ἀνοίξουν μιὰ τρῦπα. Ὑστὶρα φέρ'ν τὰ πράματα κὶ τὰ περνοῦν πὸ ντὴ γῆς κὶ κείν' πὸν τρανοῦν κὶ πιάν'ν τὴ φουτιά, κεῖν' τὰ σ'μαδεύουν τὰ χαϊβάνια· στέκουν κεῖ ἀπάν' κὶ μ' ἓνα δαυλὶ τὰ μαυρίζουν. Κὶ ὅλα μὶ τοὺν ζέρθου τὰ κάμουν αὐτοί. Γίλαδάρ'ς τοὺν κατόπ' θὰ πιράσ'.

Τὴν τρῦπα ὕστὶρα ὕστὶρα τὴ στουπάν'ν· βάν'ν τσαλιὰ⁴⁾ κ' ὕστὶρα βρέχοντας πέφτ'. Γιὰ τὰ χαϊβάνια⁵⁾ γένεται αὐτό, ντεφ ὀλοσὺν⁶⁾ καὶ γένεται σεμπέπ⁷⁾, γιαιτρικό.

Ἄμα εἶνι ἀρρώστεια σὺς ἀνθρῶπ', γένεται καὶ γιὰ τς ἀνθρῶπ'.

Τώρα, μιὰ γ'ναῖκα ἔχ' ἓνα μ'κρό, θιρμα'σιὰ τοὺν πιάν'. Θὰ πάη στοὺν σύνουρου μὶ τοὺν ἄντρα τς, θὰ κάμ' μιὰ τρυπούδα τέτοια κὶ θὰ πιράσ' τοὺν γκζάν'⁸⁾ τς ποκεῖ κὶ τότε κεῖ ἀφίν' ἓνα ποκαμσουδ'. Σιέμᾶς αὐτὸ εἶνι. Πὸ ντ' γῆς θὰ τοὺν πιράσ' θὰ τοὺν ξιντύσ', γκολιόμπαρο θὰ τοὺν πιράσ' κὶ θ' ἀφίγ' ἓνα ποκαμσουδ', ἓνα βρακουδ'.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

14

ΑΘΗΝΩΝ

Παλιότυρι. Παρά Δημ. Μαγγίρα, 51 ἐτῶν.

Εἶνι μιὰ ἀστένεια, καρὰ γιανὶκ τοῦ λέν'. Κεῖνον νὰ μὴν τοὺν δώσ' Θεός! Ἄμα τοὺν πιάσ' τοὺν ζῶου, τοὺν κόφτ'· κακὸ ποῦμα τοὺν πνίγ' τοὺν γαῖμα κὶ ψουφάει. Μέσα γαίματα, ὅλου μαύρου γένει. Ἀνθρουπους κὶ κείνους πεθαίν', μὰ δὲν τοὺν σκίζουμι νὰ ἰδοῦμι τί ἔχ' μέσα. Τοὺν ζῶου τοὺν σκίζουμι...

Τὰ περνοῦμι πὸ τὴ σιὰ καὶ βλέπουμι γιαιτρικό. Ἀνοίγ'μι καὶ τρῦπα καὶ τὰ περνοῦμι, Σαθβάτου μαναχά, ὅχ' ἄλλ' μέρα.

Ποβραδὺν θὰ φανάξ' κιχαγιᾶς: Ἀκοῦτι χουριανοί! Ταχειὰ θὰ κάμ'μι καρὰ γιανί. Νὰ ἔρι νὰ πιράσ'μι τὰ πράματα...

Κεῖ στὴ σιὰ μὸν γκιουρέκ'κοι⁹⁾ ἀνθρῶπ' πααίν'ν. Σιὰ θέλ' δύναμ'· δὲν πᾶν' πρόστυχ'... Πααίν'ν σ' ἓνα παράμρου μέρους, νὰ μὴ βλέπ' κανένas, κρού'ν δυὸ παλούκια, βάν'ν κ' ἓνα τσιβί¹⁰⁾ πὸ κέδρου καὶ χιρνοῦν, χάρτα — χάρτα μὲ ν ἄλ'σίδα, γκονλιόμπαρ'. Ξερό κέδρου, ἓνα — δυὸ χρονώs θὰ εἶναι, χλωρὸ δὲν πιάν'. Ἀπ' τοὺν χουριό, ἀπ' τς πλοκοί¹¹⁾ τοὺν παίρνουμι. Μεῖs ἤμαστιαν τέσσερ', γιὰτὶ ἀποσταίνουν οἱ δυὸ νομάτ' ὕστὶρα πιάν'ν οἱ ἄλλ' δυὸ.

¹⁾ ἀνάπτει, παίρνει φωτιά ²⁾ ἀρχινάει ³⁾ βγάζει σπινθήρας ⁴⁾ θάμνους ἀκανθωτοὺς ⁵⁾ ζῶα ⁶⁾ νὰ ἐξαλειφθῇ ⁷⁾ ἔλεος ⁸⁾ βυζανιάρικο, βρέφος ⁹⁾ ἄξιοι, δυνατοὶ ¹⁰⁾ ξύλινο καρφί, ἐνδιάμεσον ξύλον ¹¹⁾ φράχτες.

Κεῖ στή φουτιὰ ὅποιον ὄνουμα νά 'ναι κάμ'. Μαναχὰ νά ἔχ'ς δύναμ' νὰ τραυᾷς μὲ δυὸ χέρια. Μ' ἓνα χέρ' δὲ μπορεῖ νὰ δώσ' δύναμ'.. Κι ἂ δέ'ναι οθησμέ-
ρες οἱ σιπὲς μέσα στοὺν χουριό, δὲν πιάν' φουτιὰ. Κι ν ὥρα πού θά πᾶν' νὰ βγάν'ν
σιὰ κινούργια, τὰ πιδιά γυρνοῦν μέσα στοὺν χουριό κι σθοῦν τὶς σιπές.

"Αμα ἰδοῦν πού δὲν ἀνάβ' τοῦ ξύλου μαναχό τ', βάσκουν γί'σκα, μαζώνουν κι
χουριάρια ξιρὰ κι πιάν'ν φουτιὰ. Πᾶν' ὅστιρα πᾶν' στήν τρῦπα κι φκιάνουν σιὰ ἱκεῖ.
Ποκεῖ παίρν'ν ὅστιρα κινούργια σιὰ καὶ φέρν'ν στοὺν χουριό.

"Οσον νὰ κᾶν'ν τρῦπα, νὰ βγῇ ἡ φουτιὰ, βαῖζ' ¹⁾ ἡ μέρα. Οὐ πλήθους ὅλους,
ὅλου τοῦ χουριό, μαζεῦνι τότις ἱκεῖ μὲ τὰ πράματα, κι τὰ περνοῦν στήν τρῦπα.
Πρῶτα κᾶν'μι ἀγιασμό, φουτιζ' οὐ παπᾶς τὰ πράματα μὰ βουλά κ' ὅστιρα
τὰ περνοῦμι.

Κεῖ στήν τρῦπα, π' θά περνοῦν τὰ πράματα, εἶνι δυὸ νομάτ', δυὸ 'νόματα
μαναχὰ — ἓνας Καραφύλλ'ς, ἓνας Λογαρνὲς μέσ' στοὺν χουριό — κεῖν' σταυρῶν' ν τὰ
πράματα, τὰ καῖν' λίγου μὲ τοῦ δαυλί.

Μὲ τὰ ζῶα μαζὶ κ' οἱ ἀνθρώπ' περνοῦν καὶ τς ἀνθρώπ' τς ἔκρουγε λίγου
Καραφύλλ'ς μὲ τοῦ δαυλί πᾶν σιὰ φουτιὰ τς. Κεῖνους πού στέκ' ζέρβα λέει: Νέ
γιακάρισ; (=τί καίς;) Κεῖνους πού στέκ' δεξά λέει: Κεῖνὰ γιανίκ γιακάριμι (ν' ἀρρώ-
σταται καίγω, λέει). ²⁾ Γιατὰς κι τὰ μ' κ' τὰ πιδιά τὰ περνοῦν, γυναῖκες περνοῦν,
ἀρρωστ', μὲ τ' ἀμάξ' τὶς πααίν' ν.

"Εχουμι καὶ σίδερα παλιά, ἀρχαῖα σίδερα. Παπποῦ Λογαρνὲς τὰ 'χι τῶρα
τὰ 'χ' τοῦ πιδί τ', οὐ Γιολάν'ς. Βουργάτ', Τούρκ' ποδῶ παίρν' ν τὰ σίδερα, σ' ἄλλου
χουριό δέ 'νι Δέ 'νι τωερνὰ πράματα, εἶνι ζεμαν'κά ³⁾, παμπάλια πράματα. Τὰ καίει
τὰ σίδερα στή γουνιά, κοκκ'νίζουν καὶ κάμ' σιάμπα τὰ πράματα. Πῶς βουτᾷς τὴν
πέννα στοὺν μελάν' κι γράφ', ἔτσ' μὲ τοῦ σίδερου τοῦ σταυρῶν' λίγου κι φεύγ' τοῦ
ζῶον. "Οποὶ τὰ κάμ'μι, βρίσκουμι γιατρικό· ἀπὲρ γῇ ἀρρώστεια π' αὐτοῦ περνάει,
μὲ τὴ σιὰ κι τοῦ χῶμα πού περνοῦμι πὸ τὴ γῆς. "Ετσ' τοῦβραμι.

15.

Ἀφήγησις Γιάννη Λογαρνέ, 65 ἐτῶν, ἀπὸ Παλιούρι.

Δυὸ σίδερα εἶνι, π' ἀνάμ'σ' πιθαμή, δέξου καὶ ζέρβου. Εἶνι στὰ ξύλα περα-
σμένα· ἀλλιῶς δὲ πιάνουντι, καίγιτι ἀνθρουπους. Τὸ ἓνα εἶχι νταμκά ³⁾, τοῦ ζέρβου
τοῦ ἔφτασα, εἶχι χαλκᾶ τὰ μ'σὰ τὰ γκαγκάτσια ⁴⁾ τοῦ χαλκᾶ τὰ 'φτασα καίουντας
καίουντας χάθ'καν, ἀνέλ'σαν τῶρα μόν' τὸ κορμὶ πόμκε· δὲν ἐνιτι ⁵⁾ τῶρα νὰ τοῦ
κάμ'ς νταμκά. Τῶρα, ὥς νὰ σωθῇ καλούτσκα, ἔτσ' θά εἶνι δὲν ἐνιτι μέτα· κεῖνους

¹⁾ κλίνει

²⁾ παλαιῶν χρόνων

³⁾ σῆμα, σφραγίδα

⁴⁾ σκέλη

⁵⁾ γένεται

μιὰ βολὰ ἔνιτι. Ἄμα τοὺν ζ' μῶσον τῶρα μετὰ, θὰ χαλᾶς' τοὺν χειρ' κό τ', τοὺν τελεσίμ' τ'¹⁾. Πόας φορὲς μ' εἶπαν νὰ τοὺν ζ' μῶσον, νὰ τοὺν ματίσουν! Γὼ πὸ τὸ μπαμπᾶ μ' τέτοιον ἔχω λόγο, κείνους πὸ τὸ μπαμπᾶ τ': καθὼς εἶν' τα, νὰ μὴν τὰ ξαναφκιάσι' θὰν τοὺν πιδὶ πὸν θὰ γέν' μιὰ βολὰ καὶ θὰ βαφτιστῇ, μιὰ βολὰ κι αὐτὸ ἔνιτι.

Ἄπ' τὸν πάππο μ' τὰ ἔχμι, τριακόσια χρόνια τὰ ἔχμι. Πάππος μ' ὀγδόνητα χρονῶ, πατέρας μ' ὡς ἐβδομῆντα χρόνια καὶ παραπάν' μπελί²⁾, ἔγὼ ξηνιαπέντε χρονῶ γέν' κα, τρεῖς σκάλες τὰ ἔχμι. Πὸ τὸν πάππο μ' σιὸ μπαμπᾶ μ', πὸ τὸ μπαμπᾶ μ' σι' ἐμένα πὸ τὸ Σταυράκ' σιὸ Λογαρνέ, πὸ τὸ Λογαρνέ σιὸ Γιοθάν, τρεῖς σκάλες. Στὴν Ἑλλάδα πήγαμε στὴν Αἴγινα, σιτὴ Φήβα' ἐκεῖ βραμι ψουμάκ', ὡς τὴν Τρίπολ' πήγα, μαζί μ' τὰ ἔχα τὰ σίδερα, τὰ φύλαγα, τὰ φεργα μέσ' στοὺν ταγάρ'.

Αὐτὰ τὰ σίδερα εἶν' ἀπὸν ἐφτὰ καζάδες, μὰ εἶναι κλεμμένα' ἀπ' τὴ Γκιουμουριζίνα ἕνα κουμμάτ', ἀπ' τὸ Οὐζρὸν κιουπρού ἕνα κουμμάτ', οὐλα κρυφὰ εἶναι παρμένα' ἀπ' τὸ Διμότ' χο εἶναι, ἀπ' τὴν Ἀντινόπολ' εἶναι, ἀπ' τὴν Πόλ' εἶναι, ἀπ' τὴ Σαλονίκ' εἶναι, ἀπὸ ἱφτὰ καζάδες. Κεῖνος μοῦφτος ἀπὸν τὰ ἔκαμε μιὰ τούρκισσα λίρα πῆρε' ἔστ' μοῦ' πε μπαμπᾶς μ' τὰ ἔκαμε μὲ τὴ γυναικα τ', μὲ τὴ γριά τ' νίπ νίπ τοῖσιδ', νὲ μαντήλ', νὲ πανταλόν', νὲ π' κάμ' σο, χίτς. Τὰ ζύμουσαν τὰ κουμμάτια κῆνα, τὰ κάμαν βέργις βῶ — βῶ παντ', παρὸς νὰ μ' λοῦν, ἄντα κ' μᾶται νύχτα νὲ ἀρνίθ' ἀκούγεται τότε, νὲ σ' αἶ, νὲ ἀνθρώπος σὲ μυὰ ὥρα μέσα τὰ κάμαν μπρουστά π' τ' ἀρνίθια τί ἤσυχους καιρὸς εἶναι! Χίτς δὲν ἀκούγεται τίποντα κέν' ν ὥρα, καημένε, καὶ τὸ νερὸ κοιμᾶται! Τὰ τέλειουσαν μὲ τὸν πέτνον, τὰ βάφτισαν: Σαββάτο καὶ ν Τρίτ' νὰ καῖς, Τρίτ' καὶ Σαββάτο, δ' λειά σας αὐτὴ νὰ εἶναι.

Εἰκουσ' τέσσερ' ὥρες εἶναι ἡ δ' λειά τς. Σημερῶντα Σαββάτο γίν' καν, Σαββάτο πάλε καὶν τὰ πράματα — χιτὲ Σαββάτο νὰ ἔρχουσαν θὰ νὰ τὸ ὀγγῆς γὼ πράματα χιτὲ ἔκαιγα —. Ἐνα Σαββάτο δὲ προφταίν', καίγ' καὶ τὴν Τρίτ'. Τὰ νομάτ'σαν τότε, ὅταν τὰ βγαζαν πὸ τὴ σιὰ — δὲν ξέρω μὲ τί τὰ σθησαν μὲ τὸ λάδ' βαφτισμένα εἶναι — τὰ ἔπαν: τὸ Σαββάτο καὶ τὴν Τρίτ' νὰ εἶν' ἡ δ' λειά σας, τὴ βδουμάδα δυνὸ μέρες. Τὴν Παρασκευὴ τὴ νύχτα, ξημερῶντα Σαββάτο, τὰ ἔκαμαν ἅμα λαλήσ' ν τ' ἀρνίθια τὸ Σαββάτο ἀρχ' νίς' νὰ καῖς προῶμα, δ'τ' ψὴ εἶναι, γιαλάδια, γκατζόλια, γίδια, πρῶβαρα, ἄλογα, γ' ρούνια, ἀνθρώπ' ἀνημπόργ', ἅμα ἀπ' κάσ' ν κ' εἶναι αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια. Καίω ὅλ' μέρα Σαββάτο ὡς τὴν Κεργιακὴ νὰ λαλήσ' ν τ' ἀρνίθια λάλ'σαν τ' ἀρνίθια, θὰ σκολάσ'ν. Ντίπ, χίτς δὲ μιλοῦν μὸν ὄντα τὰ βάφτισαν μίλ'σαν: Σαββάτο καὶ Τρίτ' θὰ τὰ κάψ'ς αὐτὰ, θὰ εἶναι δ' λειά τς.

Στιὰ φκιάν' ν, ἔτοιμ' ν ἔχ' ν τὰ βάνω, ζεσταίνονται, ἄντε, καίω τὰ ζά: τὸ ζέρβου στὸν πλάτ', τὸ δέξου στ' ἀστήθ', ὅστιρα τὸ δέξου σιὰ πόδια, τὸ ζέρβου σιὸ δέξου τὸ γόφου.

¹⁾ Τὸ στοιχείο, ἐδῶ ἡ δύναμις του. Περί τῆς λ. βλ. Πολίτου, Παραδόσεις Β' 1102. ²⁾ Ἰσως.

Αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια, τὸ καράγιανικ', ἅμα τὰ πιάσ', τ' ἀσθήθ' τ' μανρίζ'. Σὲ οὐλα τὰ ζά, ὅ,τ' ψὴ εἶναι, σὲ οὐλα πιάν'. Ἔπесе κἀνα πρῶμα, β'βάλ', γελάδ' κ' εἶναι μαῦρο; ἀπ'κάξ'ν, ἀλλ' γιαιτρειά γιόκ¹⁾. Ξέρω πὸ τί εἶναι; πὸ τίς ζέσις εἶναι; πὸ τὸν ἀέρα εἶναι; πὸ τίς βροχὲς εἶναι; Παραπάν' πὸ τίς ζέσις εἶναι. Βρικόλακας δέ ναι.

Ἄμα κάψουμε μὲ τὰ σίδερα καὶ δὲν πάψ' τὸ κακό, θὰ πᾶμε τ' ἄλλο τὸ Σαβ-βάτο νὰ κάμουμε τρυῖπα, νὰ περάσουμε τὰ πράματα, ἀνθρῶπ', ὅ,τ' ψή, ὅ,τ' ζὰ εἶναι. Ἀλλ' θὰ φκιάν'ν τὸ καράγιανικ, τὴν τρυῖπα, κι ἀλλ' θὰ βγάλ'ν τὴν καινούργια τὴ φουτιὰ. Αὐτὴ ἡ φουτιὰ μὲ τὰ ψέματα δὲ θγαίν'. Θὰ σβήσ' σιὸ χωριὸ οὐλ' ἡ φου-τιὰ, καντιλ' χιούτις, καὶ θὰ βγοῦν δυὸ-τέσσερα παιδιὰ, θὰ συναλλαχτοῦν... Χουντιρὸ κέδρο, χάριτα-χάριτα, κιζδίζδας-κιζδίζδας πὸ μανάχα θ' ἀνάψ'ν. Θὰ πάη μιὰ ὥρα, δυό, πρέπ' νὰ βάλ'ν καὶ οὐλ' πίστ' οὐλ' νὰ ποῦν: μὲ τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα νὰ τὸ κάμ'με αὐτό· μὲ τὰ κοροϊδέματα δὲ γέν'ται αὐτό. Μὲ πίστ' πολεμοῦν, ὅχ' μὲ διαουλιά, νὰ τρανήξ'ν σπύριον! Κεῖν' ἀπὸν βγάζ'ν σιὰ, ὅποιους καὶ νὰ ναι κάμ'. Μοῦνε γὰρ μὲ τὰ σίδερα ποὺ καίω, ἄλλο ὄνομα δέ ναι, Γιοβάν'ς, μέσ' σιὸ χωριό. Καὶ κεῖν' πρὸ κάθονται πάν' στὴν τρυῖπα καὶ τὰ καῖν' μὲ τὰ θανιλιά, καὶ κεῖν' ἓνα ὄνομα εἶναι, ἓνας Γιουβάνους κ' ἓνας Πέτρους μέσ' σιὸ χωριό ἄλλο τέτοιο ὄνομα νὰ μὴν εἶναι. Στὴ Φήβα χίρσαν νὰ πέφτουν τὰ πρόβατα. Λέω ἓναν ἱσομπάνο· αὐτὸ καρά-γιανικ εἶναι. Δὲν ἤξερε καμιά γιαιτρειά. Μεῖς Θεομώτες τὰ ξέρομε...

16.

Μεταξάδες (Τοκμάκκιου). Παρὰ Ἀναστ. Ντιρυντούδη, 60 ἐτῶν.

Μεῖς ἔκαμνάμε τρυῖπα καὶ περνούσαμε ὅλ'. Ἀρρώστεια ἅμα ἦταν σις ἀνθρῶπ' μόνε, μόν' ἀνθρῶπ' περνοῦσαν ἅμα ἦταν καὶ στὰ χαϊβάνια²⁾, καὶ τὰ χαϊβάνια τὰ περνοῦσαν τὰ σταύρωναν καὶ τὰ χαϊβάνια καὶ τς ἀνθρῶπ'.

Κιχαγιᾶς φώναζε ποθραδύς: «Ταχειὰ θὰ τὰ περάσ'με πὸ τὸ καράγιανικ. Νὰ σβῆστε ὅλες τίς σιές³⁾. Νὰ μὴ λέτε δὲν ἤξεράμε. Ἄ, α, α!» Διαταή! Ψωμί νὰ ἔχ' θὰ τ' ἀφήκ'.

Τὸ ταχειὰ ὅλ' τρέχουν μαναχοί τς καένas ἅμα δὲν πάη, φοβᾶται, θὰ πεθάν'.

Πααίζουν δυὸ νουμάτ' μέσα σιὸ ρουμάν'⁴⁾ σὲ ξένο τοπράκ⁵⁾ κι ὅπου βροῦν δυὸ κέδρα νὰ εἶναι κοντὰ κοντὰ, τὰ τρυποῦν μὲ τὴν ἀρίδα καὶ περνοῦν σις τρυῖπες ἓνα ἄλλο κομματ' κέδρο, γλωρὸ πάλε. Τότε τὸ κόφτουν, ἀποκεῖ τὸ παίρουν, ἀπ' τὸν ξένο τὸ μερᾶ δὲν κάμ' νὰ εἶναι ἀπ' τὸ χωριό. Καὶ μὲ μιὰν ἀλ'σίδα, τὴν τ'λίζουν ἔτσι γιὰ, τρανοῦν γκολιόμπαρ⁶⁾ ν ἀλ'σίδα ἓνας πέκ' κ' ἓνας πέκ' καὶ κιζδίζ' τὸ κέδρο.

¹⁾ δὲν ὑπάρχει

²⁾ ζῶα

³⁾ φωτιά

⁴⁾ δάσος

⁵⁾ χῶμα.

⁶⁾ γυμνοί.

“Υστερα ἕνας ἔχ’ ντὴ γίσκνα, τοιμάζ’ πὸ μπροστά τὰ ξερὰ τὰ ξύλα, τὶς φλοῦδες τὰ κέδρα καὶ πιάν’ φωτιά.

“Αμα βγάλ’ ντὴ φωτιά, ἀρχινοῦν, φανάζουν, χαίρουνται οἱ γι ἄλλ’ ὅξον χαίρουνται, σὰν ποὺ βγαίν’ Καλὸς Λόγος στὴν Ἐκκλησία. Φανάζ’ ν «βῆκε σιὰ», χαίρουνται.

“Ολο τὸ χωριό, μικροὶ μεγάλ’ καὶ κόμα ἀστενεῖς νὰ εἶναι — γιὰ τς ἄρρωστ’ τὸ κάμ’ ν γιά! — τοὺς πᾶν’ ἐκεῖ. Περιμέν’ ν νὰ περάσ’ ν πέκ’. “Ολ’ περνοῦν, θὰν τὰ πρόδατα, πὸ ἕνας, πὸ, δυὸ, συμπρώχνονται.

Σιὰ καίει πᾶν’. Περνοῦντας τὸν σταυρὼν’ ντὴ ράχ’ μὲ τὴ φωτιά καὶ μὲ τὸ ξερὸ τὸ χέρ’, ὅχ’ μὲ τὸ δεξιό. Κι ὁ ἕνας λέει: τί καῖς; “Ο ἄλλος: Καράγιανίκ. Θὰ καπνίσ’ λιγούτσ’ κο, θὰ τὸν ἀκκονμπήσ’ μὲ τὸ δαυλὶ στὴ ράχ’ ἔις’ σὰ σταυρό. Κι ἡ ἀρρώστεια ἔπαφτεν ὕστερα.

17.

Ἀλεποχωρι. Παρὰ Βασιλῆ Στραμπολῆ, ἐτῶν 65.

Πααίζουμι, τρυποῦμι τὴ γῆς ἀπὸ ἕνα τόπου¹⁾, καίμε καὶ φουτιά πᾶν στὴν τρυπα. Θὰ περάσ’ κατὰ κεῖ τὸ βῶδ’ στέκεται ἕνας ὀιαδῶ, ἕνας ὀιακεῖ — θὰ ναι ὀγνῶμά τς ἕνα-στὸ χωριό, ἄλλος δὲ θὰ βόλταρεται — καὶ τὸ σταυρὼν’ ν. Κεῖν’ π’ (θὰ τὴν ἀνάψ’ ντὴ φωτιά κεῖν’ θὰ τὰ σταυρὼν’ ν, ἄλλος δὲ χωράει.

Παίρουν κέδρα πὸ τὶς φράχτες καὶ χτυποῦν δυὸ καζίκια²⁾, βάν’ ν μπαρότ’ στὴν τρυπα καὶ γυρίζ’ ντας ἀπᾶν’ κατ’ σὰν τὸ τσιγκὶ μορὼν’³⁾ τὸ μπαρότ’ κι ἀνάβ’.

“Ανθρωπος ποὺ θὰ περνᾷ ποκάτ’ μὲ τὰ χαϊβάνια θὰ ρωτιά: «τί καῖτε;» «Καρὰ γιανίχ καίμε» λέν’ κεῖν’ πού ’ναι ἀποπᾶν’. Πρόδατα, γελᾶδια, γαϊδούρια, δλα τὰ πράματα θὰ περάσ’ ν. Μὲ τὸ πέραςμα μαζὶ κόβεται ψόφος.

18.

Τσαούσκιοῖ (ἐπαρχ. Ὁρτιάκιοι), Παρὰ Δημ. Τσουγιάννη, στρατιώτου.

Στὸ Τσαούσκιοῖ, ἕξ ὥρες ἀπ’ τὸ Διμότχο, τέλια Φεβρουαρίου (1922) ἔκαναν φωτιά γιὰ τὸ καράγιανάκ’.

Μόλις εἶδαν τὴν ἀστένεια αὐτὴ, εἰδοποιήθηκαν ὅλ’ γιὰ τὴν ἄλλ’ μέρα τὸ πρῶτ’ νὰ εἶναι ἔτοιμοι. Πρὶν νὰ μαζωχτῇ ὁλος ὁ κόσμος, δυὸ νομάτ’ μονονόματ’ — ὁ ἕνας λέγονταν Βενιώτης, ὁ ἄλλος δὲ μπορῶ νὰ θυμ’θῶ — πῆγαν νὰ ετοιμάσουν τὸ μέρος. Βρῆκαν ἕναν λάκκο καὶ τρύπ’σαν κατ’ ἀπᾶν’, ὥστε νὰ περνᾷ ἄνθρωπος, ὕστερα γδύθηκαν κι ἄναψαν τὴ φωτιάν αὐτὴν μὲ τὰ ξύλα τρίβοντας τρίβοντας ἄναψαν.

¹⁾ χῶμα, τόπος

²⁾ πάσσαλοι

³⁾ ζεσταίνεται

“Αμα βγήκεν ἡ φωτιά, ἔβαναν κι ἄλλα ξύλα καὶ τὴν πῆγαν στὴν ἄκρη τῆς τρύπας πού ’ταν νὰ περάσουν. Οἱ δυὸ αὐτοὶ στέκαν ἐκεῖ, ὁ ἕνας ἀπ’ τὴ μιὰν ἄκρη κι ὁ ἄλλος ἀπ’ τὴν ἄλλη καὶ κρατοῦσαν ἀπὸ ἕνα ξύλο στὸ χέρ’ ἀναμμένο καὶ τὸν καιρὸ ποὺ περνοῦσεν κάποιοι ἔλεγαν μιὰ λέξ’ «μακριὰ τὸ καραγιανάκ’», μιὰ τέτοια λέξ’ καὶ μὲ τὸ ξύλο, λιγάκ’ κάρβουνον νὰ χ’, τὸν ἀκκουμποῦσαν λίγο ἀποπίσω.” Εἶτο’ πέρασεν ὅλος ὁ κόσμος· εἶναι ὑποχρεωμέν’ ὅλ’ νὰ περάσουν. Μὲ ζήτησαν καὶ μένα. “Ὅλο τὸ χωριὸ ἔπεσεν ἀπάνω μου, γιὰ νὰ περάσω· ἔλα νὰ περάσ’ς, μοῦ ἔλεγαν, γιατί θὰ σὲ βρῇ τὸ καράγιανάκ’», ἀλλὰ δὲν πέρασα. “Ἄλλοι ὅμως σιτραϊῶτες, κατὰ χωριάτες, πέρασαν. Ἀποκεῖ πῆραν ὕστερα φωτιά ὅλα τὰ σπίτια κι ἀναψαν, γιατί εἶχαν σβημένους τὶς φωτιὲς ὅλες.

Γίνεται χωριστὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ χωριστὰ γιὰ τὰ ζῶα. Ἄν παρουσιαστῇ ἀστένεια στὰ ζῶα, νὰ μελαινιάζουν καὶ νὰ ψοφοῦν, γίνεται καὶ γιὰ τὰ ζῶα. Ἐγὼ εἶδα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Μεγάλον Μπογιαλίκι (περιφ. Καβαλῶν) Παρὺ Ἀργύρη Στανκούδη, ἐτῶν 76.

“Ὅταν πάλιν ἀρρώστεια τὰ ζῶα τὰ πιάνουσα ἀπ’ τὴ φωτιά. Θὰ νὰ χωνιάξ’¹⁾ καὶ καμῶς νὰ σβῇ τὶς φωτιὲς ἀπ’ τὴν παρασιτιά. Γύστρια δυὸ νομματοὶ, ποὺ ἄλλα νόματα δέ ’ναι τοῦ χονριό, θὰ ἐξοικονοθοῦν καὶ θὰ πολεμήσουν οὐλ’ νύχτα, γιὰ νὰ βγάλουν κινούργια φωτιά.

Πάαιναν ο’ ἕνα σπίτι παστροκί, νὰ μὴ χωρατεύει γυναῖκα γῆ ἄντρας κεῖ μέσα, νὰ μὴν ἔχ’ κακὸ ὄνουμα, κ’ ἐπιρναν δυὸ ξύλα ἀπὸν χλαμπούρια²⁾ καὶ τὰ κάρφουναν στὰ παρασιτόματα³⁾ στὸ μέσα τὸ χτήμα, (στὴ μέσα τῇ θύρα τοῦ σπιτιοῦ μὲ τὸ ἀμπάρ). Λίγουν τὰ κάρφουναν, γιὰ νὰ μὴ φεύγουν τὰ ξύλα, κ’ ἕνα ἄλλου ξύλου τὸ χώνευαν καλὰ σιὲς τρυπες, γιὰ νὰ γυρίξ’. Ἐπειτα ἕνας θὰ κάτῃ πομέσ’ ἀπ’ τὴν πόρτα νιάντιαλος, γυμνός, κι ἄλλους ἕνας ἀπέξου, νιάντιαλος κι αὐτός, κ’ οἱ δυὸ ἀρχινοῦν νὰ τρανοῦν ἕνας πομέσα κι ἄλλος ἀπέξου τὴν τριχιά βάζουν καὶ στὴν ἄκρη λίγο ἴσκα. Τρανῶντας τὸ ξύλο χωνεύει, ἀνάδ’ ἡ ἴσκα κι ἀποκεῖ πιάνουν φωτιά. Ἀλλὰ ὅσο νὰ τὴ βγάλουν τὴ φωτιά, φωνὴ δὲν ἀκούηταν, λουφαχτιά. Ἀμα μιλήσ’να, δὲ βγαίν’ φωτιά.

Ἐπειτα ποὺ κείν’να τὴ φωτιά θὰ πᾶν ν’ ἀνάψουν, ὅξου τοῦ σταυρουδρομ’ μιὰ τρανὴ φωτιά, νὰ πιάσουν τὰ ζῶα οὐλα.

Πάαιναν τοὺν σύνουρου ποὺ σταυρώνουντι οἱ δρόμ’. Ἰκεῖ, ἂν δὲν ἔχ’ οὐ τόπους κλαριά, θὰ φέρουν ἀπ’ ἀλλοῦθι ξύλα, τρία — τέσσερα ἀμάξια βοδινά, νὰ

¹⁾ φωνάξῃ

²⁾ φλαμουῖρι

³⁾ παραστάδες θύρας

κάμουν φουτιά κ' ἔπειτα ἀελάρ'ς ἀπὸν τὰ φύλαγι, ξιγυμνώνουνταν οὐλουςδιόλου — ἀκόμα δέ χώνευιν ἡ φουτιά — μιδουσι ἀπουπάνον κ' ὕσιρα οὔλα τ' ἀελάδια ἀπιρνοῦσαν ἀπουπάν' ἀπ' τῇ φουτιά. Τὰ φουβιρίζαν, τὰ δέριαν, τὰ σιρουμῶναν. Ποῦ θὰ πᾶν; Θὰ πιράσουν, θὰ 'πουμείν' ἡ ἀρρώστεια μέσ' στὴ φουτιά.

Κόμα γήλιους δὲ θὰ γενν'θῃ, θὰ πιράσουν τ' ἀελάδια. Ἐπειτα θὰ πᾶν οἱ κόσμ' οὐλ' νὰ πάρ'ν ἀπὸν κείν'να τὴν κινούργια τὴ φουτιά ν' ἀνάψουν στὴν παρᾶσι. Ἔτσ' μᾶς φαίν'ταν, ἀπαραιοῦσιν ἡ ἀρρώστεια ἡδλεπάμι ὠφέλεια.

Εἴχαμε κ' ἓνα σίδερο, ἀπὸ ἐννιά καζάδες μαζεμένο. Κεῖνο ἦταν γιὰ τὰ βουβάλια καὶ τὰ γουρούνια. Ἀμα τὰ 'πιανε αὐτὴ ἡ γκίρλιτσα, τὰ θαρούσαμι ἓνα νταμκᾶ μ' αὐτὸ τὸ σίδερο...

20.

Καβακλί. Παρὰ Πασχάλῃ Μπουχώρη, ἐτῶν 67.

Τό καμα καὶ τὸ ξέρω... Ἀρρώστεια πλάκωνε στὰ χαϊδάνια, στὰ γελάδια, στὰ βουβάλια, σὲ κεῖνα.

Δυὸ - τρεῖς ἀνθρῶπ' γυμνοί, ὅπως τοὺς γέν'σεν ἡ μάμμα τς, παίρνουν ἓνα ξύλο φιλιουριά (φλαμούρ') καὶ τυλίγουν ἓνα σκόνι γιδομαλλήσιο στὸ ξύλο αὐτὸ καὶ τὸ πιάκουν δυὸ ἀνθρῶπ', ἓνας πὸ κεῖθε κ' ἓνας πὸ κείθε, καὶ τρανοῦν ἀπάνον - κάτον ὅσο κ' ἀνάψ' ἐκεῖνο τὸ ξύλο. Βάνουν μιά ἰσκιὰ κι ἀνάψ'. Ἔτσ' πιάκουν φωτιά καὶ τὴ λέν' καινούργια φωτιά.

Πᾶνε ὕστερα στὸν κασιᾶ, κεῖ ποὶ μετρίσκουν τὰ γελάδια κι κᾶν'ν ἐδῶ μιά φωτιά κ' ἐκεῖ μιά φωτιά κι ἀπ' τὴ μέσ' περνοῦν τὰ γελάδια, γιὰ νὰ γερέψουν.

Οἱ φωτιᾶς σ' ὅλο τὸ χωριὸ εἶναι σθησμένες. Ὑστερα πιάκουν φωτιά σ' ὅλα τὰ σπίτια ἀπὸ κείν' τὴν καινούργια τὴ φωτιά.

Οἱ ἀνθρῶπ' καὶ νὰ μὴν περάσουν, τόσο κᾶν'.

21.

Καβακλί. Παρὰ Ἠλία Σαρούδη.

* Τὰ πρόβατα ἅμα ἔχουν σπλήνα, πρέπει ν' ἀνάψουν γύρω στὸ γρέκι φωτιᾶς ἀπὸ πυξάρι. Κεῖνος ὁ καπνὸς εἶναι πικρὸς κ' εἶναι γιαιτρικὸ γιὰ τὴν ἀρρώστεια αὐτὴ.

Νὰ μὴ ρωτᾶς γιαιτρον, νὰ ρωτᾶς παθόν.

22.

* Ἀηβλάσης (χωρίον τοῦ Αἷμου παρὰ τὴν Μεσημβρίαν).

Παρὰ Κυριάκου Βαλασάκη, 1912.

"Ὅντας ἀρρωστήσ'νε τὰ ζᾶ μας — δὲ ξέρ'με πῶς ντὴ λένε ντὴν ἀρρώστεια, ὁ,τιδήποτε ἀρρώστεια — διαλέγ'με δυὸ ἀνθρῶποι μέσ' ἀπ' τὸ χωριὸ μας ποὺ ἔχ'νε

ἓνα ὄνομα, μονονόματ' ντεμέκ¹⁾, καὶ παγαίν'νε μέσ' σ' ἓνα σταυροδρόμ' κι ἀνάφ'νε φωτιά. Παίρν'νε δυὸ ξύλα ξερά, γιὰ φλαμουριά γιὰ²⁾ λεφτοκαρυνά, γιατί μόν' κείνα τὰ ξύλα κολλοῦν ἔτσ' καί τὰ δύο τὰ κομμάτια τὰ ξύλα τὰ βάν'νε πάν' πανωτὰ καὶ βασιῶντας τὰ τὰ σέρουν καὶ τραυῶντας μὲ δύναμ' ἀνάθ'νε.

"Ἄμα ἀνάψ'νε τὰ ξύλα, βάν'νε πάν' τσαλιὰ κι ἄλλα ψιλὰ ξύλα καὶ γέν'ται μεγάλ' φωτιά. Δά³⁾ γέν' ἡ φωτιά, χ' γιά ζνε (φωνάζουν) νὰ μᾶς'νε τὰ πράματα οὐλα μὲ τὴ σειρὰ καὶ τὰ περνοῦν πάν' πὲ ντὴ φωτιά. Ἐτσ' ἔχ'νε τεμπίχ⁴⁾, νὰ μὴ γκολλήσ'νε κάγκανεις φωτιά στοὺ χωριό, ὅσο δὲ γέν' ἡ διαβολοφωτιά καὶ περάσ'νε τὰ πράματα, δεξιὰ ντεμέκ νὰ περάσ'νε τὰ ζὰ μας, νὰ σθῆσ' ἡ φωτιά, νὰ σθῆσῃ κ' ἡ ἀστένεια ντους.

"Ἐλεγαν οἱ παλιοὶ ἀνθρώπ', ἀπὸ τότε, ποὺ δὲν εἶχε παπάδες στοὺ χωριό μας, ἅμα τελεύτιζε κανένας καὶ δὲν ντὸ διάβαζε παπᾶς, κι ἅμα γεννιοῦνταν κανένα παιδί καὶ πέθνησκεν ἀβάφτιστο, τέτοιες ἀστένειες ἄκουγαμ' ποὺ φαίν'τας, μὰ ἀφόντας ἔχ'με παπᾶ, τέτοια πράματα δὲ μπιστεῦνε γειτόν' μας οὔτε γέν'ται.

23.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ζαμπουνλίκ⁵⁾ ἅμα φανῇ στα χαϊβάνια, θὰ πάν' σ' ἓνα τσαυτρίλκ', σὲ κἀνα σταυροδρόμ' δυὸ ὄρες πιρμῆ⁶⁾ νὰ φῆς καὶ κᾶν'νε ντὴ φωτιά ἐκεῖ.

Κάθε ἄθρωπος δὲ ντὴ κᾶν' ἐκεῖν' ντὴ φωτιά θὰ εἶναι μονονόματ'. ἄλλο ὄνομα νὰ μὴν ἔχ' τέτοιο μέσ' στοὺ χωριό. Σεβαστὸς ντεμέκ⁷⁾ γιὰχούντ⁸⁾ Ὁρθόδοξος· κείν' οἱ δυὸ μονάχα θὰ νὰ ν'ναι. Τοίτσιδοι⁹⁾ πάαιναν κι ἀναφταν ντὴ φωτιά.

Τὴν ἀναφταν μὲ δυὸ φιλιουργές¹⁰⁾ τὶς τρίβανε, τὶς τρίβανε κι ἀναφταν μονάχες. Ὅσο δὲ γέν' ἡ φωτιά, νὰ χιρῆσουν τὰ χαϊβάνια νὰ περνοῦν, δὲ μιλοῦσαν. Τότες κόφτιουνταν ἡ ἀρρώστεια.

Θὰ νὰ φωνάξ' ποβραδὺν κεχαγιᾶς νὰ μὴ κολλήσ'νε φωτιές τὸ πρωτ'. Μούν' περάσ'νε τ' ἀγελάδια, ἀνάφτουν τὴ φωτιά στὰ σπίτια.

24.

Μπάνα (χωρίον Αἴμου). Παρὰ Δράκου Μιχ. Τερζῆ.

"Ἐνα γκαρὸ, πιρμῆ νὰ βρεθοῦν αὐτοὶ οἱ γιατροί, τὸ γιαιτρικὸ αὐτὸ ἦταν. Θὰ νὰ σκάσουν ντὴ γῆς νὰ κάμουν τρυπᾶ· χρειάζντανε νὰ ἔχ' τούμπα, ἓνα μπαίρ' (νὰ

1) δηλαδὴ 2) ἡ — ἡ 3) σάν 4) διαταγή 5) ἀδιαθεσία, ἀσθένεια 6) πρίν
7) δηλαδὴ 8) ἡ 9) γυμνοὶ 10) φιλύρα, τιλία, φλαμουριά

ἔχ' ῥέμμα πὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ῥέμμα πὸ τὸ ἄλλο μέρος, νὰ γέν' μιὰ τρυπα σὰν τοῦνελ), γιὰ νὰ περάσουν ὁ κόσμος καὶ τὰ χαϊδάνια πὸ τὰκείν' τὴν τρυπα.

Ὑστερας δυὸ ἀθρῶπ' τοῖσιδοὶ καὶ ζερβοὶ θὰ νὰ πάρ'ν δυὸ κονταρίδια καὶ μὲ χωρὶς χωρατὰ, πωρὴ νὰ πάρ' χαραή¹⁾, ἀναβαν φωτιά μπροστὰ στὴν τρυπα μὲ κείνα τὰ κονταρίδια, τίς φιλιουργές. Χρειάζ'ντανε ν' ἀνάφουν μονάχα, τότες γέν'ταν γιατρικό, ὅχ' νὰ βάλουν κάρβουνο. Ὅσο δὲ γέν' ἡ φωτιά, δὲ μιλοῦσαν.

Ἄμα ἀναφτε ἡ φωτιά, θὰ νὰ φύγ'ν πεκεῖ αὐτοί, οἱ τοῖσιδ' οἱ ἀθρῶπ', κ' ἔπειτα θὰ νὰ πᾶν τὰ βωκά²⁾, τὰ χαϊδάνια οὔλα, νὰ τὰ περάσ'ν πὸ τὰκείν' τὴν τρυπα. Ἀρα-διάζουντας οὔλ' οἱ ἀθρῶπ' πεδῶ καὶ κεῖ, γιὰ νὰ πᾶν τὰ πράματα οὔλα νὰ περάσ'ν πεκεῖ. Κι οὔλ', μικροὶ-μεγάλ', μὲ τὰ παιδιά τς, ὡς καὶ τὰ σαλά³⁾ τς μὲ τὸ βυζί, πεκεῖ τὰ περνοῦσαν.

Ἄμα περνοῦσαν κι οἱ ἀθρῶπ' οὔλ', θὰ νὰ κόψουν τὴν τούμπα κείνη τὴ βούλιαζαν, γιὰ νὰ μὴ περάσ' τίποτα μήτε πουλλί μήτε ἄθρωπος μήτε διάβολος.

Κι αὐτὸ ὅχ' νὰ πῆς ψέματα! Νά, δῶ, στοῦ Γιαννακοῦ τὸ σπίτ' κόσμος πέρασαν. Θυμήθ'κα ἓνα σιὸ μῦλο, ἓνα σιὸ κομῶ⁴⁾, σιὸν κοροὺν τσεσμέ... πέντε διαβολο-φωτιές. Ἦταν γιατρικό, αὐτὸ γιὰ οὔλα τὰ πράματα. Τὰ βωκά δὲ ψοφοῦσαν, οἱ ἀθρῶπ' δὲ πέθνησαν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Μπάννα. Παρὰ Βασίλη Ἀλεξίου, (1912).

Αὐτοὶ ποὺ θὰ βγάλουν ντὴ φωτιά πρὸς νὰ εἶναι ὁ ἓνας ὁ πρῶτος ἀπ' τ'ἀδέρ-φια κι ὁ ἄλλος νὰ εἶναι ὁ τελευταῖος ἀπ' τ'ἀδέρφια τ', καὶ νὰ εἶναι ζερβοὶ καὶ οἱ δυὸ. Ἀφοῦ ξεγυμνωθοῦν, ὁλόγυμνοι ἀναφτουν τὰ ξύλα μὲ ὅποιον τρόπο τ' ἀνά-φτουν καὶ σιὸν Ἀηβλάση. Τὸ μέρος ὅπου θὰ γίνη ἡ φωτιά, πρέπει νὰ εἶναι στενὸ καὶ ἂν δὲν ὑπάρχη κατάλληλο, τότε σκάβουν ἓνα μέρος κ' ἐκεῖ μπροστὰ κάμουν τὴν φωτιά καὶ θὰ περάσουν καὶ τὰ ζῶα.

26.

Ναίμονας, χωρ. Αἵμου παρὰ τὴν Μεσημβρίαν.

Παρὰ Εὐγένη Δ. Πραματευτῇ, ἑτῶν 65.

Ἄμα τύχ' ἀστένεια σιὰ ζῶα, κάμουν τὴ διαβολοφωτιά. Σβήνουν τίς φω-τιές καὶ κάμουν νέα φωτιά. Ὑστερα θὰ πάρουν τρία ξύλα ἀπ' τὴν φωτιά κείνηνα καὶ θὰ τὰ ρήξουν ἀναμμένα σὲ τρία σταυροδρόμια. Ἐκεῖ πέρα ποὺ τὰ ρήχνουν τὰ ξύλα

1) χαραγγή

2) βόδια

3) μωρά

4) δάσος

λένε: ὅπως ἄναψε ὁ διαβολάνεμος αὐτός, νὰ κάψῃ τὴν ἀρρώστεια πομέσ' ἀπ' τὸ χωριό μας, νὰ φύγ'.

Εἶναι μόν' γιὰ τὰ ζῶα.

27.

Ραβδᾶς (παρὰ τὴν Μεσημβρίαν). Παρὰ Μιλτ. Πανταζῆ.

Πρεμὴ νὰ πᾶς στὸ Ραβδᾶ, σι' ἀγιάρ', ἀντίκρᾳ σιοῦ Ζαχάρ το πηγιάδ', ἄν' ξανε μιὰ τρυπά, ἔκαμαν ἓνα οὐλούκ' (= ὑπόνομον) κι ἀπὸ τὸ ἡλιοκάθισμα ἄναψαν φωτιά μὲ φλαμουριά· πὲ τὸ τρίψιμο-τρίψιμο ἤρτε καὶ κίτσε τὸ ξύλο κι ἄναψε φωτιά καὶ ντὴ λέν' καινούργια φωτιά καὶ πέρασαν τὰ ζῶγα τς ποκάτου, γιὰ νὰ γιάνουνε. Ὅποτε τὰ ἔβρη τὰ ζῶγα ἀστένεια, τότες τὸ κάνε.

28.

Μπουρουντζοῦκι (τουρκ. χωρίον Ἀρχαίου). Παρὰ Μόσχου Κρομμύδα.

Γενί ἀτέξ (= καινούργια φωτιά).—Στὴ Μπουρουντζοῦκι, διὰ ὑπάρχη ἀστένεια στὰ ζῶα, βγάζουν νὰ φωτιά. Διαβάζουν στὸ χωριὸ νὰ σβήσουν τίς φωτιές ὅλες, νὰ μὴν ὑπάρχη φωτιά ἀναμμένη. Ὅποτε παίζουν δυὸ ἀδρεφά διδύμα δυὸ ξυλαράκια ἀπὸ φουντουκιά καὶ τὰ πλεῖνουν π' ἓνα σκοινὶ εἴτε πὲ λουρί: τὰ φέρν' ν βόλτα πὲ τὸ σκοινὶ καὶ κρατάει ὁ ἑνὶς μὲ τὸ ἓνα μέρος κι ὁ ἄλλος μὲ τὸ ἄλλο μέρος τὸ σκοινὶ καὶ τὰ τρίβουνε. Τρίβοντας ἀνάβουνε κ' ἔπειτα παίρν' ν ὅλ' οἱ ἀθρῶποι καὶ ἀνάβουν τὴ φωτιά τους. Στὸ μέρος ποὺ θ' ἀνάβουν τὴ φωτιά σκάβουν σὲ μιὰ τούμπα μιὰ τρυπά πὲ τὸ ἓνα μέρος καὶ περνάει πὲ τὸ ἄλλο, σὰν τοῦνελ. Πεκεὶ περνοῦν τὰ ζῶα τους καὶ τό'χουν σὰν φάρμακὸ αὐτό.

29.

Μπροντίβο (ἐπαρχ. Ἀγαθουπόλεως). Παρὰ Ἀλ. Π. Μποντομτσίδη, ἐτῶν 52, παντοπώλου ἐκ Βασιλικοῦ.

Ὅταν ὑπάρχη ἀρρώστεια στὰ χαϊδάνια—καράγιανικ'—ὀνομάζεται καὶ εἶναι ἀπὸ γούστρελο· τὸ βράδυ τὸ ζῶο εἶναι καλά, τὸ πρωὶ βρίσκεται ψόφιο—τότες θὰ νὰ γέν' συνεδρίαση, νὰ κάμουνε τὴ φωτιά κείνη, τὴ διαβολοφωτιά.

Ἦθελ' ἀ σηκωθοῦν δυὸ ἀθρῶποι νὰ ξεγυμνωθοῦνε γυμνοί, θὰ νὰ βγοῦνε ἔξω πὲ τὸ χωριό, θὰ νὰ πάρ'νε δυὸ ξύλα ξερά καὶ νὰ τὰ τρίβουνε τὸ ἓνα πᾶν' στ' ἄλλο· τὰ τρίβαν ὥρα πολλή ὥς ποὺ ἄναβαν κείνα τὰ ξύλα καὶ πὲ κείνη τὴ φωτιά ἄναβαν μεγάλη φωτιά.

Τὸ πρῶτὶ θὰ περνοῦσαν ὅλα τὰ ζῶα ποπὰν³ πὲ ντῆ φωτιά καὶ θὰ νὰ τὰ πααί-
ρουν σ' ἄλλο μέρος νὰ κοιμηθοῦν, ν' ἀλλάξουν μέρος. Ἔτσι θεραπεύουντας τὰ ζῶα,
δὲ φοφοῦσαν πιά. Ἦμαν ἐκεῖ πὸν τὸ κάμασι πρὶν εἴκοσι χρόνια.

Τὰ παλιά χρόνια ντῆ γκάμναμε καὶ στὸ Βασιλικὸ αὐτῇ ντῆ διαβολοφωτιά.
Ἐπειδὴς ἔβγαине μονάχη ντῆς, διχῶς σπέρτο γῆ τσακμάκι, γι' αὐτὸ ντῆ λέγαμε
διαβολοφωτιά.

Καὶ στὸ Βούργαρι (βουργάρικο χωριό, δυὸ ὥρες ἀπὸ τὸ Κωσι) εἶδα δια-
βολοφωτιά. Ἀνάφαν μιὰ φωτιά μεγάλη στὸ στόμιο τῆς μάντρας κι' ὅστερα χτυποῦ-
σαν τὰ ζῶα καὶ πηδοῦσαν ποπὰν πὲ ντῆ φωτιά γιὰ τὴν ἀρρώστεια. Καὶ θάμαζα,
τί πρᾶμα ἦταν αὐτό. Θὰ τὰ κάν'τε, βρὲ, τοὺς εἶπα.

Τῇ διαβολοφωτιά τὴν εἶχαμε σὰ παιχνίδι. Ἐμεῖς, ὅταν ἤμαστε μικρά, παίζαμε
καὶ κάναμε διαβολοφωτιά. Παίρναμε δυὸ ξύλα, ὁτιδήποτε, στεγνὰ νὰ εἶναι καὶ
παλιά, τὰ τρίβαμε πολλὴ ὥρα κι ἀνάβανε. Πάγαιναν τὰ παιδιὰ στὸ βουνὸ καὶ φύλαγαν
τὰ βουδάλια. Πολλὲς φορὲς, πὸν δὲ βρισκόταν σὲ κανένα φωτιά, οὔτε τσακμάκι
οὔτε σπέρτο, τί νὰ κάνουνε; ἀναγκάζονταν νὰ κάνουνε διαβολοφωτιά. Πολὺ
δύσκολο εἶναι. Θέλ' μιὰ ὥρα νὰ τὰ τρίβῃς τὰ ξύλα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

30.

ΑΘΗΝΩΝ

Μπροντίβο. Παρὰ Ἀντ. Π. Μαιοντομτσίδη.

Ἄμα ἔρχονταν καμιά ἀρρώστεια, θὰ νὰ πάρουνε τὰ εἰκονίσματα οἱ ἀνεστε-
νάρηδες καὶ οἱ χωριανοὶ μαζὶ καὶ θὰ νὰ πᾶνε γύρω τὸ χωριό, νὰ φράξουν τὸ χωριό,
ὅπως λέγανε. Ἐπειτα θὰ νὰ πάρουνε δρόμο ν' ἀκολουθήσουνε τὴν ἀρρώστεια, νὰ
ντῆ βγάλουνε πὲ τὸ χωριό, νὰ ντῆ διώξουν στὰ βουνά, καμιά μισὴ ὥρα δρόμο.

Πρβλ. Ἀ. Χουρμουζιάδου, Περὶ τῶν Ἀναστεναρίων καὶ ἄλλων τινῶν παραδόξων
ἐθίμων. Κων/πολις, 1873, σελ 16 καὶ 26, Ἰ. Μαγκριώτου, Ἐθιμα Εὐκαρύου, Ἑρρακικά Η' 385-
386, καὶ Ζ. Ἐθιμα Σαμακοβίου, Ἑρρακ. ΙΓ' 390 - 1.

31.

Αἶνος. Παρὰ Συμ. Μανασσείδου, Ἐθιμα Φερρῶν Αἵνου,
Φιλ. Σύλλ. Κων. Η' (1873 - 4) σ. 550.

Ὡταν ὑπάρχη ἐπιζωτοία, εἰς τὴν εἵσοδον τοῦ χωρίου ἀνάπτουσι πυρὰς τινας
ἐκ νέου πυρὸς καὶ διὰ μέσου αὐτῶν ἀναγκάζουσι τὰ κτήνη νὰ διέλθωσι. Τοῦτο δὲ
εἶδον ἰδίους ὁμμασι ἐν Φέρρα περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου μηνός. Ἐνίοτε ἀλείφουσι
πίσσαν ἓνα χοῖρον καὶ ἀφ' οὗ ἀνάψωσιν αὐτὸν ἀπὸ νέου πυρὸς ἀφίνουσιν αὐτὸν
μεταξὺ τῆς ἀγέλης τῶν κτηνῶν ὃ δὲ χοῖρος τρέχει ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐνθεν κακεῖθεν
γρυλλίζων ἐν ὅλαις δυνάμεσιν, ἕως ὅτου γένηται παρανάλωμα μὲν τοῦ πυρὸς, θῦμα

δ' οἰκτρὸν τῆς ἀνθρωπίνης δεισιδαιμονίας. Λέγεται δ' ὅτι δι' αὐτῶν ἡ ἐπιζωοτία ἐκλείπει. Τὸ δὲ νέον πῦρ ἀνάπτουσι διὰ τῆς τριψέως δύο ξηρῶν ξύλων, βάλλοντες πυρίτιδα καὶ ἔναυσμα εἰς τὸ μέρος, ὅπερ ἐλπίζεται οὕτω ἀναφθῆναι.

32.

Τσορέκ-κιοϊ. Παρὰ Συμ. Μανασσείδου (Λαογρ. Ἀρχεῖον ἀρ. χειρ. 34 σελ. 126)

«Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους διὰν ἐπιδημική τις νόσος ἐπεσκέπτετο τὸ χωρίον. Τσορέκ-κιοϊ, συνήθιζον, διὰ ν' ἀπομακρύνωσιν αὐτὴν νὰ πράττωσι τὸ ἐξῆς : ἐξελέγοντο δύο χωρικοί, ὧν ἑκάτερος ἔφερεν ὄνομα μὴ εὗρισκόμενον παρ' ἄλλω, οἷτινες, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐγυμνοῦντο ἔξω τοῦ χωρίου ὁλοτελῶς, ἔσκαπτον μέγαν λάκκον εἰς τι ἀπόκεντρον μέρος τοῦ χωρίου καὶ ἤναπτον πῦρ ἐν αὐτῷ ἐκ ξύλων κέδρων καὶ πεύκης· ἀκολουθῶς ἄλλοι τινὲς ὠδήγουν τὰ ζῶα τοῦ χωρίου πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ τὰ ἡνάγκαζον νὰ διέλθωσι διὰ τοῦ λάκκον ἐκείνου καὶ νὰ πλησιάσωσι πρὸς τὸ πῦρ. Τότε εἰς τῶν δύο ζώων ἡγγίξε τὰ ζῶα δι' ἀνημμένον δαυλοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἕτερος ἀπέτεινε διαφόρους ἱκεσίας πρὸς τὸ φᾶσμα τῆς ἀσθενείας, παρακαλῶν αὐτὸ νὰ παρέλθῃ, χωρὶς νὰ κακοποιήσῃ τὰ κτήνη, ὑπὲρ ὧν ἐγίνετο καὶ ἡ λαιρεία αὐτῇ. Ἡ σὴνηθεσιτέρα πρὸς τὸ φᾶσμα παρούσης ἦτο αὕτη : «μεῦν ἀρρώστεια ἀπουκουντα πέρνα, μὴν τὰ περραεῖς».

33.

Πέτρα καὶ Σκόπελος Ἀνατολ. Θράκης. Παρὰ Δ. Πετροπούλου (Ἀρχεῖον θρακ. λαογραφ. καὶ γλώσσ. θησαυροῦ, τόμ. Η' (1941-42) σ. 164-6)

«Καράγιανι. Μιὰ ἀπὸ τίς πιδ γνωστὲς καὶ φοβερὲς ἀρρώστιες ποὺ προσβάλλει τὰ ζῶα εἶναι τὸ λεγόμενον Καράγιανι. Οἱ σάρκες τῶν ζώων καὶ κυρίως τῶν βοδιῶν μαυρίζουν μετὰ τὴν προσβολή καὶ ἂν δὲν ληφθῇ φροντίδα γιὰ τὴν θεραπεία, γρήγορα τὸ ζῶο προφάει. Γιὰ νὰ θεραπεύσουν τὴν ἀρρώστια αὐτή, οἱ Πειρινοί, Σκοπελινοί καὶ ἄλλοι κοντοχωριανοὶ τοὺς κάνουν τὸ ἐξῆς : Τρεῖς ἄνδρες ἀπὸ τὸ χωριὸ ποὺ ἔχουν ὀνόματα ποὺ δὲν τὰ ἔχουν ἄλλοι ἐκεῖ, κάνουν τὴν λεγόμενὴ «διαβολόστια» (διαβολοφωτιά). Πρῶι πρῶι (πὲ τὰ πουργοῦ) μιᾶς ἡμέρας, προτοῦ ἀνατελῆναι ὁ ἥλιος, βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ σ' ἓνα σταυροδρόμι. Ἐκεῖ ἐξυμνῶνονται ὁλότελα (ταῖς τσιδοί), παίρνουν τρία μικρὰ ξύλα ἀπὸ φουντουκιά, στερεώνουν τὰ δύο κάθετα καὶ παράλληλα στὸ ἔδαφος καὶ τὸ τρίτο στὴ μέση ὀριζόντια τὸ περνοῦν σὲ δύο τρυπες ποὺ φκειάνουν στὸ μέσο σχεδὸν στὰ δύο κάθετα ξύλα, ἔτσι ποὺ νὰ σχηματίζεται τὸ σχῆμα Η. Στὴ μέση στὸ ὀριζόντιο ξύλο εἶναι δεμένα δύο μικρὰ σκοινάκια. Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς γυμνοὺς μένει ἐφεδρεία, ἐνῶ οἱ δύο ἄλλοι πιάνουν τὰ σκοι-

νιά, κι ὁ ἕνας ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος κι ὁ ἄλλος ἀπὸ τὸ ἄλλο τρανοῦν ἔτσι πὺν ν' ἀλέθῃ μὲ συχνὴ ταχύτητα τ' ὀριζόντιο ξύλο μέσα στὶς τρυπες, γιὰ νὰ παραχθοῦν σπινθῆρες καὶ ν' ἀρχίσουν νὰ καίγονται τὰ ξύλα. Ἄμα πάρουν φωτιά, ρίχνουν κατόπιν καὶ ἄλλα ξύλα κι ἔτσι σχηματίζεται μιὰ μεγάλη πυρὰ (σιτιά, διαβολόσιτια). Ντύνονται ὕστερα καὶ περιμένουν. Οἱ χωρικοὶ πὺν ἔχουν ζῶα ἀρρωστημένα ἀπὸ τὸ Καρά-γιανι, τὰ ὀδηγοῦν ἐκεῖ, τὰ περνοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὴ διαβολόσιτια καί, καθὼς λένε, θεραπεύονται (γειανίσκινα).

Ὅταν ἡ ἴδια ἀρρώστια ξαπλώνεται καὶ προσβάλλῃ καὶ τὰ βουβάλια, ἔχουν καὶ ἄλλο τρόπο θεραπείας: Στέλνουν ἕνα χωριανὸ καὶ μαζεῦει ἀπὸ ἐφτὰ περιφέρειες (καζάδες) ἐφτὰ κομμάτια σίδερο (γεδὶ καζὰ δεμίρ). Τὰ κομμάτια αὐτὰ τὰ δίνουν σ' ἕνα σιδερά πὺν ξεγυμνώνεται καὶ τὰ λειώνει ἀπάνω στὴ φωτιά. Ἀπὸ τὸ μεῖγμα αὐτὸ φκειάνει ὁ σιδεράς βέργα, πὺν εἶναι ἡ μαγικὴ βέργα καὶ τὴ μεταχειρίζονται γιὰ τὴ θεραπεία τῆς ἀρρώστιας ὡς ἐξῆς: Τὴ βάζουν στὴ φώτιά, μέχρις ὅτου κοκκινίσῃ κι' ἔτσι ὅπως εἶναι πυρακτωμένη τὴν ἐπιθέτουν κάτω ἀπὸ τὴν οὐρὰ τοῦ ἀρρωστοῦ βουβαλοῦ στὰ πσινα. Πόδια ἢ ἐπάνω αὐτῇ ράχη του καὶ ἀπὸ τὸ κάπνιμο ἀφίνει μιὰ γραμμὴ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ, λένε, τὸ ζῶο θεραπεύεται. Τὴ θεραπευτικὴ αὐτὴ σιδερένια βέργα τὴν κρατοῦν σ' ἕνα χωριὸ καὶ στέλνουν καὶ τὴν παίρνουν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἄλλα τὰ γειτονικά χωριά, ἕνα ποτὶ τυχὴ ἡ ἀρρώστια.

Λύσσα. Ἄμα δαγκάσῃ λυσσασμένος σκύλος ἕνα ἄλλο ζῶο καὶ λυσσάξῃ, μαζεῦουν ὅλα τὰ ζῶα τῆς ἀγέλης, τὰ περνοῦν ἀπὸ ἕνα ποτάμι καὶ τὰ πηγαίνουν σ' ἕνα μέρος ἀνοιχτό. Ἐκεῖ ἕνας πὺν θεωρεῖται εἰδικὸς γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτὴ, μπαίνει στὴ μέση τῶν ζώων ὀλόγυμνος. Παίρνει δυὸ ξυλαράκια ἀπὸ φουντουκιά, τὰ τρίβει τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ βγάζουν φωτιά (διαβολοφωτιά). Ἀπὸ αὐτὸ τὸ σπινθῆρα ἀνάβουν μεγαλύτερη φωτιά καὶ περνοῦν ἀπὸ πάνω ὅλα τὰ ζῶα. Ἐπειτα καίνε ἐπάνω στὴ φωτιά τὸ λυσσασμένο σκύλο, καθὼς καὶ τὸ ζῶο πὺν ἐδάγκασε».

34.

Βελίστι (περιφ. Κοζάνης). Παρὰ Σερέφα, κτηνοτρόφου ἐκ Σιατίστης.

Μιὰ βολὰ μᾶς ψοφοῦσαν τὰ πρόβατα, εἶχαν σπλῆνα, καὶ μᾶς εἶπαν νὰ τὴν κάνουμε αὐτὴ τὴ φωτιά. Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ξύλα νὰ εἶναι ἀπὸ ἀγριοκερασιά καὶ τὸ μέρος, ὅπου μεγάλωσε τὸ ξύλο αὐτό, ἡ ἀγριοκερασιά, πρέπει νὰ μὴν ἀκούγεται πετεινός· τόσο ἀλάργα νά 'ναι καὶ ἀνώμαλο τὸ μέρος· δηλ. τσακιστός τόπος, νὰ μὴ πατιέται. Καὶ τὴν ἡμέρα πὺν θὰ κόψουν αὐτὸ τὸ ξύλο εἶναι ὥρισμένη μέρα, τὴ Μεγάλῃ Πέφτῃ. Καὶ κεῖνος πὺν θὰ παγαίν' νὰ τὸ κόψῃ, πρέπει νὰ εἶναι καθαρὸς κι ἀπὸ ροῦχα καὶ νὰ μὴ συμχτῇ μὲ γυναῖκα· ὅπως ὄντας πηγαίν' νὰ μεταλάβ' καὶ δεῦτερο νὰ εἶναι ἀριστερός· καὶ ἂν θὰ τὸ κόψῃ, νὰ τὸ πηγαίῃ στὴν ἐκκλησία, νὰ τὸ

λειτουργήσῃ καὶ νὰ τ' ἀφήσῃ καὶ σαράντα μέρες στὴν ἐκκλησία νὰ ἐγκαινιαστῇ. Κι ὄντας θὰ συμβαίῃ τίποτα, νὰ παγαίνουν στὴν ἐκκλησία νὰ τὰ παίρνουν ἄντρες καθαροί. Βάν'ν σκοινὶ ἀπὸ γιδόμαλλο καὶ τὴν κάνουν αὐτὴν τὴ φωτιά ἀπ' τὰ ξύλα.

Ὅντας θέλουν νὰ κάνουν αὐτὴν τὴ δουλειά, θὰ παγαίνουν νὰ διαλέξουν μέρος κατάλληλο, γιὰ νὰ τὰ περάσουν τὰ ζῶα αὐτὰ τὰ ἐνόχλούμενα. Πρῶτα θὰ κάνουν μιὰ τρυπα. Ἡ ἄκρα τοῦ βουνοῦ θὰ εἶναι καὶ ἀπὸ μιὰ χαράδρα τρυποῦν τὴ μὲν' κα ὅσο νὰ χωράῃ τὸ ζῶο ποὺ θὰ περάσ'. Ἄν εἶναι γελάδι, θὰ γέν' ἡ τρυπα τρανύτερη, ἂν πρόβατο, μικρότερη καὶ στὴν ἔξοδο θὰ ὑπάρχουν οἱ φωτιές, μιὰ ἀριστερά, μιὰ δεξιὰ κι ἀποκεῖ θὰ διαβαίνουν καὶ στο τέλος θὰ τὰ μᾶς' ὁ ἱζομπᾶνος βιαστικῶς καὶ ὑποχρεωτικῶς καὶ νὰ μὴ γυρίσ' νὰ κοιτάξῃ πίσω ὁ ἱζομπᾶνος πλέο τῶν δύο χιλιάδων μέτρων. Καὶ κείνοι ποὺ ἔχουν τὰ ξύλα θὰ τὰ πάρουν πάλι νὰ τὰ πᾶν στο μέρος τους, στὴν ἐκκλησία.

Πρακτικῶς δὲν τό κανα. Μὲ τοῦπε ἕνας γέρος ἀπὸ τὸ Βελλίστι, εἶναι τώρα ἐξ χρόνια.

35.

Μικρὰ Παλούκοβα Ναυπακτίας. Δ. Λαυκοπούλου, Σύμμεικτα αἰτωλικά λαογραφικά ἐκ Λαογραφ. τ. Δ (1912-13) σ. 414 κς.

«Κουλουπᾶν'ς εἶνι ξουτκό¹⁾· ἦτανε νὰ βουλά κι τιάινι κι μαρκάλαϊ τὰ πράματα κι νόφαγαν. Κ' ἔθγινι'ς τῇ κακῇ σάρα τῆς Οὐξενούλης. Ὁμοιαζι σὰ σκ'λί, σὰμ πρόβατον... κι βέλαζι σὰ βόιδ, σὰ γιλὰδ... ἔθγινι τὴ νύχτα παρὰ δέ... Θεραπεία: Ἄμα τῇ ἐμφανίσει του πρέπει νὰ σχηματισθῇ πλησίον τῆς στρούγκας ἐντὸς τῆς γῆς ὅπῃ μὲ δύο στόμια. Διὰ τῆς ὁπῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ διέλθωσι τὰ ὑπὸ τοῦ ξωτικοῦ προσβληθέντα πρόβατα. Ὡσαύτως συντελεστικὸν εἶναι νὰ ἀναφθῇ ξυλοφωτιά, ἄνωθεν τῆς ὁποίας νὰ διέλθωσι τὰ ζῶα. Ξυλοφωτιά δὲ εἶναι τὸ διὰ τῆς τριβῆς ξηρῶν ξύλων ἀναπτόμενον πῦρ, ὕπερ βεβαίως χρησιμεύει ὡς καθαρτήριο».

¹⁾ ἔξωτικόν, δαιμόνιον

²⁾ ἄδενδρος ἀνωφέρεια ἐπικλινής

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Συχνὰ ὁ περιοδεύων ἀνὰ τὴν Θοράκην συναντᾷ εἰς μέρη, ὅπου συνορεύουν δύο χωρία «τρῦπες ὁποὺν τὲς κατασκευάζουν», κατὰ τὴν φράσιν τοῦ νομοκάνονος τῶν Ἰβήρων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, «εἰς τοὺς ὄχθους τῆς γῆς» ἀπὸ τὰς ὁποίας «περοῦσι τοὺς ἀνθρώπους» ¹⁾).

Τοιαύτη «τρῦπα» εἶναι ἡ δεικνυομένη εἰς τὸ παρατιθέμενον σχεδιάσμα, τῆς

ὁποίας φωτογραφίαν ἐδημοσίευσα εἰς προγενεστέραν μελέτην μου ²⁾). Αὕτη διωρύχθη τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1922 εἰς τὸ σύνορον Ἑλληνοχωρίου καὶ Καρωτῆς, χωρίων, κειμένων παρὰ τὸ Διδυμότειχον, ἐπεὶ γρίπτη ἐμάστιζε τοὺς Ἑλληνοχωρίτας.

¹⁾ Ν. Γ. Πολίτου, "Ἐν κεφάλαιον νομοκάνονος, Λαογραφία, τ. Γ' σ. 385, 17.

²⁾ Γ. Α. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογραφ. Ζ' 500 - 501.

Ἄνωθεν τῆς ὁπῆς φαίνονται τὰ λείψανα τῆς καινούργιας φωτιᾶς, τὴν ὁποίαν διὰ τριβῆς ξηρῶν ξύλων κέδρου ἤγαψαν τὴν νύκτα δύο ἄνδρες *μονονόματοι, γυμνοί*, ὀλίγον δὲ περαιτέρω, πρὸς τὴν ἔξοδον τῆς ὑπογείου διόδου οἱ *σφῆνες*, δύο συγκλίνοντες κλάδοι ἰτέας. Τὴν πρωΐαν συνήχθησαν ἐκεῖ ὅλοι ἀνεξαίρετως οἱ κάτοικοι τοῦ Ἑλληνοχωρίου καὶ ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν ὁπῆν. Καθὼς δ' ἐξήρχοντο οὗτοι σκυφτοὶ ἀναβαίνοντες τὰς βαθμίδας τῆς κλίμακος, ἡ ὁποία ἦτο ἐσκαμμένη ἐν τῇ διόδῳ, οἱ δύο ἐκείνοι ἄνδρες, κρατοῦντες διὰ τῆς ἀριστερᾶς δαυλὸν ἀναμμένον ἀπὸ τὴν καινούργια φωτιά, τοὺς ἠγγίζον εἰς τὰ ἐνδύματά των· εὐθύς δὲ κατόπιν περνοῦσαν καὶ ἀπὸ τῆς σφῆνης, ὡς ὑπὸ ἀψίδα. Εἶχον δὲ μεταφερθῇ ἐκεῖ καὶ οἱ ἄρρωστοι ὅλοι, διερχόμενοι δ' οὗτοι διὰ τῆς ὁπῆς, ἄφινον κατὰ γῆς ἀπὸ τὸ φόρεμά των ῥάκος τι ἢ κλωστήν. Οὕτως ἐτελέσθη γενικὸς καθαρισμὸς τῶν κατοίκων πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀσθενείας.

Συνηθέστεραι ὅμως εἶναι ἄλλαι, μεγαλύτεραι ὁπαί, διοργανούμεναι ἐπίσης εἰς τοὺς ὄχθους τῆς γῆς, διὰ τῶν ὁποίων οἱ χωρικοὶ περνοῦν τὰ ζῶα των, ὅταν ἐπιζωοτία ἐνσηκῇ εἰς τὸ χωρίον. Τραυτίας μεγάλας ὁπὰς παρετήρησα κατὰ τὴν αὐτὴν περιοδεῖαν μου παρὰ τὰ σύνορα τοῦ χωρίου Παλιοῦρι, μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγοῦσης πρὸς τὸ Χερμυλί, καὶ ἑτέραν πρὸς τοὺς Μεταξάδες Αἴται μετὰ τὴν κομμαιοποίησίν των ἐφράσθησαν δὲ ἀκανθὰς δένδρων θάμνων, διὰ νὰ μὴ περάσῃ κατόπιν δι' αὐτῶν ἄλλο ὑγιὲς ζῶον.

Ὅθεν τὸ «*τρυνποτέρασμα*», τὸ ὁποῖον προκειμένου ἰδίᾳ περὶ ἀσθενειῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐνεργεῖται καὶ ὑπὸ ἄλλας μορφάς (ὡς πέρασμα ἀπὸ ὁπῆν φυσικὴν ἢ τεχνικὴν βράχων ἢ ἀπὸ σχισμάδα δένδρων ἢ ὑπὸ ζῶον ἢ ἀπὸ σφῆνης ἢ ἀπὸ *μονομερίτικο πουνκάμισο* κλ.) ἀποσκοπεῖ τὴν μεταβίβασιν τῆς ἀσθενείας ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἢ τῶν ζώων εἰς τὴν γῆν, τὸν βράχον, τὸ δένδρον ἢ εἰς ἀντικείμενόν τι καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς δαιμονικῆς ἐπηρεείας¹⁾. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς τόπος ἀποθέσεως τοῦ κακοῦ ἐκλέγεται *ξένος μερᾶς*, ἥτοι τόπος ἄλλου, γειτονικοῦ χωρίου ἢ μέρος μακρινόν, *ποῦ νὰ μὴν ἀκούγεται ὄρνιθα* (ἀριθ. 2), ἢ *ἓνα σταυροδρόμι* ἢ τὸ σύνορον μεταξὺ δύο ἢ τριῶν χωρίων, τὸ ὁποῖον ὑπολαμβάνεται ὡς *σταυροδρόμι* ἢ *τρίστρατο* ἥτοι ὡς τόπος ὅπου φοιτοῦν τὴν νύκτα τὰ πονηρὰ πνεύματα²⁾, διότι ἡ μαγγανεία τελεῖται οὐχὶ ἐρήμην, ἀλλὰ παρουσίᾳ τοῦ δαίμονος, τοῦ ὁποίου ἀκριβῶς ἐπιζητεῖται ἡ ἐξολόθρευσις. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς χρόνος τελέσεως τῆς πράξεως προτι-

¹⁾ Βλ. Γ. Α. Μέγαν, ἐνθ' ἀν. σ. 497 καὶ 499 - 503, Κ. Ρωμαίων, Ἡπειρ. Χρ. 6 (1931) 287 κέ.

²⁾ «*Σταυρώνονται οἱ δρόμοι ἐκεῖ. Οἱ διαβόλ' πᾶν κ' ἔχουντι· σιὸν σταυροδρόμ' κάμουν σιὰς· κι αὐτοὶ κι ἅμα τυχ' ἄθροῦπους ἐκεῖ τὸν περᾶζον*» (Τριαντάφυλλος Χατζόπουλος ἐκ Μάνδρας Σουφλίου, ἐτῶν 57). «*Στὸ τρίστρατο δὲν κάθονται, διότι εἶναι πόζηλο. Ἐκεῖ στρώνει ὁ διάβολος τὸ τραπέζι του καὶ τρώγει*» (ΛΑ ἀρ. 62, σ. 208 Αλεξανδρῆς, Κύμη).

μᾶται ἡ νύκτα καὶ μάλιστα τοῦ Σαββάτου, ὅτε κατὰ τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ οἱ βρικόλακες καὶ ἐν γένει τὰ πονηρὰ πνεύματα εἶναι ἐξησθενημένα ¹⁾ καὶ τελεσφοροῦν αἱ μαγικαὶ πράξεις.

Ἐκ τούτου ἡ ὑπόγειος δίοδος, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἰκάζεται, ἐναπετέθη τὸ μίasma, ἐκπεσὼν ἀπὸ τῶν ζώων ἢ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἵπομεν, φράσσεται ἢ κατακρημνίζεται, διὰ νὰ μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς κατόπιν ζῶσα ψυχὴ καὶ σηκώσῃ τὴν κατακειμένην ἐκεῖ ἀσθένειαν. Ὡς ὅμως ἐμφαίνεται ἐξ ἄλλων περιπτώσεων, τῶν ὁποίων τινὰς ἐσημείωσα εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν μελέτην μου ²⁾, ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς δεισιδαίμονος ταύτης συνηθείας οὔτε μία μόνη ἦτο οὔτε εὐκόλως ἀναγνωρίζεται, «κυριωτάτη ὅμως καὶ ἐπικρατοῦσα φαίνεται ἡ σημασία τοῦ καθαρμοῦ» ³⁾.

Τὸν καθαρτήριον σκοπὸν ἐμφαίνει σαφέστερον ἡ πράξις, πὺν ἀκολουθεῖ εἰς τὸ τρυποπέρασμα, τὸ πέραςμα ἀνθρώπου καὶ ζώου ἐπάνω ἀπὸ τὴν φωτιά ἢ ἀνάμεσα ἀπὸ δύο φωτιῆς, πὺν ἀνάπτονται εἰς τὴν ἔξοδον τῆς ὑπογείου διόδου, καὶ τὸ καπάλισμα ἢ τὸ κάψιμο μὲ ἀναμμένον δαμόν. Καίστε εἰς ταῦτα ἐπακολουθεῖ καὶ πέραςμα ἀπὸ *τρεχούμενο νερό* ἢ καὶ ἄλλως ραντισμὸς μὲ νερό.

Ὡς γνωστόν, *φωτιά* καὶ *νερό* εἶναι τὰ δύο κατ' ἐξοχὴν ἀποτροπιαστικά καὶ καθαρτήρια μέσα ⁴⁾, ὁ δ' ἄνθρωπος πὺν ἀγωνιᾷ ὅπως ἀσφαλίσῃ τὴν ζωὴν του καὶ τὴν ζωὴν τῶν ζώων του ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν κακοποιῶν δαιμόνων, δὲν ἀρκεῖται εἰς ἐν μέσον ἀποσοβήσεως αὐτῶν, ἀλλὰ μετέχεται τὰ πάντα, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἀπαλλαγὴν του ἀπ' αὐτῶν.

Διὰ τόσον ἀγωνιώδη προσπάθειαν, ἔναντι τόσον πονηροῦ καὶ σκοτίου ἐχθροῦ, τὰ κοινὰ καὶ συνηθῆ μέσα δὲν φαίνονται εἰς αὐτὸν ἐπαρκῆ. Τὸ πῦρ τῆς ἐστίας καὶ ὁ συνηθῆς καὶ εὐκόλος τρόπος τῆς παραγωγῆς του, τὰ πυρεῖα καὶ αὐτὰ τὰ πρὸ τῆς εὐρέσεώς των συνηθιζόμενα μέσα, ὁ χάλυψ καὶ ὁ πυρίτης λίθος, πὺν εἶναι καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν χρήσει παρὰ τοῖς χωρικοῖς, δὲν κρίνονται πρόσφορα διὰ τὸ ἀναμμα τῆς φωτιᾶς, πὺν μέλλει νὰ καύσῃ τὸ μίasma, νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὸν δαίμονα, τὸν κακοποιοῦντα ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Ὡς διὰ τὴν τέλεσιν ἁγιασμοῦ πρέπει ν' ἀντληθῇ νωπὸν ὕδωρ ἐκ τῆς πηγῆς ⁵⁾, ἔτσι καὶ διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ πονη-

¹⁾ Ὁ βρικόλακας τὸ Σάββατο χάνεται... μπαίνει στὸ μνημα (Λαογρ. Δ' 472. 474).

²⁾ Γ. Α. Μέγας, ἐνθ' ἀν. σ. 502.

³⁾ Βλ. Ν. Γ. Πολίτην ἐν Λαογρ. Γ' 311=Λαογρ. Σύμμ. Β' 292.

⁴⁾ «Τὸ πῦρ καθαίρει καὶ τὸ ὕδωρ ἀγνίζει» Πλουτάρχ. Ζητ. Ρωμ. 1.

⁵⁾ Πρβλ. τὴν συνηθειαν τῶν γυναικῶν τῆς Σκύρου «νὰ χύνουν ἀπὸ τὸ βράδυ τῆς Πρωτοχρονιᾶς ὅλο τὸ νερὸ ἀπ' τὶς στάμνες καὶ τὸ πρῶτὸ νὰ φέρουν τὸ νερὸ ὅ, γιὰ νὰ θροοίσουν τὰ σπιτία τους» (Ν. Πέρδικα, Σκύρος Ι σ. 129). Ὁμοίως γίνεται ἀνανέωσις τοῦ ὕδατος τῶν ὑδριῶν κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἐν Ἀραχόβῃ Παρνασσίδος, Αἰτωλῖα, Σινώπῃ κ.ά.

ροῦ πνεύματος πρόπει τὸ πῦρ νὰ εἶναι νέον, ν' ἀναφθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν καὶ ἀκήρατον φλόγα, τὴν πηγὴν τοῦ καθαροῦ καὶ ἀειζώου πυρός, διὰ νὰ ἐνεργήσῃ μὲ ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν καθαρότητα τῆς φύσεώς του¹⁾. Διότι καὶ τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα ἐχρησίμευσεν εἰς τὰς χρεῖας τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτὸ «παλιώνει» καὶ ἐξασθενεῖ²⁾. ὥσως καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν νὰ ἔχῃ μιανθῇ ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ἣ ὁποία εἶτε ἀπροσώπως λαμβανόμενη ὡς μίανσις τοῦ ἀέρος³⁾ εἶτε προσωπικῶς ὡς ἐνέργεια κακοποιῦ δαίμονος⁴⁾ εἰσεχώρησεν εἰς τὸ χωρίον καὶ πιθανῶς ἔφθασε καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς ἐστίας τῶν οἰκιῶν.

Δι' αὐτὸ καὶ κάθε παλαιὸν πῦρ πρέπει νὰ σβεσθῇ εἰς ὅλας τὰς ἐστίας⁵⁾ τοῦ

1) [Κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἸΔ Ὀλυμπιάδος ἐν Ὀλυμπίᾳ (17 Ἰουλίου 1948) «ἡ ἀφῆ τῆς ἱερᾶς Ὀλυμπιακῆς φλογὸς ἐγένετο εἰς τὸ ἀρχαῖον στάδιον... Ἡ νεάνις Μ. Α. ἐνδεδυμένη ὡς ἱέρεια μὲ λευκὴν ἐσθῆτα ἤναψε δῶδα ἐλαίας διὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτινῶν τῇ βοηθείᾳ κοίλου κατόπτρου». Ἐφ. Καθημερινή 18 Ἰουλίου 1948].

2) H. Freudenthal, Das Feuer im deutschen Glauben und Brauch, Berlin 1931 σ. 2 κέ.

3) Γ. Α. Μέγας, ἐνθ' ἀν. σελ. 482. Ὑ. Αὐτ. σελ. 483 κέ. 519.

4) Πρβλ. τὴν σβέσιν τῶν πυρῶν, ὡς μιανθέντων ἀπὸ τῶν βαρβάρων, κατὰ τὴν χώραν τῶν Πλαταίων μετὰ τὴν μάχην καὶ τὴν ἀνανέωσιν αὐτῶν ἐκ τοῦ καθαροῦ πυρός τῆς ἐν Δελφοῖς κοινῆς ἐστίας πρὸ τῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ θυσίας (Πλούτ. Ἀθιστ. 20). Ὡς δαιμόνιον δαιμονικαὶ ἐπιγράφαι, συχνὰ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκόμιζον πῦρ ἐκ τοῦ βαίμου τοῦ Πυθίου Ἀπολλωνος (M. Nilsson, Griech. Feste 1906, 173 κ.έ.) Ἐν Ἀργεὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ συνέβη θάνατος, ἔσβηνον τὸ πῦρ, πρὸς παράσκειν δὲ τοῦ νεκρικοῦ δείπνου ἐλάμβανον πῦρ ἐκ γειτονικῆς οἰκίας (Paul Stengel, Griech. Kultusaltertümer, 1920, σελ. 97 κ.έ.) Σβέσιν τοῦ πυρός ὡς μιανθέντος ἐκ θανάτου παρ' ἀφρικαν. λαοὺς βλ. ἐν Folk - Lore τ. 26 (1916) 366 κ.έ.

Πρβλ. τὸ ἔθιμον τῶν ἀρχαίων Λημνίων νὰ σβήνουν κατ' ἔτος ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας τὸ πῦρ τῆς ἐστίας καὶ νὰ τὸ ἀνανεώσουν ἐκ τοῦ ἱεροῦ πυρός, τὸ ὁποῖον διὰ πλοίου ἐκομίζετο ἐκ τῆς νήσου Δήλου. Μὲ τὸ νέον αὐτὸ πῦρ οἱ Λήμνιοι ἐπανήρχιζον μίαν νέαν ζωὴν (Φιλοστράτου Ἡρωϊκά XX, 24). (M. Nilsson Griech. Feste 1906 σελ. 470). Ὁμοίως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρώμην ἐκάστην πρώτην Μαρτίου, ἧτις ἐλογίζετο ὡς ἀρχὴ τοῦ παλαιοῦ ρωμαϊκοῦ ἔτους, τὸ πῦρ τοῦ ναοῦ τῆς Ἑστίας ἀνενεοῦτο κατὰ πανάρχαιον τρόπον διὰ προστριβῆς ἐνὸς τεμαχίου ξύλου ἐπὶ σανίδος ἐκ τοῦ ξύλου τοῦ δένδρου τῆς τύχης (arbor felix) (G. Wissowa Religion und Kultus der Römer² München 1912 σ. 159 κέ.). Καὶ ἡ τελετὴ τοῦ νέου ἡ ἀγίου φωτός τῆς Ἀναστάσεως ἐν τε τῇ Ὁρθοδόξῃ καὶ τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι πιθανῶς κατάλοιπον παλαιοτάτου ἐθίμου ἀνανεώσεως τοῦ πυρός κατὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν, ὅτε ἐτίθετο παρὰ πολλοῖς μεσογειακοῖς λαοῖς ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου ἔτους (J. Frazer, The golden Bough³ X 120 κέ. 128 κ.έ. 139 κέ.). Σβέσιν τῶν πυρῶν κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἡ ἄλλην ὠρισμένην ἡμέραν καὶ ἀνανέωσιν αὐτῶν ἐκ μιᾶς νέας καὶ ἡγιασμένης φλογὸς παρὰ λαοῖς τῆς Ἀμερικῆς, Ἀφρικῆς καὶ Ἀσίας, ὡς καὶ παρὰ ἀρχαίοις Ἰρλανδοῖς καὶ Ρώσοις βλ. παρὰ Frazer, ἐνθ' ἀν. X 132 - 138. Σβέσιν τοῦ πυρός τῆς κοινῆς ἐστίας, ὡς φθαρέντος καὶ ἀποβαλόντος τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ ἀνανέωσιν αὐτοῦ παρὰ διαφόροις λαοῖς βλ. ἐν M. Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte, τ. 3 (1925) σ. 276 καὶ Folk - Lore τ. 26 σ. 369 - 372. Πρβλ. W. Liungman, Traditionswanderungen Euphrat - Rhein, Teil II (FfC Nr. 119) Helsinki 1938 σελ. 473 κέ.

χωρίου και κάθε κάτοικος ὀφείλει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν διαταγὴν, ἣ ὁποία ἀπὸ τῆς προτεραίας ἐξαγγέλλεται ὑπὸ τοῦ δημοσίου κήρυκος. Ἄλλως τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς ἐποπτεύουν ὄργανα τῆς κοινότητος, οἱ ἀγροφύλακες, ἢ ἄλλα πρόσωπα, περιερχόμενα τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου (ἀρ. 2.11.13.14). Διότι ἡ ἀπόφασις διὰ τὸ ἀναμμεν τῆς καινούργιας φωτιᾶς δὲν εἶναι ὑπόθεσις ἀτομικῆ ἢ μονομερῆς, ἀλλὰ λαμβάνεται ἀπὸ τὴν κοινοτικὴν ἀρχήν, ἐπειδὴ ἡ ἰδίᾳ ἀπειλὴ ἐπικρέμαται ἐξ ἴσου ἐπὶ τῶν κτηνῶν ὁλοκλήρου τοῦ χωρίου. Ἐνίοτε μάλιστα εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν προσέρχονται τρία καὶ τέσσαρα χωρία ἀπὸ κοινοῦ (ἀρ. 9). Μόνον δ' ἀφοῦ βεβαιωθῇ ἡ σβέσις ὅλων τῶν πυρῶν, εἶναι δυνατόν νὰ τελεσφορήσουν αἱ προσπάθειαι διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ νέου πυρός. Δι' αὐτό, ὅταν αἱ προσπάθειαι τῶν ἀποτυγχάνουν, συμπεραίνουν ὅτι κάπου εἰς τὰ περίξ ὑπάρχει φωτιὰ ἀναμμένη καὶ προβαίνουν εὐθὺς εἰς ἐρεῦνας ἀνὰ τὸ χωρίον¹⁾. Ἀφοῦ τέλος ἡ φωτιὰ ἀναφθῇ καὶ συντελεσθῇ ἡ καθαρτήριος τελετὴ, τότε θὰ λάβουν ὅλοι ἀπὸ τὸ νέον, τὸ καθαρὸν πῦρ, καὶ θ' ἀνανεώσουν τὸ πῦρ εἰς τὰς ἐστίας τῶν. Εἶναι λοιπὸν ἡ χρῆσις νέου πυρός ἐν τῶν κυρίων, ἂν μὴ τὸ κυριώτατον στοιχεῖον τῆς ὅλης τελετῆς καὶ διὰ τοῦτο αὕτη ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς καινούργιας φωτιᾶς²⁾. Ὅπως δὲ ἡ φωτιὰ αὕτη, ἔτσι καὶ ἡ καινούργια στάκτη ἔχει ἐξαιρετικὰς ἰδιότητας δι' αὐτὰ φυλάσσεται ἐπὶ 40 ἡμέρας καὶ χρησιμεύει εἰς προφύλαξιν τῶν ὀπωροφόρων δένδρων, τῶν ἀμπελῶν καὶ ἄλλων φυτῶν ἀπὸ φθοροποιῶν σκωλήκων καὶ ἄλλων ἀσθενειῶν³⁾.

Ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς τοῦ νέου πυρός ἀνήκει εἰς τὰς μεθόδους τῶν πρωτογόνων, συνιστάμενος εἰς τὴν προστριβὴν ξύλων ξύλων, καὶ προφανῶς εἶναι καθιερωμένος ἐκ παλαιότητος χρήσεως⁴⁾. Ἡ προστριβὴ τῶν ξύλων γίνεται ὡς ἑξῆς:

¹⁾ Κατὰ τὸν Fraser G. B³. X 298 ἡ περιεργὸς ἀντίληψις, ὅτι ἡ καινούργια φωτιὰ δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀνάψῃ, ἂν ὑπάρχῃ εἰς τὰ περίξ ἄλλη φωτιὰ ἀναμμένη, δηλοῖ ὅτι τὸ πῦρ ὑπολαμβάνεται ὡς μία ἐνότης, ἡ ὁποία διασπᾶται εἰς τμήματα καὶ συνεπῶς ἐξασθενεῖ ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐστιῶν, εἰς τὰς ὁποίας καίει. Ὅθεν, διὰ νὰ διατηρήσωμεν τὸ πῦρ εἰς τὴν πλήρη αὐτοῦ ἀκμήν, πρέπει νὰ ἀνάψωμεν τὴν φωτιὰ εἰς ἓν μόνον σημεῖον· διότι ἔτσι ἡ φλόξ θ' ἀναρριπισθῇ μὲ μίαν συγκεντρωμένην δύναμιν, προσερχομένην ἀπὸ τὰ πυρά, τὰ καίοντα ἐφ' ὅλων τῶν σβεσθειῶν ἐστιῶν τῆς χώρας.

²⁾ Μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο δηλοῦται ἡ συνθήκη αὕτη καὶ παρὰ τοῖς Τούρκοις (*yenî ateş* = καινούργια φωτιὰ, ἀρ. 4.28). Περὶ τῶν ὀνομάτων *διαβολοφωτιὰ* καὶ *ξυλοφωτιὰ* γίνεται λόγος κατωτέρω (σελ. 44 καὶ 46). Τοῦναντίον ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς παραγωγῆς τοῦ πυρός, ὅστις ἀπαιτεῖ μεγάλας προσπάθειας καὶ κόπους, οἱ Γερμανοὶ ἐκάλεσαν τὴν ὅλην συνθήκη *Notfeuer* τ.ἔ. ἀναγκαστικὴ φωτιὰ ἢ φωτιὰ ἐξ ἀνάγκης· λέγεται ὁμως αὕτη καὶ *wildes Feuer*, ἀνήμερη φωτιὰ, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν ἡμερη φωτιὰ τῆς οἰκιακῆς ἐστίας.

³⁾ Ὅμοιαν χρῆσιν τῆς στάκτης αὐτῆς βλ. παρὰ Fraser, G. B³. X 273 καὶ H. Freudenthal, *Das Feuer im deutschen Glauben u. Brauch* 1931 σ. 299.

⁴⁾ Περὶ τῶν πρωτογενῶν τρόπων τῆς παραγωγῆς τοῦ πυρός βλ. J. A. Pauschmann, *Das Feuer und die Menschheit. I. Feuererfindung u. Feuererzeugung*, Erlangen 1908,

Δύο πάσσαλοι, κατεσκευασμένοι ἐκ ξηροῦ ξύλου κέδρου (ἢ φιλύρας ἢ λεπτοκαρύας ¹⁾), ἐμπηγνύονται εἰς τὸ ἔδαφος εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, ἔχοντες ἑκάτερος πρὸς τὸ ἄνω ἄκρον αὐτοῦ καὶ ἀπέναντι ἀλλήλων μίαν ὀπήν. Μεταξὺ τῶν πασσάλων τίθεται κυλινδρική ράβδος ἐκ τοῦ αὐτοῦ ξύλου, ἀπολήγουσα εἰς ὀξέα ἄκρα ἐν εἴδει ἀτρακτοῦ οὕτως, ὥστε τὰ ἄκρα αὐτῆς νὰ δύνανται νὰ περιστρέφονται κατὰ τελείαν ἐφαρμογὴν ἐντὸς τῶν ὀπῶν τῶν πασσάλων. (Δύο πόδια

κεδρήσια κ' ἕνα κέδρο ἀδράχ' στή μέσ', ἀρ. 12). Ἡ περιστροφή γίνεται διὰ σχοινίου (ἢ ἀλύσεως), τὸ ὁποῖον περιελίσσεται περὶ τὴν ἀτρακτον ἥτοι τὸ ὀριζόντιον ξύλον καὶ τοῦ ὁποίου τὰ ἄκρα κρατοῦν δύο ἄνδρες, ἱστάμενοι ἑκατέρωθεν τοῦ ξύλου καὶ ἀπέναντι ἀλλήλων. Οὗτοι σύρουν μὲ ὀρμὴν τὸ σχοινίον, καθεὶς πρὸς τὴν διεύθυνσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἴσταται. «οὐ θὰ τραυᾶς, γὰρ θ' ἀπουλῶ, θὰν τοῦ προγιόν'» (ἀρ. 11). Οὕτω θέτουν εἰς ταχεῖαν περιστροφικὴν κίνησιν τὴν ἀτρακτον. Ἐνίοτε μεταχειρίζονται καὶ τροχαλίαν (μακαρά) (ἀρ. 4), ἡ ὅλη δὲ συσκευή ὁμοιάζει μὲ ροδάνην (ταικρίκ') ²⁾ (ἀρ. 5. 9. 17).

H. Schurtz, Urgeschichte der Kultur 1900, 309 κέ. K. Weule, Die Kultur der Kulturlosen, Stuttg. 1910 σ. 60-94. Ebert, Reallex. d. Vorgesch. 3, 278 κέ. Περὶ τῶν ἐν χρήσει καὶ σήμερον ἀρχηγόνων τρόπων παραγωγῆς τοῦ πυρὸς βλ. Folk-Lore τ. 26 (1916) 355 κέ. G. Buschan, Ill. Völkerkunde Stuttg. 1922, I 24, 571, 578 κ. ἀ.

¹⁾ Ὡς κατ' ἐξοχὴν πυρφόρα ξύλα ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἡ δάφνη, ἡ φιλύρα, ἡ κυπάρισσος, ὁ κισσός, ἡ συκὴ, ὡς ἐγκλείοντα δ' ἐν ἑαυτοῖς τὸν δαίμονα τοῦ πυρὸς εἶναι ἀποτρεπτικά τοῦ κεραυνοῦ, ὅστις, ὡς οὐράνιον πῦρ, δέν ἐνοχλεῖ τὸν συγγενὴ δαίμονα. (Ἄντ. Κεραμοπούλλου Φυσιολατρεία ἐν Ἡμερολ. τοῦ Ὁδοιπ. Συνδέσμου ἔτ. Β' 1926, ἐν Ἀθ. σ. 50).

²⁾ Ὁ τρόπος τῆς διὰ περιστροφικοῦ κυλίνδρου παραγωγῆς τοῦ νέου πυρὸς, ἀπαντῶν ἀπαράλλακτα παρὰ Βουλγάροις καὶ Σέρβοις καὶ Μαυροβουνίοις (M. Arnaudoff, Die bulgar.

Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὴν περιοχὴν Καβακλί, ὅπου ξύλα φιλύρας προσαρμόζονται εἰς τὰς παρασιτάδας τῆς ἐσωτερικῆς θύρας ἑνὸς σπιτιοῦ «*παστρικοῦ*», «*ποὺ νὰ μὴ χωρατεύεται γυναικὰ γῆ ἄντρας κεῖ μέσα*» (ἄρ. 19), καὶ τὸ χωρίον Τριφυλλί, ὅπου αἱ ἐργασίαι διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ νέου πυρὸς γίνονται εἰς τὸ *χαγιατί* ἦτοι τὸ προστώον τῆς ἐκκλησίας (ἄρ. 1), τόπος προσδιορισμένος διὰ τὰς ἐργασίας αὐτὰς εἶναι τὸ ὑπαιθρον καὶ μάλιστα μέρος τι ἀπόκεντρον τοῦ δάσους ἢ τοῦ βουνοῦ, χρόνος δὲ κατάλληλος δι' αὐτὰς ἡ νύκτα. Κατὰ τὴν ἐκ Μεταξάδων μάλιστα ἀνακοίνωσιν (ἄρ. 16) ἐκλέγονται εἰς τὸ δάσος δύο πλησίον ἀλλήλων φυόμενοι κέδροι. τῶν ὁποίων οἱ κορμοὶ διατρυνπῶνται εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος καὶ χρησιμεύουν ἀντὶ πασσάλων· καὶ τὸ κυλινδρικὸν δὲ ξύλον, τὸ παρεντιθέμενον μεταξὺ αὐτῶν, κόπτεται ἐκείνην τὴν στιγμήν ἐκ γλωροῦ δένδρου κέδρου. Καὶ δὲν συμφωνεῖ μὲν ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη πρὸς τὰς ἐξ ἄλλων θρησκευτικῶν χωρίων μαρτυρίας, καθ' ἃς εἰς παραγωγὴν τοῦ νέου πυρὸς χρησιμοποιοῦνται ξηρὰ ξύλα κέδρου¹⁾, λαμβανόμενα συνήθως ἀπὸ τοὺς φράκτας τῶν οἰκιῶν, ἀλλ' ἡ χρῆσις τῶν κορμῶν ζώντων δένδρων πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν μαρτυρεῖται καὶ ἐκ ξένης χώρας, τῆς Γερμανίας²⁾.

Πλὴν τούτου καὶ ἄλλος, ἀπλουστερός αὐτὸς καὶ μᾶλλον πρωτογενής, τρόπος παραγωγῆς τοῦ νέου πυρὸς μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ παλαιῆς τῆς Μεσσηνίας καὶ Ἀργυρουπόλεως ἐλληνικῶν χωρίων, ὁ διὰ τῆς προστιθεμένης δύο ξηρῶν ξύλων. Κατὰ τὰς εἰδήσεις ταύτας τὰ δύο προστριβόμενα ξύλα εἶναι τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἦτοι δένδρου φιλύρας ἢ λεπτοκαρύας, καὶ τὰ δύο ἐξ ἑσῶς σαφή (γερά)· «*καὶ τὰ δύο τὰ κομμάτια τὰ ξύλα τὰ βάν'νε πὰμ πανωτὰ καὶ βαστώντας τα τὰ σέρνον καὶ τραυῶντας μὲ δύναμ' ἀνάβ'νε*» (ἄρ. 22). Αἱ ἄλλαι ἀνακοινώσεις περιορίζονται εἰς γενικὰς ἐκφράσεις: «*Τὶς τρίβανε, τὶς τρίβανε (τὶς φιλιουργιές) καὶ ἀναφταν μονάχες*» (ἄρ. 23)· «*δυνὸ*

Festbräuche 1917 σ. 74, Schrader, Reallexikon I 309, Fraser, The golden Bough³ X 281-6). εἶναι καὶ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς ὁ ἐπικρατέστερος, διατηρηθεὶς ὡς παιδιὰ τῶν ποιμενοπαίδων μέχρι τῆς σήμερον (πρβλ. ὁμοίαν συνήθειαν τῶν παίδων τοῦ Βασιλικοῦ τῆς Θράκης, ἄρ. 29)· τοῦναντίον παρὰ τοῖς κατὰ φύσιν ζῶσι λαοῖς ἡ μορφή αὕτη τοῦ ὀργάνου δὲν ἀπαντᾷται (βλ. Freudenthal, Das Feuer σ. 195 κέ.).

¹⁾ Ὅτι καὶ κατὰ παλαιὰν δοξασίαν ὁ δαίμων τοῦ πυρὸς ἐνοικεῖ ἐν τῷ ξηρῷ κυρίως ξύλῳ βλ. Ἀν. Κεραμόπουλλον, ἔνθ' ἄν.

²⁾ H. Freudenthal, Das Feuer 197: «Ἐν τῷ βενδικῷ χωρίῳ Schleife (περ. Rothenburg) οἱ νέοι διεσκέδαζον καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ ποιμενόπαιδες τοῦ Uri· ἤνοιγον δηλ. διὰ μαχαίρας εἰς τὰς ἑναντι ἀλλήλων ἐστραμμένας πλευρὰς δύο πλησίον ἀλλήλων φυόμενων κορμῶν πεύκης ἀνὰ μίαν κοιλότητα, ἐνέβαλλον μεταξὺ τῶν ἑνα ἐγκάρσιον ρητινοῦχον πάσσαλον, πάχους δακτύλου, καὶ τὸν περιστρέφον δι' ἑνὸς λωρίου, κατεσκευασμένου ἐκ δύο συνεστραμμένων δερματίνων ἱμάντων, τὸ ὅποιον περιετύλισσον περὶ αὐτόν, ἕως ὅτου ἀνεδίδετο πῦρ. Δύο ἄνδρες· ζῶντες ἀκόμη τὸ 1882 ἐν Schleife, ἐβεβαίωνον, ὅτι κατὰ τὴν νεότητά των εἶχον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκτρίψει «ζωντανὸν πῦρ», ἂν καὶ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον κοπῇ πολλοὶ δερματίνου ἱμάντες».

ξύλα ξερὰ τὰ τρίβουνε τὸ ἓνα πᾶν' στ' ἄλλο» (ἄρ. 29). «πὲ τὸ τρέψιμο - τρέψιμο ἦρτε καὶ κίτσε τὸ ξύλο κι ἄναψε φωτιά» (ἄρ. 27)¹⁾.

Καὶ οἱ ἄνδρες ποὺ θ' ἀναλάβουν «νὰ βγάλουν φωτιά» ἐκλέγονται ἐπιμελῶς: «σιὰ θέλ' δύναμ', δὲν πᾶν πρόστυχ'» (ἄρ. 14). Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι οὗτοι μόνον ἄξιοι, ἰσχυροὶ καὶ ἐπιτήδειοι, διὰ νὰ ἐπιτύχουν εἰς τὸ δύσκολον καὶ ἐπίπονον ἔργον τῶν· πρέπει καὶ νὰ πληροῦν ὠρισμένους ὅρους, ἀπαραιτήτους πρὸς ἐπιτυχίαν μιᾶς μαγγανείας. Πρέπει δηλ. νὰ εἶναι α) *μονονόματοι* ἤτοι νὰ ἔχουν ὄνομα, τὸ ὁποῖον κανεὶς ἄλλος ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου δὲν ἔχει²⁾, β) ἀριστερόχειρες καὶ μὲ τ' ἀριστερὸ χέρι νὰ σύρουν τὸ σχοινίον³⁾, γ) γυμνοὶ, ἀλλὰ δ) καὶ καθαροὶ ἀπὸ

¹⁾ Καὶ ὁ τρόπος οὗτος ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Γερμανοῖς διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ Notfeuer, ἀλλ' ἡ συνήθεια παρ' αὐτοῖς ἦτο νὰ προστριβεται σκληρὸν ξύλον (δρυς, ὄξυα) ἐπὶ μυλακοῦ (λευκής, ἱτέας, πεύκης). (Freudenthal, Das Feuer 197-8). Ὡς γνωστόν, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἡ ἀρετὴ τῶν ξύλων διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ πυρὸς ἐκρίνετο κατὰ τῆς μαλακότητος ἢ σκληρότητος αὐτῶν· ἐπειδὴ τὸ πῦρ παρήχθη διὰ τριβῆς ἐνὸς ξύλου σκληροῦ (τρύπανον, φαλλὸς) καὶ ἐνὸς 'μαλακοῦ (ἐσχάρα, σπορέν, ἱεροσπορέν, Φυτ. Ἰστ. 5, 9, 7: Δεῖ δὲ τὴν ἐσχάραν ἐκ τούτων (κιττοῦ, ἀθραγένης). παρὶν τοῦ δὲ τρύπανον ἐκ δάφνης· οὐ γὰρ ἐκ ταύτου τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πᾶσχον ἄλλ' ἕτερον ἐξού δὲ κατὰ φύσιν καὶ τὸ μὲν δει παθητικὸν εἶναι, τὸ δὲ ποιητικόν. Οὐ μὴν ἡ δάφνη καὶ ἐκ τοῦ αἵματος γίνεται καὶ ὥς γὰρ τινες ὑπολαμβάνουσιν οὐδὲν διαφέρει. Γίνεται γὰρ ἐκ ράμνου καὶ πρίνου καὶ σιλύρας καὶ σχεδὸν ἐκ τῶν πλείστων πλὴν ἐλάας...). Ὅτι ἡ ἔκτριψις τοῦ πυρὸς εἰς τὴν ἀντιληψιν καὶ ἄλλων λαῶν παρωμοιώθη πρὸς τὴν γενετήσιον πρᾶξιν βλ. Ebert, Reallex. d. Völgesch. 3, 277 § 7 (Hopi-Indianer) M. Plank, Die Feuerzeuge der Griechen und Römer und ihre Verwendung zu profanen und sacralen Zwecken, Stuttg. 1884, σ. 8 κέ. 16 κέ. καὶ Ant. Κεραμόπουλλον, ἐνθ' ἀν. σ. 50.

²⁾ Ἐξηγήσιν τοῦ ὅρου τούτου δὲν ἤκουσα παρὰ τῶν χωρικῶν. Πιθανῶς ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν συνήθειαν ν' ἀποφεύγουν νὰ καλέσουν τινὰ ἐξ ὀνόματος ἐπὶ παρουσίᾳ πνεύματος ποιηροῦ, ἵνα μὴ τὸν παραδώσουν εἰς αὐτό· διότι ἡ γνώσις τοῦ ὀνόματος καθιστᾷ τὸν φέροντα αὐτὸ ὑποχείριον εἰς τὸν γινώσκοντα (Λαογραφ. Ζ 485). Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ συνήθεια τῶν Βουλγάρων νὰ μὴν ἐκφωνοῦν τὰ ὀνόματα τῶν δύο ἀνδρῶν, ποὺ ἐπιφορτίζονται μὲ τὸ ἄναμμα τῆς καινούργιας φωτιᾶς, ἐφ' ὅσον ἡ προσπάθειά των διαρκεῖ. (A. Strauss, Die Bulgaren 1898 σ. 198, Frazer, G. B.³. X 285). Ὅθεν ἡ ἔλλειψις προσώπων συνωνύμων πρὸς αὐτοὺς μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου αἶρει τὴν περίπτωσιν ἐκφωνήσεως τοῦ ὀνόματος των καὶ οὕτως ἀσφαλίζει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς δαιμονικῆς ἐπηρείας. Ἄλλως τε καὶ ἡ σπανιότης τοῦ ὀνόματος ἀπαντᾷται εἰς τὰς μαγγανείας. Πρβλ. Γουσίον, Ἡ κατὰ τὸ Πάγγαιον χώρα, Λειψία 1894 σ. 76: ὁ σπάνιον ἔχων ὄνομα γαυγίζει τὴν κριθαρίτσα. Περὶ τῆς δυνάμεως, ἣν ἀποκτᾷ τις διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ὀνόματος ἐπὶ τοῦ φέροντος τοῦτο βλ. Bächtold - Stäubli, Handwörterbuch des d. Aberglaubens VI, 956 κ.ε. λ. Name.

³⁾ Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς γεμίζονται τὰ ὄπλα καὶ καταπυροβολεῖται τὸ στοιχεῖο ἡ τὸ ζουῖδιο (Πολίτιον, Παραδόσεις Α' ἄρ. 496.500 Β' σ. 1115 - 1120, Λαογραφ. Γ' 671). Ὅμοίως μὲ τὸ ξερβὶ μάτι σημαδεύεται (Λαογρ. Β' 697).

σαρκικής μείξεως¹⁾, ε) νὰ ἐνεργοῦν χωρὶς νὰ ὀμιλοῦν (λουφαχιά, ἀρ. 19, μὲ χωρὶς χωρατά, ἀρ. 24). Κατὰ τινες οὗτοι πρέπει νὰ εἶναι ἀδελφοὶ καὶ δὴ ὁ πρῶτος²⁾ καὶ ὁ τελευταῖος τῶν ἀδελφῶν (ἀρ. 25) ἢ δίδυμοι (ἀρ. 28), κατ' ἄλλους νὰ εἶναι μονογενεῖς (ἀρ. 1). Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν συμβάλλει καὶ τὸ νὰ εἶναι «καὶ στῆς θάλασσας τὰ καράβια ἀνεβαστοὶ... νὰ εἶνι περασμένους πὺν τῇ θάλασσα... Ἄμα ξέρ' τῆς θάλασσας τὰ πράματα, θὰ τὸν πάρουν τέτοιουν ἄνθρωπον». Πολλάκις εἰς τούτους προστίθεται καὶ τρίτον πρόσωπον, ὡς βοηθός.

Μὲ τὴν ταχεῖαν καὶ συνεχῇ περιστροφικὴν κίνησιν τὰ ξύλα περὶ τὰ χεῖλη τῶν ὀπῶν τῶν πασσάλων θερμαίνονται πολὺ. Ἡ ἀναπτυσσομένη θερμότης μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἢ δύο ὥρῶν κατὰ τὸ σημεῖον τῆς τριβῆς ὑπολογίζεται εἰς 232° K³⁾, ὅταν δὲ φθάσῃ τὸ σημεῖον τῆς πυρακτώσεως, ἀρχίζουν τὰ ξύλα νὰ καπνίζουν καὶ τότε εἶναι εὐκόλον νὰ μεταδοθῇ πῦρ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εὐφλεκτον ὕλην (ἴσκαν), τὴν ὁποίαν κρατοῦν. πλησίον τῆς ὀπῆς. Ἀπ' τὸν πολὺν τὸν τραῦο κυζνιζ' τὸ ξύλο, χ'νάει νὰ βγάλλ' καπνὸν· βάσκ' αὐτοὺς τοὺς κάφ' κι ἀνάφτ' (ἀρ. 11). Πρὸς διευκόλυνσιν τούτου εἰς τινες τόπους ἀκούονται διὰ λεπτοῦ τρυπάνου ὀπὴν ἐκ τοῦ ἄνω ἄκρου τοῦ πασσάλου μέχρι τῆς μεγάλης ὀπῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιστρέφεται τὸ ἄκρον τοῦ ὀριζοντίου ξύλου, καὶ αὐτὸν ἐντὸς αὐτῆς κόκκους πυρίτιδος (ἀρ. 17, 31). Τοὺς παραγομένους κατόπιν σπινθήρας εἰς αὐτῶν συνεργοῦμένων ἀνδρῶν προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ εἰς τὴν εὐφλεκτὴν ὕλην ἥτοι τὴν ἴσκαν. Ἀφοῦ τοῦτο ἐπιτευχθῇ καὶ ἀναρριπισθῇ φλόξ μὲ τὴν βοηθεῖαν φρυγάνων ἢ ἀχύρων ἢ ἄλλων προσαναμμάτων, ἀνάπτειαι ἡ καινούργια φωτιά. Ἡ ἐπιτυχία τώρα γεμίζει τὴν καρδίαν ὅλων ἀπὸ χαρὰν. Ἄμα βγάλ'ν τὴ φωτιά, ἀρχиноῦν, φανάζουν, χαίρουνται καὶ οἱ γι ἄλλ' ὅξου χαίρουνται σὰν πὺν βγαίν' Καλὸς Λόγος στὴν ἐκκλησία (ἀρ. 16)· τοῦχαν ὅτι «οὐρανόθεν» ἀνάβ' ἄναβεν ἀπὸ τὸ «ἀνεσπέρου φωτὸς» (ἀρ. 2)⁴⁾.

Ἀπὸ τὴν καινούργια φωτιά, ἐνῶ ἀκόμη ἐπικρατεῖ σκότος, ἀνάπτουν τώρα

¹⁾ Περὶ τῆς γυνόνητος εἰς τοὺς ἀποτροπιαστικούς καθαροὺς καὶ τὰς μαγικάς ἐν γένει πράξεις βλ. *Bächtold-Stäubli Handwörterbuch d.d. Abergl.* VI 847 κέ. 877 κ.έ. λ. nackt, καὶ Λαογραφ. Ζ' 491 σημ. 1. Ἀγνεία καὶ τελεία καθαρότης εἶναι ἐπίσης ὅρος πρὸς ἐπιτυχίαν πάσης μαγγανείας· βλ. *Bächtold-Stäubli*, ἐνθ' ἄν. IV, 1291. *Frazer*, G. B³ X 132.

²⁾ Πρβλ. Λαογρ. Γ 495, 2. 3. 664 κέ. Δ' 42,3. 45,2. ³⁾ *Freudenthal*, Das Feuer σ. 192.

⁴⁾ Δημῶδεις δοξασίαι περὶ τοῦ πυρὸς ἐν γένει ὑπόκεινται εἰς ὄρκους, ἔξορκισμούς καὶ διάφορα ἔθιμα τοῦ λαοῦ. Π. χ.: Μὰ τὸν ἄγγελο τῆς φωτιάς (Κεφαλλ.). Μὰ τὰ ἅγια πὺν σηκώνει ἐντὶ ἡ φωτιά (Ἀπύρανθος Νάξου) κτλ. Φεύγα, ρουσούμπελη, σὲ κυνηγὰ ἡ φωτιά, τὸ σιουρνάρι κι' ὁ πυριόβολος. Προσκύνσεις τῆς ἐστίας ὑπὸ τῆς νύμφης, λοιβαὶ οἶνου καὶ ἐλαίου εἰς τὴν ἐστίαν, δεισιδαιμονίαι κλ.: δὲν δανείζουν τὴ νύχτα φωτιά· εἶναι ἡ δύναμη τοῦ σπιτιοῦ (Μαυιάκι). Ἀναλόγους δοξασίας καὶ ἔθιμα παρ' ἄλλοις λαοῖς βλ. ἐν *Ebert*, *Reallex d. Vorgesch.* 3, 275 κέ. 277, *Freudenthal*, ἐνθ' ἄν. 53 κέ. 68.

μίαν ἢ δύο μεγάλας πυρὰς εἰς τὴν ἔξοδον τῆς ὑπογείου διόδου, τὴν πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένην (ἀρ. 1) ἢ εἰς κοίλην τινὰ ὁδὸν πλησίον σταυροδρομίου, συσσωρεύοντες πολλὰ φορτώματα ξύλων. Ἡ ἀγέλη, εἰς μερικοὺς τόπους καὶ τὰ ποιμνία τοῦ χωρίου, εὐρίσκονται συνηγμένα εἰς θέσιν κειμένην δυτικῶς τοῦ τόπου τῆς πυρᾶς. Ὅταν καταπέσουν αἱ φλόγες καὶ ἀπλωθῇ ἡ καρβουνιά, τότε μὲ φωνὰς καὶ μὲ ξύλα συνωθοῦν ὅλα τὰ κτήνη, ἀσθενῇ καὶ ὑγιᾶ, ἀναμείξῃ πρὸς τὴν ὀπὴν ἢ τὴν κοιλότητα τοῦ ἐδάφους. Οὕτω τὰ ζῶα ἀναγκάζονται νὰ διέλθουν ἀπὸ τὴν ὑπόγειον διόδον, ἔξερχόμενα δ' ἐξ αὐτῆς καὶ ἔχοντα ἀπέναντι τὸ σημεῖον τῆς ἀνατολῆς περνοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὴν καρβουνιά ἢ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰς δύο πυρὰς. Ὁ ἥλιος δὲν ἔχει ἀκόμη ἀνατεῖλῃ (ἀρ. 1) καὶ πρῶτος ὁ ἀγελαδάρης γυμνὸς πηδᾷ ἐπάνω ἀπὸ τὴν φωτιά καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἀγέλη (ἀρ. 11. 19). Ἔτσι ὑπάρχει ἡ βεβαιότης, ὅτι ἡ ἀσθενεία ἢ μᾶλλον ὁ δαίμων τῆς ἀσθενείας θὰ πέσῃ εἰς τὴν πυρὰν καὶ θὰ καῇ· θὰ *ῥοιμείν'* ἢ ἀρρώστεια μέσ' στή φωτιά (ἀρ. 19). Πρὸς ἐκφόβισιν δ' αὐτοῦ καὶ πυροβολοῦν (ἀρ. 5) καὶ θόρυβον προκαλοῦν μέγαν. Ὅταν δὲ ἡ διάβασις τῶν ζώων διὰ τῆς πυρᾶς εἶναι πραγματικὴ, βεβαιώνει αὐτῶν τὴν μάστιγ· *χιτυοῦσαν τὰ ζῶα καὶ πηδοῦσαν ῥοιμάν' πὲ ντὴ φωτιά. Καὶ ἀσθενεία, τί πρᾶμα ἦταν αὐτό. Θὰ τὰ κάψ' τε, βρέ!* τοὺς εἶπα (ἀρ. 29).

Ἐνίοτε καὶ μόνος ὁ καπνὸς ὑπολαμβάνεται ἀρκετός, διὰ νὰ ῥαλιση καὶ ἐξουθενώσῃ τὸν δαίμονα τῆς ἀσθενείας. Διὰ μεγαλυτέραν ὁμῶς ἀσφάλειαν καὶ μὲ τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι τὸ πονηρὸν πνεῦμα δυνατόν νὰ λανθάνῃ κρυπτόμενον εἰς κάποιον ἀπὸ τὰ ζῶα, ἐπιχειρεῖται ὁ καθαρισμὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν χωριστὰ διὰ δαυλοῦ ἀνημμένου ἀπὸ τὴν καινούργια φωτιά¹⁾. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν δαιμόνων μόνον ἡ μαγεία ὑπερισχύει, ἐφαρμόζονται καὶ πάλιν μέθοδοι καὶ τρόποι μαγικοί: χρῆσις τῶν δαυλῶν μὲ τ' ἀριστερὸ χέρι, σταύρωμα καὶ λόγοι ἐξορκιστικοὶ (τί καὶς; — *καρὰ γιανίε' καίω ἢ ντέφ ὀλσούν* (λ. τ.=νὰ ἐξαλειφθῇ) ἢ ὁ θεὸς γιατρος κ.τ.τ.), ἐνίοτε δὲ καὶ σφράγισις τῶν ζώων μὲ καμένο σίδερο, μαγικῶς παρασκευασθὲν (ἀρ. 1. 8. 14). Μόνον δ' ἀφοῦ περάσουν τ' ἀγελάδια καὶ τ' ἄλλα μεγάλα ζῶα, περνοῦν εἰς μερικοὺς τόπους διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν καὶ τὰ πρόβατα· καὶ τὰ γίδια καὶ ὄλος ὁ ζῶν πληθυσμὸς τοῦ χωρίου (ἀρ. 1). Διὰ νὰ εἶναι δὲ πληρέστερος ὁ καθαρισμὸς «*τὰ περνοῦν καὶ πὸ νερό* (ἀρ. 1). *Τὸ ἓνα στόμα* (τῆς τρύπας) *γλέπ' στο νερό... περνώντας τὸ πρᾶμα ῥίχνεται μέσ' στο νερό... τυχαίν'* καὶ βαθὺ καμιά

¹⁾ Περί τοῦ ἀνημμένου δαυλοῦ καὶ τοῦ πυρὸς ἐν γένει εἰς τὰς πρὸς ἀποδιοπόμψιν δαιμονικῶν ὄντων πράξεις καὶ τοὺς καθαρισμοὺς βλ. *N. Γ. Πολίτου*, Παραδ. Β' σ. 1315 κέ. *W. Blackman*, The magical and ceremonial uses of fire in Folk - Lore τ. 26 (1916) 359-365, *H. Freudenthal*, Das Feuer σ. 2 κέ. *Bächtold - Stäubli*, Handwörterb. d. Aberggl. II 1111 1400 λ. Fackel, Feuer.

φορά, ἓνα ζ'νάρ' νερό (ἀρ. 3). Ἐνίοτε καὶ ἁπλοῦς ραντισμός με νερό ἀρκεῖ (ἀρ. 4).¹⁾

Εἰς τὰ νότια τῆς Θράκης (Τριφύλλιον, Κιουπλί, Φεραί) ἐπακολουθεῖ καὶ ἄλλη μαγικὴ συνήθεια. Ἐν χοιρίδιον, ἀφοῦ ἀλειφθῇ καλῶς με πίσσαν²⁾, ἀνάπτεται ἀπὸ τὴν καινούργια φωτιά καὶ ἀφίνεται ἐλεύθερον νὰ τρέχῃ ἀναμέσον τῆς ἀγέλης, ἕως ὅτου καταπέσῃ γενόμενον παρανάλωμα τοῦ πυρὸς (ἀρ. 1. 2. 31). Τὸ ταλαίπωρον ζῶον καίεται ζωντανὸν ἀπὸ τὴν λαίμαργον φλόγα τῆς πίσης, διὰ νὰ καῇ μαζί ὁ δαίμων τῆς ἀσθeneίας, ποὺ πιστεύεται ἐνοικῶν εἰς τὰ ἀσθενοῦντα ζῶα τοῦ χωρίου³⁾.

Συγχρόνως τὸ χοιρίδιον χρησιμεύει καὶ ὡς σκεῦος καθαρμοῦ ὡς δηλ. ὁ σπόγγος, με τὸν ὁποῖον καθαρίζομεν τὴν τράπεζαν, ἀπορροφᾷ πάντα ρύπον τῆς τραπέζης, οὕτω καὶ τὸ ζῶον αὐτὸ περιφερόμενον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγέλης περισυνάγει τὸ μίasma, τὸ διακεχυμένον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· διότι ἐνδέχεται τὸ πονηρὸν πνεῦμα νὰ λανθάνῃ που κατὰ γῆς ἐκπεσὼν ἐκ τῆς ἀγέλης. Δι' αὐτὸ τὸ χοιρίδιον, ὡς φορεὺς πλέον καὶ ἐνσάρκωσις τῆς ἀσθeneίας, δὲν πρέπει νὰ παραμείνῃ ἐκτεθειμένον εἰς βορὰν τῶν κυνῶν (λυσσιάζουν ἡμετέρα τὰ σκυλιά, ἀρ. 1), ἀλλ' ἀφανίζεται θάπτομενον βαθέως εἰς τὴν γῆν⁴⁾.

Εἰς τὸ Κιουπλί ὅμως, ἴσως δὲ καὶ ἀλλοῦ, τὸ χοιρίδιον, ἐνῶ ἀκόμη εὐρίσκεται ὑπὸ τὰς φλόγας, χρησιμεύει διὰ νὰ χυθῶσιν δι' αὐτοῦ ὅλα τὰ ζῶα τῆς ἀγέλης, ἐμβαπτομένου τοῦ δαυλοῦ εἰς τὴν μάζαν τούτου. Ἡ ἐξηγήσις τὴν ὁποίαν ὁ γέρον Παπάζογλου δίδει, ὅτι δηλαδὴ τοῦχον ὡς μύρον, ὡς ἱερὸ ἓνα πράγμα καὶ μ' αὐτὸ τὰ χροῦσαν, τὰ μύρωναν τὰ ζῶα πρὸς καθαγιασμόν (ἀρ. 2) δὲν ἀπέχει, ὡς φαίνε-

¹⁾ Τὸ νερὸ ποὺ τρέχει ἀποτελεῖ φραγμὸν ἀδιάβατον εἰς τὰς ἀσθeneίας καὶ τὰ ξωτικά (Λαογρ. Ζ' 496 σημ. 7), ὁ δὲ ραντισμός, ὡς καὶ ἡ ἐκχυσις ὕδατος κατὰ τὰς κηδεῖας, σκοπεῖ τὸν καθαρισμὸν τοῦ μιάματος. Πρβλ. Λαογρ. Ε 647, 4 ἂν εἶναι εὐκόλο, νὰ περάσῃ ὁ τσοπάνος με τὰ πρόβατα ἀπὸ κανένα ρέμα.

²⁾ Περὶ τῆς ἀποτροπιαστικῆς δυνάμεως, τῆς ἀποδιδουμένης καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὴν πίσσαν, βλ. Λαογρ. Ζ' 493 σημ. 1.

³⁾ Περὶ τῆς συνηθείας ἐν γένει νὰ καίεται ἢ νὰ θάπτεται ἐν μόνον ζῶον ζωντανὸν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ σωθῇ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀγέλης βλ. τὰ σημειωθέντα εἰς τὰς Παραδόσεις περὶ ἀσθeneiῶν ἐν Λαογρ. Ζ' σ. 510 κέ. ὅπου καὶ παραπομπαὶ εἰς ἀναλόγους συνηθείας ἄλλων λαῶν. Πρόσθετος *H. Freudenthal*, *Das Feuer* 213 κέ. Πρβλ. *κάρφωμα* ἐνὸς ἐκ τῶν πασχόντων προβάτων μ' ἓνα ἄβαλο καρφί σ' ἓνα σταυροδρόμι, διὰ νὰ σωθοῦν τὰ λοιπὰ ἀπὸ τὸν τρισκατάρατο ποῦ γίνεται σὰν ἄσπρο ζαγάρι καὶ τὰ μαρκαλαί (Λαογρ. Ε 647,4). "Ὅτι ἡ καῦσις ἀρρωστημένων ζώων ἔχει τὴν ἔννοιαν οὐχὶ θυσίας πρὸς τὸν δαίμονα τῆς ἀσθeneίας, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ φόνου αὐτοῦ τούτου τοῦ δαίμονος διὰ τῆς παμφάγου δυνάμεως τοῦ πυρὸς βλ. *Freudenthal*, ἐνθ' ἂν. σ. 216. Περὶ συνδυασμοῦ πυρὸς καὶ ὀλοκαυτώματος βλ. *W. Liungman*, ἐνθ' ἂν. 480 κέ.

⁴⁾ Περὶ ζώων χρησιμευόντων εἰς ἀποδιοπόμπησιν τοῦ κακοῦ καὶ περὶ καθαρμάτων ἐν γένει βλ. τὰ σημειωθέντα ὑπ' ἐμοῦ ἐν Λαογραφ. Ζ' σ. 507 - 512 καὶ *W. Liungman*, ἐνθ' ἂν. Teil I 1937 (FFC 118) σελ. 62 - 66.

ται, τοῦ ὀρθοῦ. Διότι εἰς τὴν προᾶξιν αὐτὴν ὑπόκειται πιθανῶς ἡ πίστις, ὅτι τὸ καιόμενον ζῶον, καθαρθὲν διὰ τῆς θεραπευτικῆς δυνάμεως τοῦ πυρός, ἐνεργεῖ ὡς μέσον καθαροῦ ἢ ὡς ἱατρικὸν ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων ζώων τῆς ἀγέλης ¹⁾. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ φωτιά ξδῶ λέγεται *γουρουνήσια φωτιά*.

Τέλος συντελεστικός διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς ἀσθενείας εἶναι καὶ ὁ καπνός, ὅταν ἀναφθῇ ολόγυρα εἰς τὴν μάνδραν τοῦ ποιμνίου φωτιᾶς ἀπὸ πιξάρι: *καῖνος ὁ καπνός εἶναι πικρὸς καὶ εἶναι γιαιτρικὸ γὰ τὴν ἀρρώστεια αὐτῇ* (ἀρ. 21) ²⁾. Οὕτω σχηματίζεται μαγικὸς κύκλος, ἀποφράσσων εἰς τὸν δαίμονα τῆς ἀσθενείας τὴν εἴσοδον εἰς τὸ χωρίον ³⁾. Ὁ μαγικὸς δ' αὐτὸς φραγμὸς εἰς τὸ χωρίον Μπροντίβο (ἀρ. 30) δημιουργεῖται διὰ τῆς περιαγωγῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων περὶ τὸ χωρίον ⁴⁾. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν λείπουν καὶ τὰ διαβάσματα καὶ τ' ἄλλα ἀγικά: *πάδες ἀπὸν τρία χουργιά νὰ διαβάσουν τοῦ Μόδεστου τὴ φυλλάδα* (ἀρ. 1. 14). Ὡς γνωστόν, ὁ Μόδεστος εἶναι ὁ προστάτης ἅγιος τῶν ἀροτριώντων κτηνῶν. Σύμφωνα ὁμως μὲ τὴν κοινὴν πίστιν, ὅτι τῶν ἀλλογλώσσων καὶ ἀλλοθρήσκων ἡ μαγικὴ τέχνη εἶναι τελειότερα ⁵⁾, γίνεται πολλοῦ προσηγορῆς εἰς τὰ διαβάσματα καὶ τὰς μαγγανείας Τούρκων χοτζάδων *γὰ τὰ πᾶν ἢ ἀρρώστειά* (ἀρ. 5. 8).

Ὡς τελευταία προᾶξις εἰς τὴν δεισιδαίμονα αὐτὴν συνήθειαν ἀκολουθεῖ γειτονικὸν καθαρισμὸς τῶν σπύλων καὶ θυμιάσις αὐτῶν, καίσις τῶν ἀπεροκίμενων κεράτων κλ. (ἀρ. 1).

¹⁾ Ὁμοίως ὡς ἱατρικὸν κατὰ ἐπιδημικὰ νοσήσας ζώων ἐχρησίμευεν ἐν Γερμανίᾳ ἡ κόνις, εἰς τὴν ὁποίαν μετεβάλλετο ἐν ἑκ τῶν νοσοῦντων ζώων, καιόμενον ἐντὸς κλιβάνου, καὶ ἡ ὁποία ἀνεμειγνύετο κατόπιν εἰς τὴν τροφήν τῶν ζώων. Τὰ ὑπολείμματα αὐτοῦ καὶ ἡ τέφρα, ὡς καθαρθέντα καὶ θεραπευθέντα διὰ τοῦ νέου πυρός, ἔχουν καὶ ἀποτρεπτικὴν δύναμιν κατὰ τοῦ κακοῦ (*Freudenthal, Das Feuer* 214. 215).

²⁾ Περὶ ἀποτροπῆς δαιμονίων διὰ δυσώδους καπνοῦ βλ. *N. Γ. Πολίτου*, Παραδ. Β' 1233, II. *Freudenthal, Das Feuer* 112 κέ. *Bächtold - Stäubli, Handwört.* VII 524.

³⁾ Ὁμοίον μαγικὸν φραγμὸν παρὰ Σλοβένους βλ. παρὰ *Frazer*, G. B.³ X 281.

⁴⁾ Πρβλ. τὸ σταύρωμα τῶν τεσσάρων ἄκρων τοῦ χωρίου διὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων εἰς τὸ γειτονικὸν Κωστί (*Α. Χουρμουζιάδου*, Περὶ τῶν ἀναστεναρίων ἐν Φιλοθέου Βρυεννίου, Ἐκθεσις τῆς καταστάσεως τῆς Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1873 σ. 17). Πρβλ. *N. Γ. Πολίτου*, Παραδ. Α' σ. 315 ἀρ. 563. Περὶ μαγικοῦ κύκλου, δημιουργουμένου διὰ περισοινισμού, περιφερικῆς ἀροτριάσεως, περιαγωγῆς τῶν ἱερῶν καὶ διαφόρων ἄλλων τρόπων βλ. *Γ. Α. Μέγα*, Παραδ. περὶ ἀσθενειῶν ἀρ. 11 - 15 καὶ τὰς σημειώσεις ἐν Λαογρ. Ζ σ. 471 - 5. 480 κέ. 492 κέ. 495 κέ. 506 καὶ 514 κέ. Ἐνίοτε καὶ δύο ἢ πλείονες τύποι τοῦ μαγικοῦ φραγμοῦ συνεννοῦνται πρὸς ἐπίτευξιν μεγαλυτέρας δραστικότητος. Κλείδωμα καὶ περιζώσιν τοῦ χωρίου καὶ ἀκολουθῶς δίοδον ὅλων τῶν κατοίκων δι' ὑπογείου ὁπῆς καὶ μεταξὺ δύο πυρῶν, τὰς ὁποίας ἤναψαν διὰ τριβῆς ξηρῶν ξύλων παρὰ Σέρβοις, βλ. ἐν *Frazer* G.B.³ X 282 κέ. Πρβλ. *Bächtold - Stäubli, Handwört.* d. Abergl. VI 847 λ. nackt.

⁵⁾ Βλ. Λαογρ. Θ, 1926, 6 σημ. 4.

Ἡ ἀσθένεια, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ζητοῦν οἱ Θρᾷκες ἀγρόται μὲ τοὺς μαγικοὺς αὐτοὺς τρόπους ν' ἀπαλλάξουν τὰ ζῶα των, προπάντων τὰ μεγάλα (βοῦς, ἄλογα, χοίρους κλ.) λέγεται μὲ τουρκικὴν λέξιν κατὰ γιάνικ' ἢ γιανὶ καρᾶς¹⁾, εἶναι δ' αὕτη ἡ λοιμώδης νόσος τῶν ζώων, ὁ ἄνθραξ.

Κατὰ τὴν φράσιν τῶν χωρικῶν φωτιά καίει τὸ γελάδ²⁾ σαπαίν³⁾ καὶ γένηται μαῦρο . . . Τὸ αἷμα τ' νιρὸ γένιτι (ἄρ. 8). "Οταν θὰ πάρῃς τὸ πετοῖ τ', θὰ ἔχῃ ἓνα κομμάτ' μαῦρο κρέας ἀπάνου στὰ πισινά, στὴ νουρά, σὰ νὰ εἶναι χτυπημένο . . . τὸ μαυρίζ' τὸ γιόμα τ', τὸ σαπίζ' (ἄρ. 3)· τὸ πνίγ' τὸ γαῖμα καὶ φοφάει (ἄρ. 14).

Αἱ σχετικαὶ μὲ τὸ αἷτιον τῆς ἀσθενείας δοξασταὶ δὲν διατυπώνονται εἰς ὅλας τὰς καταχωρισθείσας ἀφηγήσεις σαφῶς. Συνήθως τὸ αἷτιον ἀγνοεῖται ἢ ἀναζητεῖται εἰς φυσικὰς ἐπηρείας: πὸ τίς ζέστις εἶναι; πὸ τὸν ἀέρα εἶναι; πὸ τίς βροχὲς εἶναι; Παραπάν' πὸ τίς ζέστις εἶναι (ἄρ. 15). Δὲν λείπουν ὅμως καὶ αἱ σαφεῖς διαγνώσεις τοῦ αἰτίου: ἄξαφνα ἔρχεται τὸ κακό. Ἀπὸ βρουκόλακα μᾶς φαίνεται αὐτὸς ὁ πάθος . . . Πααίν' στὰ πράματα καὶ τὰ φοφάει (ἄρ. 13).

Κατὰ τὰς κράτους καὶ ἐν Θείῃ δοξαστῇ ὁ βρικόλακας προέρχεται εἴτε ἀπὸ νεκρὸν ποὺ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ κοινωήσῃν εἴτε ἀπὸ βρέφος, ἀποθανὸν ἀβάπτιστον (ἄρ. 1. 22). Οἱ ποιμενικοὶ δαίμονες ὁλοκατέβησαν εἰς τὸν κόσμον πρὸς τοὺς βρικόλακας, ὡς καὶ ἐν Μασεδονίᾳ⁴⁾. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτοὶ συνταύτιζονται πρὸς τὸν διάβολον, τὸν αἷτιον ἀσθενειῶν, καὶ δὴ τῶν αἰφνιδίων, ὅστις παριστάνεται καὶ ὡς ἄνεμος ἢ καπνός⁵⁾, καὶ ἡ καινούργια φωτιά, ποὺ ἀνάπτεται πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ, λέγεται καὶ διαβολοφωτιά (ἄρ. 22.24.26.29) ἢ διαβολόστια (ἄρ. 33) ἢ ἀνεμοφωτιά ἢ διαβολάνεμος (ἄρ. 26).

Εἰς τὰ παρὰ τὴν Ἀγαθούπολιν χωρία Κωστὶ καὶ Μπροντίβο τὸ δαιμόνιον, εἰς τὸ ὁποῖον μετατρέπεται τὸ ἀβάπτιστον νεκρὸν βρέφος λέγεται σμερδάκι ἢ γούστρελος, ἐπιφαίνεται δὲ «ὡς ἄσκός μέλας, πλήρης αἵματος⁶⁾». Δὲν διαφέρει δηλαδὴ κατ' ὄνομα καὶ ὄψιν ἀπὸ τὸ χαμοδράκι ἢ σμερδάκι τῶν ἀρκαδικῶν παραδόσεων, κατὰ τὰς ὁποίας παιδία, θνήσκοντα ἀβάπτιστα, γίνονται σμερδάκια καὶ βλάπτουν τὰ βοσκήματα⁷⁾, ἐπιφαίνονται δὲ ὡς φλόγια ἢ ὡς φωτιά.

¹⁾ Πρβλ. τὴν Ποντιακὴν κατάραν: *Νὰ τρώῃ σε ὁ Γουρζουλᾶς* (τ.ἔ. ἡ Πανοῦκλα) καὶ ὁ μαῦρον ὁ Γιανίκαρς (Δέφνερ Μ. Γλωσσ. Τραπεζουντιακὸν (ἀνέκδ) ἐν λ. γουρζουλᾶς.

²⁾ *Abbot*, Mac. Folklore 221. Συνταύτισιν τῶν ποιμενικῶν δαιμόνων καὶ πρὸς τοὺς καλλικαντζάρους βλ. ἐν Λαογρ. Β 478 - 9 καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδ. Β, 1313 κέ.

³⁾ Περὶ τῆς παραστάσεως τοῦ διαβόλου ὡς ἀνέμου ἢ καπνοῦ βλ. Λαογρ. Ζ 482.

⁴⁾ Α. Χουρμουζιάδης, ἔνθ' ἀν. σ. 17.

⁵⁾ Περὶ τῶν ὀνομάτων, τῶν μορφῶν καὶ τῆς ἐπηρείας τοῦ ποιμενικοῦ τούτου δαίμονος, ὡς καὶ περὶ τῶν μέσων τῆς ἀποτροπῆς αὐτοῦ, βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις ἄρ. 560 - 578.

Ἐνδιαφέροντα εἶναι ἰδίᾳ ὅσα περὶ τῆς γενέσεως τοῦ δαιμονίου τούτου καὶ τῆς ἐπηρείας αὐτοῦ ἐπὶ τὰ βοσκήματα παραδίδει ἡ ἐκ Λαδιᾶς διήγησις (ἀρ. 3). Κατὰ ταύτην *γιανὶ καρὰ ἀπὸ Τοῦρκο γένεται, κι ἀπὸ σκυλὶ γένεται*. Ὡς γνωστόν, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀλλοφύλων κατὰ τὰς δημώδεις δοξασίας, ἐπανερχόμεναι μετὰ θάνατον, λαμβάνουν τὴν μορφὴν κυνός, ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ μορφὴν κυνὸς ἐπιφαίνονται καὶ οἱ ποιμενικοὶ δαίμονες, διὰ τοῦτο συγγέονται ἐνίστε πρὸς τούτους καὶ λέγονται ἐπίσης σμερδᾶκια ¹⁾).

Ἡ δοξασία περὶ γενέσεως τοῦ ποιμενικοῦ δαίμονος ἀπὸ σκύλον ἢ ἀπὸ γάταν φαίνεται ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὰ φλόγια, τὰ ὁποῖα ἐπιφαίνονται εἰς ἐλώδεις τόπους ἢ νεκροταφεῖα ἢ τόπους, ὅπου ἀπόκεινται πτώματα ζώων, καὶ τὰ ὁποῖα ἐν Γορτυνίᾳ κ.ἄ. καλοῦνται *χαμοδράκια* ²⁾. Ἴδου ἡ ἐξήγησις κατὰ τὸν ἄνθρωπον τοῦ λαοῦ: ἀπὸ *κεφάλ' ἑνας μυαλὸς γκουτλάει μέσ' στὸ νερό, σὲ κἀνα μπατάκ', φουσκών' ... ζωντανεύει, φωτιά γένεται ... γένεται ἕνα θερίο, πετάει στὸν ἀέρα, γένεται ἄερας ὕστερα. Τὸ θερίο αὐτὸ ἐπιβαίνει ἐπὶ τὰ βοσκήματα, κι ἀπομυζᾷ τὸ αἷμα τῶν· τὸ πρᾶμα πού θὰ τὸ βυζᾷξ' ἀπ' τὴ ζερβιά τὴ μέση τοῦ κορμιοῦ, τὸ γιόμα τ' τὸ σαπίζ', σὲ εἰκοστέσσερς δὲ βαστάει ... Δὲν ἔχ' πλιὺ γιόμα, γένεται νερό* (ἀρ. 3· πρὸβλ. ἀρ. 8) ³⁾.

Ἡ χορηγία τῆς κατεργασίας φωτιάς πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κακῆφιδίου τοῦ τὰς ἀγέλας δαίμονος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς γενομένης ἐρεῦνης, εἶναι διαδεδομένη καθ' ὅλην τὴν Θράκην, νότιον καὶ βόρειον· ἀντιθέτῃ δὲ ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ Βουλγάρων κατοίκων αὐτῆς (ἀρ. 4.28.29).

καὶ τὰς σχετικὰς σημειώσεις τ. Β' σ. 1211 κέ. Ἴδου τί διηγεῖται μιὰ γραῖα γιδοβοσκοῦ ἀπὸ τὴν Ἀπύρανθο τῆς Νάξου γιὰ τὴν σπλῆνα (ἔτσι λένε ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον τῶν ζώων) πού ἔπεσε στὸ κοπάδι τῆς. «... Εἰσὲ καιρὸ, τοῦ Δημήτρη τοῦ Νικολάκη, μουρὲ Ιάννη, μὰ τὰ ἄγια, πού σηκώνει εὐτὴ ἡ φωτιά, κι' ἂ δὲν ἐχάσασαι ἑκατὸ κεφάλια...» «... Μὰ 'φτὴ ἡ σπλῆνα, ὁ Θεὸς νὰ βλέπη, τὴν ἔχουνε πολλοὶ θωρησμένη. Ἰνεται σκύλλος, δαμάλι, βούδι, τράος, πιὸ μεγάλος ἂ 'τσοὶ τράοι. Καὶ δὲ σκοτώνεται, λέει, κιόλα. Ἰὰ νὰ πολεμήση κανεὶς νὰ τὴ σκοτώσῃ, θὰ σκοτωθῇ ἐκεῖνος. Ἀφέδης μου τὴν εἶδε μιὰ χρονιά στοῦ Καρκαλάκη τὰ γκρεμνὰ κι' ἐπάαινε τὸ θυργιάδι-θυργιάδι κάτω σ' ἕνα βουνό, ποῦτονε δέκα σκονινὰ στὸ ὕψος. Λέει «Μουρὲ πῶς ἐδιάη διὸ δαμάλι ἐκεῖνο 'κεῖ;! » Κι' ὕστερά 'κουσε μιὰ μουγαλισμαθιά τοῦ δαμαλιοῦ «Μμ μμ...» καὶ τὴν ἄλλην ἡμέρα σκα'σσαι δέκα κεφάλια. Φαίνεται μο' δά, πῶς γιὰ νὰ τὸ δῶ ὡ θ' ἀπομείνω κεῖ σατά μου, ρέ 'ιάννη». Συλλογὴ Διαλεχτῆς Ζευγώλη, Ἰστ. Λεξ. ἀρ. 571 σ. 438 καὶ 459.

¹⁾ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Β' 1237.

²⁾ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδ. Β' 1223 σημ. 2.

³⁾ Περὶ τῶν συμπτωμάτων τῆς νόσου βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδ. Α' ἀρ. 563. 567. 569 578, τ. Β' 1216 κέ. Ὅτι καὶ οἱ βρικόλακες πᾶνε καὶ βυζαίνουν τις γίδες βλ. αὐτόθι ἀριθ. 941. (Σάμουν).

Δυστυχῶς αἱ εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ἐξ ἄλλων ἐλληνικῶν χωρῶν ἔχομεν εἶναι ἑλλιπεῖς. Καθ' ὅσον ὅμως δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐξ ἀνακοινώσεων τινων (ἀρ. 34 καὶ 35) τὸ ἀνάμμα τῆς καινούργιας φωτιάς ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ τρυποπέρασμα συνηθίζεται καὶ ὑπὸ τῶν ποιμένων τῆς Δυτ. καὶ κεντρικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Αἰτωλίας. Ἐν Αἰτωλίᾳ, κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ μακ. Δ. Λουκοπούλου, ἡ φωτιά αὐτὴ λέγεται *ξυλοφωτιά* (ἀρ. 35). Εἰς τὸ πνεῦμα δηλ. τῶν Αἰτωλῶν ποιμένων προσέπιπεν ὡς ἐκπληκτικόν, ὅτι ἡ φωτιά παρήγετο ἀπὸ τὴν τριβὴν τῶν ξύλων καὶ ἐκ τούτου ἐκάλεσαν τὴν ὅλην συνήθειαν ξυλοφωτιά. Κατὰ τὰς εἰδήσεις ὅμως ποὺ συνέλεξε ὁ καθηγητὴς Κ. Ρωμαῖος, ἡ ξυλοφωτιά καὶ τὸ τρυποπέρασμα γίνονται ἐκεῖ καὶ πρὸς ἱασιν ἀσθενῶν ἀνθρώπων¹⁾.

Διὰ τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν ἔχομεν τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ καθηγητοῦ Georg Eckert, ὅστις περιέγραψε τὰς συνήθειας τῶν Γιουρούκων, τῶν κατοικούντων πρὸ τοῦ 1923 εἰς Πελλεὶ τῆς δυτ. Χαλκιδικῆς. «Εἰς καιρὸν ἐπιζωστιῶν, λέγει, παρήγον πῦρ εἰς ἓνα σταυροδρόμι διὰ τριβῆς δύο ξύλων, διαφόρου σκληρότητος. Μεθ' ὃ ἦναπτον δύο μεγάλας πυράς, διὰ μέσον τῶν ὁποίων διεπεραιούτο ἡ ἀγέλη. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις συνηθίζον νὰ θάπτουν πρὸ τοῦ κατωτέρου τοῦ στάβλου ἓνα ζωντανὸν χοῖρον. Χοῖρους παρολάμβανον ὅμοι καὶ κατὰ τὰς ἐτησίας ἐξόδους τῶν εἰς τὴν Κοδοῦνην, οἱ ὅποιοι ἐμύλουν ν' ἀποτρέψωσι ἀπὸ τὴν ἀγέλην καὶ ἐπαπειλούσαν ἀσθένειαν»²⁾. Εἶναι πιθανόν, ὅτι αἱ συνήθειαι αὗται δὲν ἦσαν ἴδιαι μόνον τῶν Γιουρούκων, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς.

Ἐνδιαφέρουσα ἰδίᾳ εἶναι ἡ δεισιδαίμων αὕτη συνήθεια ἐν τῇ Δυτ. Μακεδο-

¹⁾ Κ. Ρωμαῖος, Τὸ Ἁγιολίθαρο, Ἦπειρος. Χρον. 6 (1931) 287. Παραθέτω τὴν διήγησιν τῆς Λάμπραινας, ἀπὸ τὸ Κεφαλόβρυσο τῆς Αἰτωλίας, διὰ τοὺς μαγικοὺς τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους ἐνεργεῖται τὸ τρυποπέρασμα: «Τὸ κακὸ πάλι τῆς Βασίλως τῆς Πρεβεζιάνας δὲ ματάγινε. Αὐτὴν' ἡ μαύρη ἔντεσε, πειράχτη μαθὲ ἀπὸ ἀερικά, ζουρλάθη. Τί γιατροὺς, τί στὸν Προσὸ τὴν πήγανε, πούθενά νὰ ἰδῇ τὴν ὕγιάν της. "Υστερ' ἀπὸ χρόνια ἔγινε μὲ τὸ τρυποπέρασμα. Τὴν πῆραν ἐφ' ἑαυτὴν νομᾶτοι, τέσσερες ἄντρες ἀρματοῦμένοι καὶ τρεῖς γυναῖκες, καὶ τρανέξαν περνώντας τὰ μεσάνυχτα στὸν ἔρημο, πὺν νὰ μὴ λαλήθῃ κόκκοτος. Οἱ γυναῖκες πῆραν μαζί τ'ς μιὰ χελώνα, τρίχες ἀπὸ κατὰμαυρο γουρούνι, φτερά ἀπὸ κόττα ἀσημάδι καὶ πάτους ἀπὸ παπούτσια, ἀποφόρια. Στὸ δρόμο ἄκουγαν σκουζμό, ποδοβολή ἀπὸ ἄλογα, ἦτανε τρισκαταραταῖοι. Οἱ ἄντρες ντυφένικισαν μὲ τὸ ξερβὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου καὶ στὴ μέση. Ἄμα φτάσαν στὸν τόπο, εἶχαν σκαμμένα ἀπὸ τὴν ἡμέρα σ' ἓναν ὄχτο τὴν τρυπά, κάψαν πρῶτα τὰ πράματα καὶ πέρασε ἡ Βασίλω ὁλόγδυτη μέσα ἀπὸ τὴ γῆς. Στὴν ἄλλη μεριὰ τὴν ἔντυσαν μὲ ἄλλα ροῦχα καὶ φευγούλα... Στὴ διήγησιν τῆς Λάμπραινας ἐπρόσθεσεν ὁ ἄντρας της, ὅτι τὴ φωτιά αὐτὴ δὲν τὴν ἀνάβουν ἔτσι μὲ σπύρτα, ἀλλὰ τριβόντας τὸ ἓνα ξύλο μὲ τὸ ἄλλο καὶ τὴ λὲν ξυλοφωτιά, καὶ ὅτι καὶ στὸ Δραχμάνι, στὴν Ἑλλάτεια, περνᾶν τοὺς ἄρρωστους ἀπὸ μιὰ τρυπά, πὺν τὴν λὲν Στοιχείο».

²⁾ Georg Eckert, Die Jürüken in Zentral - Mazedonien. Buletinul Institutului Român din Sofia. Anul I (1941), Nr. 2. Bukarest 1942, σελ. 565 - 566.

νία διὰ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον προμηθεύονται τὰ ξύλα, τὰ χρησιμεύοντα εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ νέου πυρός, ὥς καὶ δι' ἄλλας τινὰς ἐνεργείας: ξύλο ἀγριοκερασιᾶς ¹⁾ ποὺ ἐμεγάλωσεν εἰς ἀπάτητο μέρος, ὅπου δὲν ἀκούγεται πετεινός, νὰ ἔχη κοπῇ τὴν Μεγ. Πέμπτην ἀπὸ ἀνθρώπον καθαρὸν (νὰ μὴν ἔχη σμιχτῇ μὲ γυναῖκα), ἀριστερόχειρα, καὶ νὰ ἔχη λειτουργηθῇ ἐπὶ 40 ἡμέρας εἰς τὴν ἐκκλησίαν· τὰ πρόβατα, ἀφοῦ διαβοῦν διὰ τῆς πυρᾶς, θὰ ὀδηγῶνται βιαστικῶς καὶ ὑποχρεωτικῶς καὶ νὰ μὴ γυρῶσι νὰ κοιτάξῃ πίσω ὁ τζομπᾶνος (ἀρ. 34) ²⁾.

Πέρασμα τῶν ζώων ἀπὸ φωτιά (ὄχι καινούργια) ἀναφέρεται καὶ ἐκ Χούνης τῆς Εὐρυτανίας. Ἄμα ἀκονιστῇ ἀρρώστεια ὅ' ἄλλο χωρὶς κοντά, παγαίν'ν σὲ βαρκὸ (μέρος ὑγρό, ἐλῶδες) κι ἀνάφνε φωτιά, μεγάλ' φωτιά. Ὑστερα μαζών'ν τὰ πράματα οὐλα, τὰ σαλαγᾶνε καὶ περᾶνε οὐλα πουμέσ' ἀπ' τὴ φωτιά κ' εἶσ' δὲν τὰ κολάει ἢ ἀρρώστεια ³⁾. (Στὸ βαρκὸ πᾶνάνε, γιὰ νὰ πέρῃ ἢ ἀρρώστεια ἐκεῖ, στὸ βαρκό. Τὸ βαρκὸ ἔχ' πάντα ἀρρώστειες, εἶναι μέρος ποὺ ἀρρουστάει κανεῖς ⁴⁾).

Τέλος χρῆσις τοῦ πυρός ἐγένετο πρὸς τὰς μαγικατικῶν παιδιῶν διὰ περιφορᾶς αὐτῶν περὶ τὴν ἐστίαν ἢ διαβιβάσεως ὑπεράνω τοῦ πυρός, τηρουμένων τῶν ἀπαραιτήτων στοιχείων πρὸς ἐπιτυχὴν τοιαύτης μαγικῆς, ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχαίας εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ Εὐδαιμονίου Πόντου. *Στὴν Ἀχελῷ,*

¹⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ καθηγητοῦ Μ. Καλινδέρη εἰς τὸ μοναστήρι τῆς Ζάμπορτας (ἐπαρχ. Κοζάνης) ἔχουν εἰδικὰ ξύλα ἀπὸ ἀγριοκερασιά, στεγνὰ ἀπὸ χρόνια· πηγαίνουν οἱ χωρικοὶ καὶ τὰ παίρνουν καὶ τὰ τρίβουν. Καὶ στὴν Κάλαντα καὶ στὸ Χτένι (Χάσια) καὶ στὰ Βέντζια ἀνάβουν τὴ νύχτα τέτοια φωτιά μὲ ἴσκα. Πρὸς ἀποδιοσμήτησιν τῶν καλλικαντιζῶρων κατὰ τὸ δωδεκαήμερον εἰς τὴν Ἡπειρον, Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν τίθεται εἰς τὴν ἐστίαν ἀγριοκερασιά (Πολίτου, Παραδ. Α' ἀρ. 623, Β' 1315 σημ. 2).

²⁾ Ἀστροφα. Περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης καὶ παγκοίνου ταύτης δεισιδαιμονίας βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ. Β' 93, 142. 143. Πρβλ. Λαογρ. Ε' 615, 1, Σ' 126.

³⁾ Πρβλ. ὅμοιον πέρασμα ποιμνίων καὶ ποιμένων διὰ πυρᾶς κατὰ τὰ Parilia τῆς Ρώμης τὴν 21 Ἀπριλίου πρὸς καθαρόν (*Wissowa, Religion d. Römer.* 200).

⁴⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ γυμνασιάρχου Γ. Ἐμμανουήλ, ἀκούσαντος παρὰ Σπ. Ἐμμανουήλ (1922). Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ αὐτοῦ ἐν Χούνῃ τῆς Εὐρυτανίας ἄμα ἀρρωστήσουν μεγάλη ζωά — βόδια, γαῖδουρία, ὅτ' εἶναι — ἀπ' ὅτ' ἀρρώστεια καὶ νὰ ναι, φκιάνουν τρεῖς κεριά, ποὺ παριστᾶνε τὸ τρίμορφο τῆς Ἐκκλησιᾶς (Χριστός, Παναῖα, Ἀηγιάν'ς Προδρόμος), τ' ἀνάφ'ν ἕνας μέσα σ' ἐκκλησιὰ ἀκριτος (χωρὶς νὰ μιλήσ'ν) ὕστερα βγαίν'ν ὅξον κ' ἔρχεται τρεῖς γυρουβουλιές ν' ἐκκλησιὰ μαζὶ μὲ τ' ἀρρωστα τὰ πράματα ἀρχίς' ἀπ' τ' ἄηδῆμα κ' ἐκεῖ τελειών', χωρὶς νὰ μιλήσ' καθόλου. Ὑστερα φενύ' μαζὶ μὲ τὰ ζωά κ' εἶσ' περάει ἢ ἀρρώστεια. Ὅμοιαν συνήθειαν τῶν Καλαβρυτινῶν βλ. ἐν Ν. Γ. Πολίτου, Παραδ. Α' ἀρ. 566. Ἐπίσης ἐν Ἡπειρῷ «τὰ ζωά, ὄντας ἀρρωσταίνου, καλὰ εἶναι νὰ τὰ φέρουσι τρεῖς φορὲς γύρω στὴν ἐκκλησιὰ (ΛΑ 36, 312, 13α). Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὰ ζωά τίθενται ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἁγίου τῆς ἐκκλησίας. Ὅμοιον γύρισμα βλ. εἰς Κ. Ρωμαίων, Τὸ Ἀγιολῖθαρο, Ἡπειρ. Χρον. 6, 285. 287.

ἅμα κακοπάθῃ τὸ παιδί — κακόπαθε, λέγαμε, ἀπὸ ἀγέρας — εἴτε γιὰ αὐπνία εἴτε γιὰ ἄλλ' ἀσθένεια, ἀνάβουν τὰ δαυλιὰ στὸ παραγών', τὰ τραυᾶν λιγάκι μὲρὸς τὰ δαυλιὰ, ὥστε νὰ ᾿χ' λιγάκι μέρος νὰ περνᾷ ἀπὸ πίσω τὸ παιδί. Παίρνουν κι ἀπὸ τρία σταυροδρομία δ,τ' τύχ' θὰ σκύνῃ καὶ θὰ πάρ' δ,τ' τύχ', χαρτὶ τύχ', χῶμα τύχ', ξύλο, χωρὶς νὰ μιλήσ'. Στὸ παραγών' κάθεται στὴ μιὰ κόχ' ἢ νενέ (=μητέρα) καὶ στὴν ἄλλ' ὁ μπαμπᾶς (ἢ καὶ μεγαλύτερος ἀδελφὸς καὶ μεγαλύτερ' ἀδελφή) καὶ τὸν ἄρρωστο τὸν παίρν' ὁ ἕνας, τὸν περνάει πίσ' μὲ τὰ δαυλιὰ καὶ τὸν δίν' στὸν ἄλλον. Θὰ τὸν περάσ' καὶ πᾶμ μὲ τὴ φωτιά, νὰ καπνιστῇ (ρίχνουν κεῖνα τὰ πράγματα μὲ τὰ σταυροδρομία στὴ φωτιά καὶ καπνίζεται ὁ ἄρρωστος). Θὰ τὸν δώκ' στὸν ἄλλον, τρεῖς φορὲς αὐτό, καὶ γιατρεύεται. Κι ὅσο δὲ λαλήσουν οἱ πετεινοί, δὲν ἀνοίγουν τὴ θύρα τοῦ σπιτιοῦ, μὴ τυχὸν κι ἔρθῃ τὸ ξωπικὸ μέσ' στὸ σπίτ' ¹⁾). Καὶ τὸ μὲν πέρασμα τοῦ ἀσθενοῦς παιδιοῦ ἐπάνω ἀπὸ τὴν φωτιά, ὡς καὶ τὸ κάπνισμα αὐτοῦ μὲ τὰ ἀντικείμενα, τὰ προσερχόμενα ἐκ τοῦ σταυροδρομίου, ἔχουν σαφῇ τὴν ἔννοιαν τοῦ καθαρμοῦ ἀπὸ τῆς κατὰ τρυχούσης αὐτὸ ἀσθενείας· ἄλλ' εἰς τὴν περιφορὰν τοῦ παιδιοῦ περὶ τὴν ἐστίαν δυνάμεθα ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν ἐννοίαν τῆς εἰσαγωγῆς νέου μέλους εἰς τὴν οἰκογένειαν, τὴν ὁποίαν εἶχε τὸ παλαιὸν ἢ περὶ τοῦ βρέφους κύκλῳ τῆς ἐστίας κατὰ τὰ ἀμφιδρόμια ²⁾. Ἄλλως τῆς ἐννοίας αὐτὴν ἔχει προφανῶς καὶ ἡ παράδοσις τοῦ παιδιοῦ ἐπὶ τῆς μητρὸς εἰς τὸν πατέρα ἢ τὸν πρωτότοκον υἱόν ³⁾. Εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ δεισιδαιμονία αὐτὴ ποῦς ἔχει τὸν συμβολικὸν χαρακτῆρα νέας γεννήσεως ἢ ἀναγεννήσεως τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὸν σκοπόν, ὅπως τοῦτο, ἀποβάλλον τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἀπαλλαγῇ σὺνάμα καὶ τῆς διώξεως τοῦ κατέχοντος ἐκεῖνο κακοῦ πνεύματος. Ὡς δ' εἶναι γνωστόν, καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ ὀνόματος καὶ ἡ εἰκονικὴ πώλησις τοῦ ἀσθενοῦς ἀποσκοποῦν ὁμοίως τὴν ἀποφυγὴν δαιμονικῶν ἐπηρεϊῶν ⁴⁾).

¹⁾ Ἐξ ἄλλων ἐλληνικῶν χωρῶν, ὡς τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας, Πελοποννήσου,

1) Κατ' ἀνακοίνωσιν Περ. Γιαννοῦση, διδασκάλου ἐξ Ἀγχιάλου. Πρβλ. Λαογρ. Γ' 385, 22.

2) E. Samter, Familienfeste der Griechen u. Römer, Berlin 1901 σ. 60 - 62, N. Γ. Πολίτου, Γαμήλια σύμβολα ἐν Ἑπετ. Ἑθν. Πανεπ. Γ' 1906 σ. 111 κέ., ἀναδημ. εἰς Λαογρ. Σύμμεικτα Β' 245 κέ. ἔνθα καὶ παραλληλισμὸς τῶν συνηθειῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ ἐν τοῖς γενεθλίοις πρὸς τὰς τῶν ἀμφιδρομίων καὶ H. Freudenthal, Das Feuer σ. 59 κέ. ὅπου ἀναγράφονται καὶ παρᾶλληλα ἀπὸ τὰ ἔθιμα ξένων λαῶν, ἀναφερόμενα εἰς τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὸν θάνατον.

3) Ἀνάλογον συνηθειαν τῶν Ἑλλήνων τῆς Βάρνης πρὸς θεραπείαν ἀσθενοῦς βρέφους βλ. ἐν Λαογρ. Ζ' 502: Δύο ἀδελφοὶ ὁμοπάτριοι, ὁ πρωτότοκος καὶ ὁ ὑστερότοκος, ἱστάμενοι ἑκατέρωθεν τῆς ὁπῆς, διαπερῶσι τὸ ἀσθενοῦν βρέφος τρεῖς φορὰς δι' αὐτῆς, ὁ δὲ ὑστερότοκος τὸ παραδίδει εἰς τὴν μητέρα του, ἐξ οὗ δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι ἡ δίοδος δι' ὁπῆς ἀρχικῶς ἐσήμενε τὴν νέαν γέννησιν.

4) Περὶ μεταβολῆς τοῦ ὀνόματος καὶ πωλήσεως βλ. N. Γ. Πολίτην ἐν Λαογρ. Γ' 687 κέ.

Μικρᾶς Ἀσίας κλπ. δὲν ἔχομεν εἰδήσεις σχετικὰς μὲ τὴν καινούργια φωτιά, ἴσως διότι δὲν ἔγιναν ἀκόμη ἐκεῖ εἰδικαὶ ἐπὶ τῆς συνηθείας ταύτης ἔρευναι¹⁾. Ὡς μέσον δ' ἀποτροπῆς τῆς ἐπηρείας τῶν ποιμενικῶν δαιμόνων συνηθίζεται ἐν Ἀρκαδίᾳ, Αἰτωλίᾳ, ἴσως καὶ ἀλλαχοῦ, ἡ καῦσις ἐπὶ τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπεφάνη τὸ δαιμόνιον δυσωδεστάτων οὐσιῶν, πρὸς δὲ ἡ ἐπίχρισις τῶν ὀπισθίων τῶν ζώων διὰ φυράματος τῆς τέφρας τούτων καὶ ὕδατος²⁾.

Ἡ συνηθία τῆς καινούργιας φωτιᾶς ἡ διαβολοφωτιάς ἀπαντᾶται καὶ εἰς τοὺς βορείους γείτονας τῆς Ἑλλάδος, τοὺς Βουλγάρους καὶ Σέρβους. Ἀλλὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι αἱ περιγραφαὶ τοῦ ἐθίμου ἐπὶ βουλγαρικῷ ἐδάφους, καθ' ὅσον γνωρίζω, προέρχονται ἐκ περιοχῶν Μικροῦ Τυρνόβου (ἐν τῇ ὄρεινῃ Στράντζα) καὶ Πύργου ἤτοι ἐκ περιοχῶν τῆς ΒΑ Θράκης, κατοικουμένων ἀπ' αἰώνων ὑπὸ συμπαγοὺς ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἴδου ἡ περιγραφή τοῦ βουλγαρικῷ ἐθίμου: « Τὴν πρωτὰν ἐνὸς σαββάτου, πρὶν ὃ ἡλῖος ἀνατελεῖ, ὁ κῆρυξ τοῦ χωρίου παραγγέλλει νὰ σβήσουν ὅλες τὶς φωτιᾶς εἰς τὸ χωρίον. Καὶ αὐτὸ τὸ κάπνισμα εἶναι ἀπηγορευμένον. Τότε ὅλα τὰ κατοικίδια ζῶα, ἔως τῶν ορνίθων, χηνῶν καὶ παπιῶν, ἐξάγονται εἰς τὸ ὑπαίθριον. Ἐμπροσθεν τῶν ποταμῶν καὶ τῶν ἀγέλων προπορεύονται δύο ἄνδρες, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα δὲν πρέπει νὰ ἀναφέρονται εἰς τὸ χωρίον, ἐφ' ὅσον ἡ τελετὴ διαρκεῖ. Οὗτοι πηγαίνουν εἰς τὸ δάσος, ἐκλέγουν δύο ξηροὺς κλάδους καὶ ἐκδύμενοι τὰ ἐνδύματά των ἀσχίζουν νὰ τρίβουν τὸν ἕνα ἐπὶ τοῦ ἄλλου μὲ μεγάλην δύναμιν, ἕως ὅτου πιάσουν φωτιά. Μὲ τὴν φωτιὰ αὐτὴν ἀνάπτουν τώρα δύο πυρᾶς, μίαν ἐφ' ἐκάστης πλευρᾶς ἐνὸς σταυροδρομίου, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστόν, ὅτι συχνάζεται ἀπὸ λύκους. Μετὰ ταῦτα ἡ ἀγέλη ἀναγκάζεται νὰ διέλθῃ μεταξὺ τῶν πυρῶν τούτων. Κάρβουνα ἀπὸ τὰς πυρᾶς αὐτὰς μεταφέρονται κατόπιν εἰς τὸ χωρίον καὶ χρησιμεύουν εἰς τὸ ν' ἀνανεώσουν τὸ πῦρ εἰς τὰς ἐστίας τῶν οἰκιῶν. Ἐπὶ ἀρκετὰς δὲ ἡμέρας κανεὶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πλησιάσῃ τ' ἀπανθρακωμένα καὶ μαυρισμένα λείψανα τῆς πυρᾶς τοῦ σταυροδρομίου. Ὁ λόγος τούτου εἶναι, ὅτι ὁ βρικόλακας κατάκειται ἐκεῖ ἐκπεσὼν ἀπὸ τὴν θέσιν, ποῦ εἶχε μεταξὺ τῶν κεράτων τῆς ἀγελάδος, ὅτε τὰ ζῶα περνοῦσαν μεταξὺ τῶν δύο πυρῶν »³⁾.

¹⁾ Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γ. Λογαρνέ, χωρικοῦ ἐκ Παλιουρίου (περ. Διδυμοτείχου), ὁ ὁποῖος προσφυγὼν πρὸ ἐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐφθασε μέχρι Τριτολέως συναποκομιζὼν μὲς τὸ ταγάρι τὸ μαγικὸν αἶδερν, ποῦ ἐκληρονόμησε πρὸς πατρός καὶ πάππου, οἱ ποιμένες τῶν Θηβῶν, τῶν ὁποίων τὰ ποιμένα, ὡς λέγει, ἔδεκατιζοντο ἀπὸ τὸ κατὰ γιανίκ, δὲν ἤξεραν καμιά γιαιτρεία (ἀρ. 15). ²⁾ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Α' ἀρ. 578, Β' σ. 1217.

³⁾ Ad. Strauss, Die Bulgaren, 1898 σ. 194 - 9, ὃν ἀκολουθεῖ ὁ Fraser, G. B. X 284 κέ. M. Arnaudov, Folklore bulgare (La Bulgarie devant le IV Congrès des Géographes et Ethnographes slaves) Sofia 1936 σ. 169 κέ.

Ἡ ὁμοιότης τῆς περιγραφῆς ταύτης πρὸς τὰς ἀνωτέρω καταχωρισθείσας εἰδήσεις ἐκ τῶν περὶ τὴν Μεσημβριάν καὶ Ἀγαθούπολιν ἐλληνικῶν χωρίων (ἀρ. 22 - 29) εἶναι προφανής. Ἡ μόνη διαφθρὰ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἡ καινούργια φωτιά εἰς τινὰ βουλγαρικὰ χωρία ἀνάπτεται ὅχι μόνον, ὡσάκις ἐπιδημία ἐνσκήψῃ εἰς τὰ βοσκήματα ἢ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ κατ' ἔτος κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς ἁγίας Μαρτίνης πρὸς ἀνανέωσιν τοῦ πυρὸς τῶν ἐστιῶν καθ' ὅλον τὸ χωρίον Ὡς δ' οἱ ἐργαζόμενοι πρὸς παραγωγὴν τοῦ νέου πυρὸς πρέπει νὰ εἶναι δίδυμοι ἢ ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος υἱὸς τῶν ἰδίων γονέων, ἔτσι καὶ οἱ δύο πᾶσσαλοι, οἱ χρησιμοποιούμενοι πρὸς τοῦτο, πρέπει νὰ εἶναι δίδυμοι ἥτοι νὰ φύωνται ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης¹⁾.

Ἡ αὕτη συνήθεια εὐρίσκεται καὶ παρὰ τοῖς Σέρβοις καὶ λοιποῖς Γιουγκοσλάβοις μέ τινας παραλλαγάς. Οὕτως εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὅρους Σκάρδου ἡ παραγωγὴ τοῦ νέου πυρὸς ἀνατίθεται εἰς ἕνα ἀγόρι καὶ ἕνα κορίτσι 11 - 14 ἐτῶν, τὰ ὅποια γυμνούμενα ἐντὸς σκοτεινοῦ δωματίου ἀνάπτουν «ζωντανὸν πῦρ» διὰ τριβῆς ξηρῶν ξύλων²⁾. Προσέτι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς κοιλάδος τοῦ Μοράβα ἡ καινούργια φωτιά δὲν ἀνάπτεται μόνον ἐν περιπτώσει ἐπιδημίας, ἀλλὰ καὶ κατ' ἔτος τὴν 25 Μαρτίου, δι' αὐτῆς δὲ περνοῦν ὅλα τὰ κτήνη τοῦ χωρίου, διὰ νὰ εἶναι ὑγιὴ καθ' ὅλον τὸ ἔτος τὴν διάβασιν δὲ διὰ τῆς πρῆς συνδράζουσιν καὶ οἱ Σέρβοι μετὰ τὴν δίοδον τῶν κτηνῶν καὶ δι' ὑπογείου διόδου³⁾. Τέλος εἰς τὴν Σλαβονίαν ἐν περιπτώσει ἐπιδημίας συσσωρεύουν κύκλῳ περὶ τὸ χωρίον θάμνους, χωρικοὶ δὲ ἱστάμενοι ἀνὰ δύο εἰς διάφορα σημεῖα ἀνάπτουν διὰ τριβῆς ξηρῶν ξύλων νέον πῦρ καὶ κατόπιν μεταδίδουν αὐτὸ εἰς τοὺς θάμνους. Οὕτω τὸ πῦρ περιβάλλει ὁλόκληρον τὸ χωρίον, δημιουργουμένου κύκλου πυρὸς. Οἱ χωρικοὶ πιστεύουν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ δαίμων τῆς ἀσθενείας (Kuga) ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ. Εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Σλάβων χωρικῶν ἡ καινούργια φωτιά ἀποτελεῖ φραγμὸν, παρεντιθέμενον μεταξὺ τῶν ζώων καὶ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπιχειρεῖ σὰν πεινασμένος λύκος νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν μάνδραν, ἀλλ' ἢμπορεῖ, ὡς ὁ λύκος, ν' ἀποσοβηθῇ διὰ τοῦ πυρὸς⁴⁾.

Ἡ δεισιδαίμων αὕτη συνήθεια εἶναι διαδεδομένη καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς σλα-

¹⁾ M. Arnaudoff, Die bulgarischen Festbräuche (Bulg. Bibliothek IV, 4) Lpz. 1917 σ. 74 κέ.

²⁾ Frazer, ἐνθ' ἄν. σ. 281.

³⁾ E. Schneeweis, Grundriss des Volksglaubens u. Volksbrauchs der Serbokroaten 1935 σ. 178 καὶ 231, ἐνθα καὶ φωτογραφία ὑπογείου διόδου ζώων. Anthropophyteia I 172 ἀρ. 143.

⁴⁾ Frazer, ἐνθ' ἄν. X 282. Ὁ συνδυασμὸς τῆς καινούργιας φωτιᾶς μετὰ τὸ τρυποπέρασμα καὶ τὸν κύκλον πυρὸς περὶ τὸ χωρίον εἶναι κοινὸς παρὰ τοῖς νοτίοις καὶ ἀνατολικοῖς Σλάβοις, ἐμφαίνων κατὰ τὸν W Liungman, ἐνθ' ἄν. II σ. 476 στενοτάτην σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων λαῶν.

βικόνες λαούς, ὡς τοὺς Ρώσους καὶ Πολωνούς¹⁾, ἤτο δὲ ἄλλοτε συνηθεσάτη εἰς τοὺς γερμανικοὺς καὶ κελτικοὺς λαούς, τοὺς Γερμανούς, Ἀγγλους, Σουηδοὺς, Νορβηγούς, Σκώτους, Ἰρλανδοὺς κλπ. ἤτοι εἰς τὰ ΒΑ μιᾶς γραμμῆς, ἐνούσης τὴν ἑλληνικὴν χειρσόνησον μὲ τὸ ΝΔ ἄκρον τῆς Ἰρλανδίας²⁾ ὡς καὶ σήμερον εἰς τοὺς Ιροκουῖς τῆς Βορ. Ἀμερικῆς³⁾, τελουμένη ὁμοίως πρὸς θεραπείαν ἐπιζωοτίας ἢ παρεμπόδισιν τῆς ἐξαπλώσεως αὐτῆς. Ὅπως δὲ εἰς τὸν σκοπὸν, οὕτω καὶ εἰς τοὺς τρόπους τῆς παραγωγῆς τοῦ νέου πυρὸς καὶ εἰς τινὰς ἐπὶ μέρους πράξεις αἱ θρακικαὶ συνήθειαι ὁμοιάζουν καταπληκτικῶς πρὸς τὰς τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης, ὡς καὶ τῆς χειρσόνησου τοῦ Αἴμου. Καὶ ἐκεῖ δηλονότι ἡ σβέσις τῶν πυρῶν καθ' ὅλον τὸ χωρίον εἶναι ἀναγκαία προϋπόθεσις διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ νέου πυρὸς. Καὶ ἐκεῖ ἡ παραγωγὴ τοῦ πυρὸς γίνεται (ἢ ἐγίνετο πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν) συνήθως μὲν, ὡς ἐν Θράκῃ, διὰ τῆς ταχείας περιστροφικῆς κινήσεως ἑνὸς τεμαχίου ξύλου ἐντὸς τῶν ὀπῶν ἢ τῶν κοιλωμάτων δύο ξυλίνων πασσάλων, ἐμπεπηγμένων εἰς τὸ ἔδαφος, χρησιμοποιουμένου διὰ τὴν περιστροφὴν σχοινίου, ὁλοῦπερ δὲ συχνὰ διὰ τῆς τριβῆς δύο ξηρῶν ξύλων, ὡς καὶ δι' ἄλλων τινῶν ἐπίσης πρωτοτόκων τρόπων⁴⁾. Καὶ ἐκεῖ καθεὶς δὲν εἶναι ἐνδεδειγμένος « νὰ βγάλῃ τὴν καινούργια τὴ φωτιά ». Οἱ συνεργοῦντες εἰς τοῦτο πρέπει ἀποφαινήτως νὰ πληροῦν ὁρισμένους τινὰς ὁρους, π.χ. ἐν Mecklenburg, ὡς καὶ ἀλλοῦ τῆς Γερμανίας, οὗτοι πρέπει νὰ εἶναι ἀδελφοὶ ἢ τουλάχιστον νὰ φέρουν τὸ αὐτὸ βαπτιστικὸν ὄνομα⁵⁾, ἐν Linau τῆς Γερμανίας καὶ ἐν τῇ ἄλλοτε αὐστριακῇ Σιλεσίᾳ οὗτοι εἶναι ἀδελφοὶ⁶⁾, ἐνῶ εἰς τόπους τινὰς τῆς Σκωτίας ἀναφέρονται 9 ἢ 81 (9×9) ἄνδρες, ὅλοι πρωτότοκοι υἱοί⁷⁾. Καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν δὲ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου διὰ τὸ ἀνάμμα τῆς καινούργιας φω-

¹⁾ Fraser, ἐνθ' ἄν. X 281.

²⁾ Περιγραφὴν τῶν τελουμένων ὑπὸ τῶν Γερμανῶν βλ. ἐν I. Grimm, Deutsche Mythologie, 4 ἔκδ. Berlin 1875 σ. 500 - 510. H. Freudenthal, Das Feuer 1931 σ. 192 - 216, τοῦ αὐτοῦ ἄρθρ. Notfeuer ἐν Bächtold - Stäubli, Handwörterbuch d. d. Aberggl. VI, 1138 - 1151. Περὶ τῶν τελουμένων ὑπὸ διαφόρων ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν πρὸς καταπολέμησιν πανώλους ἢ ἐπιζωοτίας διὰ τοῦ Notfeuer βλ. Fraser GB³, X 269 - 300 καὶ W. Liungman, ἐνθ' ἄν. σελ. 475 κέ.

³⁾ Fraser, ἐνθ' ἄν. 299. Περὶ τῆς συνηθείας Ὀττεντότων, Νάντι καὶ Ζουλοῦ νὰ περνοῦν τὰ πρόβατά των ἀπὸ φωτιά καὶ καπνὸ βλ. Fraser, GB³ XI, 11 - 13.

⁴⁾ Περὶ τῶν χρησιμοποιουμένων ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τρόπων διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ Notfeuer βλ. I. Grimm, ἐνθ' ἄν. σ. 502 κέ. Freudenthal, Das Feuer σ. 192 κέ. Bächtold - Stäubli Handwört. VI 1143 - 6. Fraser GB³, X 270 κέ.

⁵⁾ Freudenthal, ἐνθ' ἄν. σ. 196, 207. Fraser, ἐνθ' ἄν. σ. 275, 279.

⁶⁾ Freudenthal, ἐνθ' ἄν. σ. 207. Fraser, ἐνθ' ἄν. σ. 278.

⁷⁾ Fraser, ἐνθ' ἄν. σ. 289, 294, 295. Συχνὰ εἰς τοὺς πρωτοτόκους ἀποδίδεται εἰδικὴ μαγικὴ δύναμις, Fraser, αὐτ. 295.

τιᾶς ὑποδηλοῦνται ἀνάλογοι δεισιδαίμονες δοξασίαι. Οὕτως εἰς τὴν Πομμερανίαν μέχρι τοῦ 1890 ἦσαν τὴν καινούργια φωτιά εἰς ἕνα τριστρατον ἀπὸ τὸν πάσσαλον, πὺν ἐχρησίμευεν ὡς δείκτης τῶν ὁδῶν, εἰς τινὰ δὲ μέρη τὰ ξύλα διὰ τὴν φωτιά ἐπρεπε νὰ μεταφερθοῦν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ περάσουν ἀπὸ τρία σταυροδρομία¹⁾. Ἐπίσης εἰς τὴν ἄλλοτε αὐστριακὴν Σιλεσίαν τὰ ζῶα τὰ περνοῦν ἀπὸ ἕνα σταυροδρομίου, διὰ δὲ τὴν καινούργια φωτιά χρησιμοποιοῦν τὰ ξύλα δένδρου, τὸ, ὅποῖον φύεται εἰς τὸ σύνορον καὶ κόπτεται ἀπὸ δύο διδύμους ἀδελφούς²⁾. Καὶ εἶναι μὲν συνήθης παρὰ λαοῖς βορειοτέρων χωρῶν ἡ χοῖσις ξύλου δρυὸς ἢ φιλύρας, εἰς τινὰς ὅμως τόπους, ὡς ἐν Σιλεσίᾳ καὶ Σουηδίᾳ, ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὸ ἀνάμμα τῆς καινούργιας φωτιάς ξύλα ἐννέα εἰδῶν³⁾. Ὡς φαίνεται, ὁ ἀριθμὸς 9, ὡς καὶ ὁ 3, ἔχει παρ' αὐτοῖς, καθὼς καὶ παρ' ἡμῖν, ἰδιαιτέραν σημασίαν⁴⁾. Τέλος εἰς ἐκθέσεις τοῦ 16 αἰῶνος περὶ τῶν τελουμένων κατὰ τὸ Notfeuer ἐν Westrich καὶ Ρηνανίᾳ εὐρίσκομεν παιδία καὶ νεάνιδας γυμνὰς συνεργούσας εἰς τὴν διάβασιν τῶν ζῶων διὰ τῆς πυρῆς⁵⁾.

Ἀλλὰ καὶ λεπτομέρειαι τῆς τελετῆς τῶν χωρικῶν μας ἀνευρίσκονται καὶ εἰς χώρας πολὺ βορειοτέρας. Οὕτως ἡ χοῖσις πυρῆς πρὸς μετάδοσιν σπινθήρων εἰς τὴν ἴσκαν ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, ἀπαιτούμενη διὰ λεπτοῦ τρυπάνου ὅπως δακτυλίου ἀκροῦ τοῦ πασσάλου, ὡς καὶ εἰς τὸ Τριφυλλίον τῆς Θράκης⁶⁾. Πρὸς τοῦτοις τὰ τελεσθέντα τὸ 1850 εἰς χωρίον τι τῆς Σκωτίας αὐθόρως διαφέρουν ἀπὸ τὴν τελετὴν τοῦ Τριφυλλίου καὶ τῶν ἄλλων χωρίων τῆς κατὰ Θράκης. Ἐπειδὴ δηλ. τὰ κτήνη τοῦ κτήματος εἶχον προσβληθῇ ὑπὸ ἐπιδημίας, ἐπῆραν ἕνα χοῖρον, τὸν ἔκαυσαν ζωντανὸν εἰς τὴν φωτιά, τὴν δὲ στάκτην ἐσκόρπισαν εἰς τὸν στάβλον καὶ τὰ ἄλλα κτίρια τοῦ κτήματος. Συγχρόνως ἐπῆραν ἕνα ἀπὸ τὰ ἀρρωστημένα ζῶα, τὸ ἄλειψαν μὲ πίσσαν, τὸ ἔβαλαν εἰς τὴν φωτιά καὶ κατόπιν τὸ ἀφῆκαν νὰ τρέχῃ, ἕως ὅτου

1) *Freudenthal*, Das Feuer σ. 207

2) *Fraser*, ἔνθ' ἀν. σ. 278.

3) *Fraser*, ἔνθ' ἀν. σ. 278. 280.

4) Ὁ ἀριθμὸς 9 καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ εἰς δεισιδαίμονας καὶ μαγικὰς πράξεις πχ. ἐν Πωγωνιανῇ τὴν νύμφην ὑποδέχονται συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ μὲ ἐννέα τεμάχια δαδὸς συνηγμένα καὶ ἀναμμένα (*Ζηκίδης* ἐν *Συλλ.* ΚΠ τ. ΙΗ' σ. 211 κέ). Ἐν Μπερίκῳ Τριχωνίας «για παλαβὸ παίρνουν ἀπὸ ἰννιά βρούσις νιρὸ κι' ἀπὸ ἰννιά μνήματα χοῦμα» (*Λουκόπουλος* ἐν *Λαογρ.* Η' 37).

5) *Freudenthal*, ἔνθ' ἀν. σ. 207 Περὶ ἄλλων τινῶν ὅρων, ἀπαιτουμένων εἰς ἐπιτυχίαν τῆς μαγανείας παρὰ Γερμανοῖς, ὡς τηρήσεως ἀπολύτου σιγῆς, χρήσεως «ἀβαλτου» τροχοῦ ἀμάξης, σχοινίου προσερχομένου ἐξ ἀγχόνης κλπ. βλ. *Freudenthal* ἐν *Bächtold Stäubli Handwörterb. d. Abergl.* VI σ. 1147 κέ.

6) ἀριθ. 1. πρβλ. καὶ ἀρ. 17 καὶ 31.

κατέπεσε νεκρόν¹⁾. Ἡ μόνη ἴσως διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὴν πίστιν τῶν Σκώτων χωρικῶν, οἱ καίοντες τὸ χοιρίδιον ζωντανὸν κατακαίουν μαζὶ καὶ τὰ μάγια, πὺν κάποια μάγισσα ἔρριπεν εἰς τὰ κτήνη των ἢ αὐτὴν ταύτην τὴν μάγισσαν, ἢ ὅποια εἶτε πραγματικῶς ἐνέσαρκώθη εἰς τὸ ζῶον εἶτε, ὅπερ πιθανώτερον, εὐρίσκεται εἰς στενὴν σχέσιν συμπάθειας μὲ αὐτό²⁾. Ὡς γνωστόν, ἡ μαγεία ὑπῆρξεν ἄλλοτε ὁ φόβος καὶ τρόμος τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἀνεβίβασαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς γέροντας καὶ γράας ὡς ἀσχοῦντας ἐπιβλαβῇ μαγείαν. Τοῦναντίον εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἢ ἐκ τῆς πίστεως εἰς τὴν μαγείαν ἐπίδρασις εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ἂν καὶ οὐδέποτε ἔπαυσεν ὑφισταμένη, ὅμως ὑπῆρξε πολὺ μικροτέρας σημασίας ἢ ἐν τῇ Δύσει.

Ἐξ ὧσων εἶπομεν συνάγεται, ὅτι ἡ καινούργια φωτιὰ ἢ διαβολοφωτιὰ, πὺν εἶναι τόσον εὐρέως διαδεδομένη ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, συνηθίζεται κυρίως πρὸς θεραπείαν ἐπιζωοτίας ἢ ἄλλης ἀσθενείας ζώων, μόνον δ' ὡς ἐπέκτασιν τῆς συνηθείας πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὰς ἄλλως σπανίας περιπτώσεις χρήσεως τῆς καινούργιας φωτιᾶς πρὸς θεραπείαν ἀνθρώπων ἢ ἀποκοστικὴν ἐπιδημικῆς νόσου αὐτῶν (ἀρ. 1. 16. 18. 24), ὁπῶς δὲ κάπου λέγεται, ὅτι μόνον τὰ πράγματα εἶναι αὐτό· γὰρ τὸν ἀνθρώπον δὲν εἶναι (ἀρ. β' προβλ. ἀρ. β' 20. 26). Ὅθεν εἶναι πιθανόν, ὅτι ἡ δεισιδαιμών αὕτη συνήθεια προέρχεται ἐκ τῶν χρόνων, ὅτε οἱ προπάτορες τῶν σημερινῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης συνετηροῦντο κυρίως ἐκ τῶν προϊόντων τῶν ἀγελῶν τῶν, ἢ δὲ γεωργία κατεῖχεν ἀκόμη δευτερεύουσα θέαν εἰς τὴν ζωὴν των³⁾. Καὶ ὁ πρωτογενὴς δὲ τρόπος, καθ' ὃν γίνεται παντοῦ ἡ παραγωγή τοῦ νέου πυρός, μᾶς ἀνάγει εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅτε οἱ ἄγριοι προπάτορές μας ἦναπτον τὰς πυρᾶς των διὰ προστριβῆς ξηρῶν ξύλων⁴⁾. Ἄρα πρόκειται περὶ συνηθείας τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν παναρχαίας.

Πρὸς τοῦτοις παρατηρήθη, ὅτι ἡ συνήθεια τῆς καινούργιας φωτιᾶς εἰς τόπους τινὰς τῆς Εὐρώπης, ὡς τὴν Σερβίαν, Ρωσίαν, Πολωνίαν καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Γερμανίας⁵⁾, δὲν ἐμφανίζεται μόνον, ὅταν ἐπιζωοτία ἢ ἄλλη τις ἀσθένεια ἐκδηλωθῇ μεταξὺ τῶν κτηνῶν ἐνὸς χωρίου, ὡς παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπαναλαμβάνεται κανονικῶς καθ' ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους, ὡς πρᾶξις προληπτικὴ κατὰ ἐνδεχομένης εἰσβολῆς ἐπιδημικῆς νόσου, ὥστε τὸ ἔθιμον ἀπὸ περιστατικὸν ἔγινεν ἐκεῖ περιοδικόν, ὡς καὶ τὰ Parilia, τὰ τελούμενα κατ' ἔτος ἐν Ρώμῃ ὑπὸ τῶν ποιμένων τὴν 21 Ἀπριλίου⁶⁾.

Ταῦτα καὶ ἡ εὐρυτάτη διάδοσις τῆς συνηθείας καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώ-

¹⁾ Frazer, G. B³ X 301 κ.έ.

²⁾ Frazer, αὐτ. 305. 321.

³⁾ Frazer, G. B³ X 343.

⁴⁾ Frazer, G. B³ X 297.

⁵⁾ Frazer, G. B³ X 281 κ.έ. Freudenthal, Das Feuer 213.

⁶⁾ Βλ. ἀνωτ. σελ. 50. Wissowa, Religion d. Römer, 200.

πην ἤγαγον τὸν Frazer¹⁾ νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ἡ συνήθεια τῆς καινούργιας φωτιάς εἶναι ἡ πηγὴ καὶ ἀφετηρία ὅλων τῶν περιοδικῶν πυρῶν, αἱ ὁποῖαι σπανίως μὲν ἀνάπτονται κατὰ τὸν πρωτογενῆ τρόπον, ποὺ συνηθίζεται διὰ τὴν καινούργια φωτιά, τὴν ξυλοφωτιά τῶν Αἰτωλῶν²⁾, ἀλλ' εἶναι συνήθεις εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, τελούμεναι ὁμοιομόρφως κατὰ διαφόρους περιόδους ἤτοι κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν θερινῶν καὶ χειμερινῶν τροπῶν τοῦ ἡλίου, τὰς Ἀπόκρεως, τὸ Πάσχα καὶ ἄλλας τινὰς τακτὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους. Σκοπὸς τῶν περιοδικῶν τούτων πυρῶν, κατὰ τὴν ἐξήγησιν, τὴν ὁποίαν προβάλλουν οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ παρ' ἡμῖν, εἶναι κατὰ μὲν τὰς θερινὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου (παραμονὴν τῆς 24 Ἰουνίου) ὅπως καύσουν ἢ ἀποβάλουν τὸν πυρετὸν ἢ ἄλλας ἀσθενείας ἢ συνηθέστερον, ὅπως ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς ψύλλους, τοὺς κορέους καὶ τὰ ἄλλα ἐνοχλητικὰ ζώῳφια τοῦ θέρους, κατὰ δὲ τὰς χειμερινὰς τροπὰς (παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανίων), ὅπου ἀκόμη παραμένει τὸ ἔθιμον, ὅπως καύσουν ἢ ἀποδιώξουν τοὺς καλλικαντζάρους (Μακεδ.) ἢ τὸν Σιφὼν (Καππαδοκία)³⁾, κατὰ τὸν Ἰούδαν κατὰ τὰς πυράς, τὰς ἀναπτομένας τὸ Πάσχα. Καὶ κατὰ παλαιότερας δὲ μαρτυρίας, οἷα ἡ τοῦ ὀνομαστοῦ ἐπισκόπου Κύρου Θεοδωροῦ († 458 μ. Χ.), τὸ πῆδημα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων ἄνωθεν πυρῶν ἀναπτομένης ὅπως τοῦ ἔτους ἐν ταῖς πλατείαις εἶδεναι ἀποτροπιασμός· εἶναι καὶ καθαρισμός⁴⁾. Ὡς δ' εἶναι εὐνόηται, συναφὴς πρὸς τὴν καθάρσιν καὶ τὸν ἀποτροπιασμόν εἶναι ἡ ἐννοία τῆς ὑγείας καὶ τῆς δυνάμεως.

Ἐπίσης ἐν τῇ δυτικῇ καὶ κεντρικῇ Εὐρώπῃ αἱ περιοδικαὶ πυραί, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν τηρητῶν τῆς παραδόσεως, ἀνάπτονται συνήθως μὲν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καύσουν τὰς μαγίσσας ἢ ν' ἀποτρέψουν τὴν κακοποιὸν ἐνέργειάν των, ὀλιγώτερον δὲ συχνὰ διὰ νὰ καύσουν ἢ ἀποδιοπομπήσουν πονηρὰ πνεύματα καὶ φαντάσματα⁵⁾. Ὅθεν κατὰ τὴν ἐξήγησιν ποὺ δίδουν αὐτοὶ οὗτοι οἱ λαοὶ—καὶ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ μὴν ἀπορρίπτωμεν τὴν λαϊκὴν ἐρμηνείαν, ἂν δὲν ἔχωμεν πρὸς τοῦτο σοβαρὸν λόγον⁶⁾—ὁ χαρακτηρ ὅλων τῶν περιοδικῶς ἀναπτομένων πυρῶν εἶναι καθαρτήριο, οἷος καὶ ὁ τῆς « καινούργιας φωτιάς », τὰ ἐπιχειρήματα δὲ τῶν συνηγορούντων ὑπὲρ τῆς λεγομένης ἡλιακῆς θεωρίας εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἔθιμου τῶν περιοδικῶν πυρῶν εἶναι ὀλιγώτερον πειστικά⁷⁾.

¹⁾ Frazer, G. B³ X 269. 299.

²⁾ J. Grimm, D. Myth.⁴ 1, 521. Frazer, ἐνθ' ἂν. X 335, Freudenthal, Das Feuer σ. 227 κέ.

³⁾ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδ. Β' 1317 κέ. ⁴⁾ Βασιλειῶν Δ' ΙΣ' 3 Migne, P. G. τ. 80 σ. 780.

⁵⁾ Frazer, ἐνθ' ἂν. X 341 κέ. P. Geiger, Deutsches Volkstum in Sitte u. Brauch, Berlin 1936 σ. 68 κέ. Κατὰ τὸν Freudenthal, αὐτ. 282 καὶ 327, αἱ μὲν ἑαριναὶ πυραί ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀποτροπὴν, δαιμόνων ἐπιβλαβῶν εἰς τὴν νέαν σποράν, αἱ δὲ θεριναὶ εἰς τὴν καθάρσιν (lustratio) ἀνθρώπων καὶ ζώων διὰ τῶν φλογῶν. ⁶⁾ Frazer, ἐνθ' ἂν. X 341.

⁷⁾ Βλ. Frazer, G. B³ X 328-346, Ulrich Jahn, Die deutschen Opfergebräuche bei

Δυνάμεθα λοιπὸν μετὰ πιθανότητος νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἀρχικῶς οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης κατέφευγον εἰς τὸ πῦρ ὡς εἰς μέσον καταστροφῆς ὅλων τῶν ἐπιβλαβῶν στοιχείων, ὕλικῶν καὶ αὐλῶν, ὅσας ἐπιδημία ἐμάστιζε τὰ ζῶα τῆς ἀγέλης, ὅτε ἀκόμη τὰῦτα ἀπετέλουν τὴν κυρίαν βάσιν τῆς συντηρήσεώς των, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως θὰ ἐσκέφθησαν νὰ κάμουν καὶ προληπτικῶς χρῆσιν τοῦ δραστικοῦ τούτου μέσου, διὰ ν' ἀποτρέψουν τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐπίστευον, ἠπεῖλει διηνεκῶς πᾶσαν ζῶσαν ὑπαρξιν μὲ ἀσθένειαν καὶ θάνατον ἢ κανονικὴ δ' ἐπανάληψις τῆς πράξεως εἴτε εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ἔτους εἴτε εἰς ἄλλας ὠρισμένας ἡμέρας ὠδήγησεν εἰς τὴν γένεσιν τῶν περιοδικῶν πυρῶν.

Ὁ R. Hofschlāger, συγκεντρῶσας πολλὰ ἐθνογραφικὰ παράλληλα πρὸς τὸ Notfeuer τῶν Γερμανῶν, ἐξήτασεν αὐτὰ ἀπὸ ἰνδογερμανικῆς ἀπόψεως. Εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀρχικῆς σημασίας τῆς συνηθείας ἀφορμᾶται οὗτος ἐκ τοῦ συχνάκις ἀπαντωμένου χαρακτηρισμοῦ τοῦ Notfeuer ὡς wildes Feuer τ.ἔ. ὡς « ἀγρίου πυρὸς », διαβλέπων ἐν αὐτῷ τὸ γλωσσικὸν κατάλοιπον ἀπὸ μίαν σκοπίμως προκαλουμένην πυρκαϊὰν τῆς στέπης, διὰ τῆς ὁποίας οἱ κτηνοτρόφοι τῆς παναρχαίας ἰνδογερμανικῆς κοιτίδος ἐξήτουν ν' ἀποσκοποῦσιν τὰ μεγάλα σμήνη τῶν ὄχληρῶν ἐντόμων. Κάθε εἶδος τελετουργικοῦ Notfeuer εἶναι, κατὰ τὸν Hofschlāger, ἀπλῶς μία ἀπομίμησις τοῦ ἐθολοιδοεπικου καὶ προσκακτικοῦ πυρὸς τὸ ὁποῖον διὰ τῆς πείρας ἀπεδεικνύετο τόσοσιν χρήσιμον¹⁾.

Ackerbau und Viehzucht, Breslau 1884, σ. 23-30. Ἡ ἐννοία τοῦ καθαρμοῦ ὑπόκειται κατὰ τὸν Frazer ὡς βάσις καὶ εἰς τὴν συνηθειαν ἱερῶν ἢ ὁσίων ἐν ἐκστάσει διατελούντων προσώπων, ἅτινα χορεύουν ἢ βαδίζουν μὲ γυμνοὺς τοὺς πόδας ἐπὶ ἀνημμένων ἀνθρώπων, ὡς οἱ Ἀναστενάρηδες τοῦ Κωστὶ τῆς Θράκης, οἱ δερβίσηαι τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἄλλα πρόσωπα ἐν τῇ Παλαιᾷ Καστίλιᾳ, ἐν Ἰνδαίᾳ, Κίτς κ.ά. Πρβλ. τὰς παρομοίας συνηθείας τῶν ἱερῶν τῆς Περσίας Ἀρτέμιδος εἰς τὰ Καστάβαλα τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Feronia εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ ὄρους Soracte παρὰ τὴν Ρώμην (Στράβ. 12, 537, 7. 5, 226, 9) (Frazer, ἐνθ' ἄν. XI 1-20). Κατὰ τὸν W. Liungman, ἐνθ' ἄν. σελ. 480, ὁρθότερον, ὡς νομίζω, τὸ βάδισμα καὶ ὁ χορὸς ἐπὶ τῶν ἀνημμένων ἀνθρώπων μὲ τοὺς πόδας γυμνοὺς εἶναι ἀπλῶς μία ἐμφαντικωτέρα μορφή τῆς συνηθείας τῆς διὰ τοῦ πυρὸς διόδου, ἡ ὁποία ἀποσκοπεῖ τὴν ἀνανέωσιν τῆς δυνάμεως. Διότι ἡ φωτιά καὶ εἰς τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ μας εἶναι δύναμις. « Μεγάλες γιορτάδες, λαμπρὲς ἡμέρες, λέγει γραῖα ἀπὸ τὸ Μανιάκι τῆς Μεσσηνίας, δὲ δίνας φωτιά τῇ δύνامي τοῦ σπιτιοῦ μου δὲ σὴ δίνο ἐσένα νά'χης δική σου » (ΛΑ 1508, 16, Μ. Τσάκωνα). Μὲ τὴν ἐκδοχὴν δὲ ταύτην εἶναι συναφῆς ἡ ἐννοία περὶ ἀποκτίσεως τῆς ἀθανασίας διὰ τῆς ἐμβαπτίσεως εἰς τὸ πῦρ, ἡ ἐμφαινόμενη εἰς τοὺς μύθους Ἰσίδος - Δήμητρος - Περσεφόνης, τῆς Θέτιδος καὶ τοὺς παρεμφερεῖς πρὸς αὐτοὺς (Liungman, ἐνθ' ἄν. σελ. 226. 480). [Προσπάθειαν ὁμοίας ἐρμηνεύσεως ὅλων τῶν ἐορταστικῶν πυρῶν βλ. ἐν Κ. Α. Ρομαίου, Λαϊκὲς λατρεῖες τῆς Θράκης Ἀνατύπωσις ἀπὸ τὸ Ἀρχ. Θεακ. Θεσαυροῦ τ. ΙΑ' (1944 - 45) σελ. 67 - 78].

¹⁾ R. Hofschlāger, Der Ursprung der indogermanischen Notfeuer, ἐν Archiv f. d. Gesch. d. Naturwissenschaft u. d. Technik IV, Leipzig 1913, 174 κέ. (Κρίσις ὑπὸ Preuss ἐν ARW XXI 181 κέ.)

Με τὴν γνώμην τοῦ Hofschlāger συμφωνεῖ ὁ W. Liungman, τονίζων ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας πυρὰ ἠνάπτοντο πρὸς προστασίαν ἀνθρώπων καὶ ζώων κατ' ἀγρίων θηρίων καὶ ἐντόμων (μυιῶν καὶ κωνόπων), εἶναι δὲ αὐταὶ ἀκόμη καὶ σήμερον ἐν χρήσει παρὰ λαοῖς πρωτογόνους, οἱ ὅποιοι ἀποζῶσιν ἐκ τοῦ κυνηγίου ἢ τῆς κτηνοτροφίας, ὡς ἐν Ἀλάσκα, ἐπὶ τῆς Καμπούτσκας, εἰς τὰς σιβηρικὰς καὶ ρωσικὰς στέππας¹⁾ κ.ά. Τοῦναντίον ὁ Freudenthal δέχεται, ὅτι λίαν πρωίμως πράξεις σκοπιμότητος συνεδέθησαν μετὰ δοξασίας καὶ παραστάσεις δεισιδαίμονας καὶ ὅτι δυνατόν τὸ ἀναμμα μιᾶς μεγάλης πυρᾶς νὰ χρησιμεύῃ καθ' ἑαυτὸ εἰς τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀέρος ἢ καὶ νὰ ἀνάγεται εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἐξολοθρεύσεως σμηνῶν ἐπιβλαβῶν ἐντόμων, ἀλλ' ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι οὕτω παραμένει ἀνερμήνευτον οὐσιῶδες τῆς συνηθείας στοιχείον, ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ θεραπεία τῶν διερχομένων διὰ τοῦ πυρὸς κτηνῶν καὶ ἡ ὀλοκαύτως ἀσθενῶν ζώων, ἡ ὁποία, ὡς εἵπομεν, ὑπὸ τινων μὲν ἐξηγεῖται ὡς θυσία, ὑπ' ἄλλων δὲ ὡς ἐξολοθρευσίς αὐτοῦ τούτου τοῦ δαίμονος τῆς ἀσθενείας διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ παμφάγου πυρὸς, ἐν πάσῃ περιπτώσει ὡς λατρευτικὴ ἢ δεισιδαίμων πράξις. Ὅθεν πιθανῶς τὴν ἀφορμὴν εἰς τὴν γενεσὶν τῆς συνηθείας παρέσχεν ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἀποτρεπτικῆς τῶν δαιμόνων δυνάμεως τοῦ πυρὸς²⁾.

Ὑπολείπεται ἤδη ἡ ἐξέτασις τῆς χρήσεως σιδηρᾶς ράβδου εἰς θεραπείαν ἢ προφύλαξιν ἀπὸ λοιμῶδους τινὸς νόσου τῶν βουβάλων, καλουμένης κοινῶς *χιρλαμᾶ* (ἀρ. 2. 6. 7. 10. 12. 15. 19. 33), καὶ τῶν χοίρων, τῆς *γκίρλιτσας* (ἀρ. 19), ἐνίοτε δὲ καὶ ἄλλων ζώων (ἀρ. 1.15).

Ὡς γνωστὸν, σιδηρᾶ ἀντικείμενα, οἷον πέταλον, καρφίον, βελόνη, μάχαιρα, πέλεκυς κλ. χρησιμεύουν εἰς μαγικὰς ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὁ σιδηρὸς καὶ ὁ χάλυψ ὑπολαμβάνονται ὡς ἔχοντες τὴν δύναμιν ν' ἀπελαύνουν τὰ πνεύματα³⁾. Τὸ ξίφος τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐν τῇ Νεκρίᾳ ἀπομακρύνει « νεκύων ἀμενηνὰ κάρηνα », κατὰ δὲ τὸν Σχολιαστήν « κοινὴ τις παρὰ ἀνθρώποις ἐστὶν ὑπόληψις, ὅτι νεκροὶ καὶ δαίμονες σίδηρον φορβοῦνται ». Ἐξηγήσιν τούτου πιθανὴν ἔδωκεν ὁ

¹⁾ W. Liungman, ἐνθ' ἀν. II 471 κέ.

²⁾ Freudenthal, Das Feuer σ. 216 καὶ ἀρθ. Nötfuerer ἐν Bächtold - Stäubli, Handwörterb. VI 1150 κέ.

³⁾ J. Frazer, G. B.³ III 232 κέ. VIII 51. Hünnerkorf ἐν Bächtold - Stäubli, Handwörterb. II 718 λ. Eisen. Τὴν δωδεκαμερίτικη στάχτη, μολυνθεῖσαν ὑπὸ τῶν Καλλικαντιζάρων, μεταχειρίζονται, ἀφοῦ καθάρωσιν αὐτήν, ἐμβάλλοντες εἰς τὸν λέβητα τῆς πλύσεως σιδηροῦν καρφίον (Πολίτου, Παραδ. Β' 1333).

Samter. «Οἱ δαίμονες, λέγει, ὡς πλάσματα ἑνὸς αἰῶνος, ὅστις μόνον λίθινα ἐργαλεῖα ἐγίνωσκεν, ἀπεχθάνονται καὶ φοβούνται τὸ νέον μέταλλον· πιθανῶς καὶ ἡ πίστις, ὅτι τὰ μέταλλα παρέχουν προστασίαν κατὰ πνευμάτων, εἶναι ἀπλῶς μία ἐξασθένεσις τῆς παραστάσεως, ὅτι τὰ ἐξ αὐτῶν παρεσκευασμένα ὄπλα ἔχουν τὴν δύναμιν ταύτην » ¹⁾).

Τὸν σίδηρον ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην εὐρίσκομεν πρὸ πάντων εἰς τὰς συνηθείας, τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν προφύλαξιν τῶν ζώων ἀπὸ δαιμονικῶν ἐπηρειῶν. Οὕτω πάγκοινος εἶναι ἡ συνήθεια νὰ κρεμοῦν ἄνωθεν τῆς θύρας τοῦ στάβλου πέταλον ἢ ἄλλο τι σιδηροῦν ἀντικείμενον, διὰ νὰ προφυλάξουν τὰ κτήνη ἀπὸ τὰ κακὰ πνεύματα καὶ τὰς ἀσθενείας, πού ταῦτα προκαλοῦν, ἢ νὰ θέτουν σίδηρον εἰς τὴν φάτιν ἢ τὸν ποτιστήρα τῶν ζώων, ἰδίᾳ κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων ²⁾. Σίδηρος δ' ὡς φυλακτὸν εἶναι συνήθης ἐπὶ ζώων: *χοιρόλιμους ἀκούει κὶ θὰ κρεμάσω τῇ γρούνας σιδιρένια κρουκέλλα*, λέγει ὁ Σάμιος χωρικός ³⁾. Φυσικὰ ἡ ἐνέργεια τοῦ σιδήρου ὑπολαμβάνεται δραστηωτέρα, ὅταν οὗτος εἶναι πυρακτωμένος καὶ ἐγκολάπτεται δι' αὐτοῦ σῆμα τι εἰς τὸ σῶμα τοῦ ζώου, καθ' ὅσον οὕτως ἐνεργεῖ ὡς ὁ ἀνημμένος δαυλός, κατακαίων καὶ ἀφανίζων τὸ πονηρὸν πνεῦμα τὸ ἐπιβαῖνον ἐπ' αὐτό.

Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν προκειμένην συνήθειαν προσθίδει ἐξαιρετικὰς ιδιότητας εἰς τὴν σιδηρὰν ράβδον, εἶναι κυρίως ὁ μαγικὸς τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον γίνεται ἡ προμήθεια τῆς ὕλης καὶ ἡ κατασκευή αὐτῆς. Τὰ στοιχεῖα ἐν προκειμένῳ εἶναι τὰ ἑξῆς: α) ἡ ὕλη, ἐκ τῆς ὁποίας κατασκευάζεται ἡ ράβδος, προέρχεται ἐκ κ λ ο π ῆς διαφορῶν σιδηρῶν ἀντικειμένων ἀπὸ 7 ἢ 9 ἢ 12 καζάδες τ.ἔ. ἐπαρχίας, ἢ ἐκ κλοπῆς τριῶν ἐργαλείων ἀπ' τοῦ χωράφ' τοῦ γεωργοῦ, ἐνεργουμένης ἀπὸ 3 ξέρβους ἀνθρώπους (ἀρ. 2). Ὡς γνωστόν, τὰ διὰ κλοπῆς ἢ ἐπαιτείας λαμβανόμενα ἔχουν πρόσθετον ἰδιαιτέραν τινὰ δύναμιν, ὡς ὅλα τὰ κατ' ἐξαιρετικὸν τρόπον προσκτώμενα πράγματα ⁴⁾. β) μάστορος καὶ μαστόρισσα ἐργάζονται εἰς κατεργασίαν τῆς ράβδου μὲ τὸ ἀριστερὸ χερί, γυμνοί, ἀλλὰ καὶ καθ' αὐροὶ ἀπὸ σαρκικῆς μεί-

¹⁾ E. Samter, Die Religion der Griechen ² 1925 σ. 61. Πρβλ. Frazer, G.B. ³ I 175, Rohde Psyche ² 1, 56 σημ. 2 Stemplinger, Antike Aberglaube 81.

²⁾ Hünnerkopf, ἐνθ' ἄν. 720.

³⁾ ΛΑ 126, 54, 37, Μαραθόκαμπος Σάμου.

⁴⁾ Βλ. Πολίτην ἐν Λαογρ. Γ' 18 κέ. 686. Παραθέτω παραδείγματά τινα: γιὰ τὴν ἀρμυροκούλλουρα κλέβουν τρεῖς κουταλιὲς ἄλευρι ἀπὸ τρεῖς πρωτοστέφανες γυναῖκες (Λαογρ. Γ' 6' πρβλ. αὐτ. σ. 10.18.19.22). Τὸ πῆλινον καινουργὲς ἀγγεῖον, τὸ ὁποῖον θραύεται ριπτόμενον εἰς τὸν ποταμὸν ὡς μαγγανεία πρὸς πρόκλησιν βροχῆς, πρέπει νὰ προέρχεται ἐκ κλοπῆς (Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ. Β' 281 σημ. 6). Φυλαχτό (ματοζίνιχον) «κέκτηται πολὺ μείζονα ἰσχύν, ἐὰν προέρχεται ἐκ κλοπῆς» (Σύλλ. ΚΠ, τ. ΚΒ, 1889 - 90, σ. 149).

ξεως (ἀρ. 7) γ) χωρίς νὰ ὁμιλοῦν¹⁾· δ) ἡ ἐργασία γίνεται κατὰ τὴν νύκτα ξημερῶντα Σάββατο, ε) ἀφοῦ ἡ ἐργασία περατωθῇ, γίνεται περιφορὰ τῆς ῥάβδου κύκλῳ τοῦ χωρίου ὑπὸ γυνῶν τῶν κατασκευαστῶν, δι' ἧς οὗτοι θέτουν τὸ χωρίον ὅλον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μαγικοῦ σιδήρου²⁾.

Χρησις τῆς ῥάβδου γίνεται, ὁσάκις ἀσθένεια ἐκδηλωθῇ εἰς τοὺς βουβάλους ἢ τοὺς χοίρους τοῦ χωρίου. Τότε καλεῖται ὁ κατέχων τὴν ῥάβδον «σὰν ἱερὸ ἕνα πρᾶγμα» (ἀρ. 2) ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ἢ ἐξ ἄλλου χωρίου, διὰ νὰ κάψῃ ἢ σταυρώσῃ τὰ ζῶα. Τοῦτο ἐνεργεῖται μόνον τὸ Σάββατον (σπ. καὶ Τρίτην, ἀρ. 15) πρωί, πρὶν νὰ δώσῃ ἥλιος (ἀρ. 6. 10), ἀφοῦ τὸ σίδηρο καὶ εἰς τὸ πῦρ, τηρουμένων καὶ πάλιν ὅρων τινῶν, ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μαγγανεύματος: *μονονόματος* (ἀρ. 15), *μὲ ἀριστερὸ χέρι* (ἀρ. 12), *σταυρωτὰ σὲ τρεῖς μεριῖς* (σι' ἀστῆθ', σιὴ μέσ' ἀπὸν' κι ἀνάμεσα στὰ μπούτια) (ἀρ. 10). Εἰς μερικὰ ὅμως χωρία τὸ σίδηρο χρησιμοποιεῖται ἐν περιπτώσει ἐπιζωοτίας διὰ τὸ σταύρωμα καὶ κάψιμο καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ζώων (ἀρ. 1. 8. 10. 15).

Εἰς μερικοὺς τόπους τὰ σίδηρα εἶναι δύο-ὄζο καὶ ζέρβο καὶ χρησιμοποιοῦνται ταυτοχρόνως δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν (ἀρ. 15). Συνήθως δὲ τὸ σίδηρο ἀπολήγει εἰς σῆμα τι (νταγκᾶ), τὸ ὁποῖον καὶ κατασκευάζεται ὡς σφραγὶς εἰς τὸ σῆμα τοῦ ζώου, διὰ νὰ τὸ προφυλάσῃ ἀπὸ τῆς δαιμονικῆς ἐπηρείας.

¹⁾ Ἐγράφη κατὰ Φεβρουάριον 1944.

¹⁾ Ἡ σημασία πού ἀποδίδεται εἰς τὴν τήρησιν ἀπολύτου σιωπῆς κατὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ σιδήρου καταφαίνεται εἰς τὴν ἐκ Λαβάρων περιγραφὴν: *βγαίν' ν' διαβόλ' νὰ σὲ μιλήρουν, γιὰ νὰ χάσ'ς, γιὰ νὰ μὴ γέν' γιαιρικό* (ἀρ. 7).

²⁾ Ἀναλόγους πράξεις, δι' ὧν συνοικισμός τις τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν ἐνὸς ἱεροῦ ζώου ἢ θεοῦ βλ. ἐν Λαογρ. Ζ' 504.